

ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΥΠΡΟΥ
www.ouc.ac.cy

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**Τάσεις Ανάπτυξης της Γεωργίας
Λόγω της Οικονομικής Κρίσης.
Περιοχή μελέτης ο Βόρειος Έβρος.**

ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ Α. ΓΟΝΙΔΕΛΛΗΣ

ΜΑΙΟΣ 2018

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Θετικών και Εφαρμοσμένων Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Διαχείρισης και Προστασίας Περιβάλλοντος

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Τάσεις Ανάπτυξης της Γεωργίας Λόγω της
Οικονομικής Κρίσης. Περιοχή μελέτης ο Βόρειος Έβρος.**

Ευστράτιος Α. Γονιδέλλης

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια
Ασπασία Ευθυμιάδου

Μάιος 2018

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη, έχει ως αντικείμενο τη διερεύνηση της ύπαρξης τάσεων ανάπτυξης της γεωργίας λόγω της Οικονομικής κρίσης, με πεδίο μελέτης την περιοχή του Βόρειου Έβρου.

Στα πλαίσια προσέγγισης του θέματος, αναζητήθηκαν στοιχεία που καταδεικνύουν το αν και κατά πόσο κατάφερε να ανταπεξέλθει ο πρωτογενής τομέας παραγωγής στις πιέσεις που δέχτηκε λόγω της πρόσφατης οικονομικής κρίσης. Επιπλέον αναζητήθηκαν στοιχεία, που να καταδεικνύουν αν υπάρχουν τάσεις ανάπτυξης της γεωργίας στην περιοχή μελέτης.

Η μέθοδος που ακολουθήθηκε, για την επίτευξη των στόχων της παρούσας μελέτης, ήταν η συγκέντρωση στοιχείων από τους Αρμόδιους Φορείς και Υπηρεσίες της περιοχής, τα οποία έδωσαν τη γενικότερη εικόνα και έδειξαν τις τάσεις που άρχισαν να διαφαίνονται για το μέλλον. Η λήψη συνεντεύξεων από εμπλεκόμενους κάθε είδους στον πρωτογενή τομέα παραγωγής και η σύνταξη ερωτηματολογίου που μοιράστηκε στους παραγωγούς, έδωσαν την πραγματική εικόνα που επικρατεί στον πρωτογενή τομέα παραγωγής στην περιοχή.

Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι ο πρωτογενής τομέας κατάφερε να ανταπεξέλθει της κρίσης, δεν αποτέλεσε όμως πόλο έλξης νέων ανθρώπων και δεν εντοπίστηκαν τάσεις ανάπτυξης του.

Summary

The present study, aims to investigate the existence of agricultural development trends due to the economic crisis, with field of study the region of Northern Evros.

As part of approaching this issue, elements were sought, that they specify whether and to what extend the primary sector of production managed to cope with the pressures that has suffered, due to the recent economic crisis. In addition, data were collected to indicate whether there are trends in the development of agriculture in the specific study area.

The method followed, in order to achieve the objectives of this study, was to collect data from the relevant Authorities and Government Services of the region, which gave us the general picture and revealed the trends that have begun to emerge for the future. Taking interviews from people involved in the primary production sector and by composing a questionnaire which was answered by cultivators, gave us the real picture of the primary production sector in the region.

The findings of the survey showed that the primary sector managed to cope with the crisis, but did not manage to become a pole of attraction for younger people. Additionally, no trends of development were identified.

The issues that have emerged from this study are the rapid ageing of the local population, the tendency of rural depopulation and the imminent reduction of the borderline inhabitants.

Ευχαριστίες

Με την ευκαιρία ολοκλήρωσης της Διατριβής μου, θα ήθελα να ευχαριστήσω καταρχήν την Οικογένεια μου που με στήριξε και μου συμπαραστάθηκε σε όλη αυτή τη δύσκολη διαδρομή.

Επιθυμώ επίσης να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στην Καθηγήτρια μου, Κυρία Ασπασία Ευθυμιάδου, για τις συμβουλές και τις υποδείξεις της κατά την εκπόνηση της μελέτης. Της οφείλω ευγνωμοσύνη για την υπομονή της. Είναι βέβαιο ότι δεν θα έφτανε η σημερινή μέρα για εμένα αν δεν είχα την καταλυτική βοήθεια και υποστήριξη της.

Τέλος ευχαριστώ από βάθους καρδιάς, όλους εκείνους τους ανθρώπους που συνέβαλλαν με τον τρόπο τους, στην εκπόνηση της μελέτης αυτής.

Περιεχόμενα

1 Εισαγωγή	1
2 Βιβλιογραφική Ανασκόπηση	5
2.1 Εισαγωγή	5
2.2 Η Οικονομική Κρίση στην ΕΛΛΑΔΑ.....	7
2.3 Οι Επιπτώσεις της Κρίσης	11
2.4. Πως η Κρίση Επηρέασε την Ελληνική Γεωργία	15
2.4.1 Ιστορική Αναδρομή	15
2.4.2 Προοπτικές Εξόδου από την Κρίση με άξονα τη Γεωργία	18
3. Μεθοδολογία	20
3.1 Εισαγωγή	20
3.2 Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης	23
3.2.1 Οικονομικά Στοιχεία Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης.....	26
3.2.2 Πρωτογενής Τομέας	29
3.3 Νομός Έβρου	34
3.3.1 Οικονομικά Στοιχεία Νομού Έβρου.....	36
3.3.2 Βόρειος Έβρος.....	42
3.3.3 Πρωτογενής Τομέας Παραγωγής.....	56
4 Αποτελέσματα	76
5. Συζήτηση	84
Παραρτήματα	92
Α. Ερωτηματολόγιο	92
Βιβλιογραφία	99

Κεφάλαιο 1^ο

Εισαγωγή

Η οικονομική κρίση που ξεκίνησε το 2007 από την Αμερική, εξαπλώθηκε ταχύτατα σε όλο τον κόσμο διαψεύδοντας εκείνους που υποστήριζαν ότι οι αγορές των μικρών αναδυόμενων Χωρών θα μπορούσαν να διαφύγουν σχεδόν αλώβητες. Όπως αναφέρουν οι Blanchard et al, (2010) έγινε λόγος για αποσύνδεση των αγορών, αλλά κάτι τέτοιο δεν έμελλε να συμβεί.

Μερικές χώρες επηρεάστηκαν έντονα από αυτήν και μεταξύ αυτών, εκείνη που ενδεχομένως να επηρεάστηκε περισσότερο, ήταν η Χώρα μας. Σύμφωνα με τους Koutsogeorgoroulou et al, (2014), οι επιπτώσεις της κρίσης υπήρξαν καταστροφικές. Η οικονομία του τόπου ουσιαστικά κατέρρευσε και από τότε η Χώρα προσπαθεί να ορθοποδήσει εφαρμόζοντας προγράμματα οικονομικής αναπροσαρμογής, δυσβάσταχτα για τον πληθυσμό. Φυσικά, τα προβλήματα στην οικονομία προϋπήρχαν και σίγουρα δεν δημιουργήθηκαν ξαφνικά. Η μείωση της ανταγωνιστικότητας και οι χρόνιες στρεβλώσεις της Ελληνικής Οικονομίας εξηγούν τη δομή του δημοσιονομικού ελλείμματος και επιπλέον εξηγούν γιατί οι εξαγωγές είναι χαμηλότερες από τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, όπως αναφέρουν χαρακτηριστικά οι Sklias, P., Galatsidas, G., (2010). Το χρονικό διάστημα από το 2010 έως το 2013 η Ελλάδα έχασε δεκατρείς (13) θέσεις στον Παγκόσμιο Πίνακα Ανταγωνιστικότητας πέφτοντας από την 83^η στην 96^η θέση (Schwab, K., Martin, X. S., (2012). Για πολλά χρόνια, πριν το ξέσπασμα της κρίσης, η χώρα είχε πάψει ουσιαστικά να παράγει τον πλούτο που χρειαζόταν και ανταπεξέρχονταν στις υποχρεώσεις της καταφεύγοντας σε εσωτερικό και κυρίως, σε εξωτερικό δανεισμό. Τα πακέτα στήριξης από την τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, κατά τις δεκαετίες του '80 και '90, δεν χρησιμοποιήθηκαν για τους σκοπούς που θα έπρεπε. Η ένταξη στην ΟΝΕ, που έδωσε την ευκαιρία για αναπροσαρμογές Οικονομικών Πολιτικών και αναδιαρθρώσεις, δεν κατάφερε τελικά να δώσει την απαιτούμενη ώθηση στην οικονομία.

Κυρίως λόγω των στρεβλώσεων και εγγενών προβλημάτων της, με αποτέλεσμα όπως αναφέρουν οι Hardouvelis και Gionis, (2016), να παρατηρηθεί ραγδαία αύξηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, ειδικά μετά το έτος 2006. Μοιραία κατάληξη ήταν η πρόσφατη οικονομική κρίση που ταλανίζει όλους τους παραγωγικούς τομείς.

Όπως είναι φυσικό, και ο πρωτογενής τομέας παραγωγής επηρεάστηκε από την οικονομική κρίση. Ο τομέας της γεωργίας αντιμετώπιζε ήδη για πολλά χρόνια τα δικά του προβλήματα. Κατά τους Kasimis και Stathakis, (2003), πολιτικές που εφαρμόστηκαν στο παρελθόν όπως τα πακέτα στήριξης από την Ε.Ο.Κ. σε συνδυασμό με την εφαρμογή των προβλέψεων της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής δεν χρησιμοποιήθηκαν για επενδύσεις, και δεν έγιναν ποτέ οι απαραίτητες αναδιαρθρώσεις που θα εξασφάλιζαν την ανάπτυξη της γεωργίας. Τα εγγενή προβλήματα και οι στρεβλώσεις συνέχισαν να υπάρχουν και να εντείνονται ενώ στα παραπάνω ήρθε να προστεθεί ένα ακόμη πρόβλημα, η οικονομική κρίση. Χάθηκαν πολλές θέσεις εργασίας και πολλές γεωργικές εκμεταλλεύσεις έπαψαν να υπάρχουν. Επειδή όμως, ο πρωτογενής τομέας παραγωγής, είχε έρθει πολλές φορές στο παρελθόν αντιμέτωπος με κρίσεις μπόρεσε να αντέξει στις πιέσεις που δέχτηκε και να ανταπεξέλθει στα νέα δεδομένα που δημιούργησε η πρόσφατη οικονομική κρίση. Σύμφωνα με τους Κασίμη και Ζωγραφάκη, (2014), οι παραπάνω τάσεις επέτρεψαν να αναπτυχθεί η προσδοκία ότι, ενδεχομένως, ο πρωτογενής τομέας θα μπορούσε να αποτελέσει όχημα για την έξοδο από την οικονομική κρίση.

Στα πλαίσια της παραπάνω θέσεως, η παρούσα μελέτη έρχεται να αναζητήσει το αν και κατά πόσο ο πρωτογενής τομέας παραγωγής στην περιοχή του Βόρειου Έβρου μπόρεσε να ανταπεξέλθει στις πιέσεις που δέχτηκε από την οικονομική κρίση, αν χρησιμοποιήθηκε ως όχημα για την έξοδο από την κρίση και αν παρατηρήθηκαν τάσεις ανάπτυξης με τη στροφή και ενασχόληση τμήματος του πληθυσμού, με τη γεωργία.

Ο Βόρειος Έβρος αποτελεί μια κατεξοχήν αγροτική περιοχή. Η Ιστορία του τόπου και οι παραδόσεις του είναι δεμένες με τη γη, ενώ κατά το παρελθόν αποτέλεσε σταυροδρόμι πολιτισμών και θρησκειών αλλά και σκληρών συγκρούσεων. Οι κάτοικοι του τόπου αποτελούν, κατά το πλείστον, απογόνους Μικρασιατών και Θρακών προσφύγων που εκδιώχθηκαν από τα εδάφη τους και εγκαταστάθηκαν στην περιοχή. Μεταφέροντας στο νέο τόπο στοιχεία που τους διέκριναν όπως καινοτομία, εργατικότητα και επιμονή μπόρεσαν να εκμεταλλευτούν τους πλούσιους φυσικούς πόρους της περιοχής και να την αναδείξουν σε μια από τις βασικές αγροτικές περιοχές της Χώρας. Ο τόπος είναι πεδινός στο μεγαλύτερο

τμήμα του και πλούσιος σε υδάτινους πόρους, αφού διατρέχεται σε όλο το μήκος του από τον ποταμό Έβρο και τους παραπόταμους του, Άρδα και Ερυθροπόταμο. Οι βασικές καλλιέργειες στην περιοχή είναι τα σιτηρά, το βαμβάκι, ο ηλίανθος, το καλαμπόκι, τα τεύτλα και τα κηπευτικά. Κατά το παρελθόν βασικές καλλιέργειες αποτελούσαν η πατάτα και ο καπνός, οι οποίες όμως σταδιακά εγκαταλείφθηκαν. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται στροφή σε πιο δυναμικές και αποδοτικές καλλιέργειες, αλλά και προς τις δενδρώδεις καλλιέργειες.

Τα ευρήματα της μελέτης έδειξαν ότι, πράγματι, ο πρωτογενής τομέας παραγωγής στη περιοχή κατάφερε να ανταπεξέλθει στις επιπτώσεις της κρίσης. Άλλωστε ο αγροτικός πληθυσμός της περιοχής έχει μάθει να αντιμετωπίζει κρίσεις και έχει αναπτύξει μεθόδους και τεχνικές αντιμετώπισης. Φυσικά παρουσίασε και απώλειες, αυτές όμως περιορίστηκαν στις ελάχιστες δυνατές. Όσον αφορά την υπόθεση ότι ο πρωτογενής τομέας θα αποτελούσε πόλο έλξης για τμήμα του πληθυσμού, το οποίο θα στρεφόταν στη γεωργία και θα οδηγούσε στην ανάπτυξη της, τα ευρήματα δεν επιβεβαίωσαν κάτι τέτοιο.

Η εικόνα που σχηματίστηκε είναι ότι ο αρχηγός της γεωργικής εκμετάλλευσης παραμένει ενεργός και μετά την συνταξιοδότηση του. Το ισχύον φορολογικό σύστημα επιτρέπει κάτι τέτοιο, αλλά με χρονικό ορίζοντα την 31 Δεκεμβρίου 2024. Από 01 Ιανουαρίου 2025, σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα, όσοι επιθυμούν να παραμείνουν ενεργοί θα υποστούν ποινή μείωσης της σύνταξης τους, σε ποσοστό 60%. Με δεδομένο το περασμένο της ηλικίας των ασχολούμενων σήμερα στη γεωργία, γίνεται άμεσα αντιληπτό το μέγεθος των επιπτώσεων.

Λόγω των αυξημένων αναγκών φύλαξης και επιτήρησης των συνόρων δημιουργήθηκαν στην περιοχή πολλές νέες θέσεις Οπλιτών Πενταετούς Υποχρέωσης καθώς επίσης και θέσεις Συνοριοφύλακων. Μεγάλος αριθμός των θέσεων απορροφήθηκε από τους ντόπιους νέους, κυρίως τέκνα αγροτικών οικογενειών, με αποτέλεσμα οι αρχηγοί των εκμεταλλεύσεων να παραμένουν ενεργοί, συντάσσοντας δηλώσεις καλλιέργειας, παραδίδοντας παραγωγή στο όνομα τους, κόβοντας τιμολόγια και αποδίδοντας Φ.Π.Α., οι εκτάσεις όμως να καλλιεργούνται από τους Στρατιωτικούς υιούς. Στην περίπτωση αδυναμίας του αρχηγού να παραμείνει ενεργός, η αρχηγία μεταβιβάζεται ως επί το πλείστον στη νύφη του, σύζυγο του Στρατιωτικού υιού. Σε περίπτωση που δεν είναι δυνατή αυτή η λύση τότε αναζητείται ένας κατά κύριο επάγγελμα αγρότης που αναλαμβάνει την επιχείρηση. Κατά αυτόν τον τρόπο εμφανίζονται φαινόμενα συγκέντρωσης μεγάλων εκτάσεων σε λίγους κατά κύριο επάγγελμα

αγρότες. Το φαινόμενο αναμένεται να ενταθεί μετά την 01 Ιανουαρίου 2025. Φυσικά δεν πρέπει να διαφύγει της προσοχής μας, ότι και ο κατά κύριο επάγγελμα αγρότης έχει σχετικά μεγάλη ηλικία. Ανησυχητικό επίσης είναι το γεγονός ότι δεν διαπιστώθηκε ενδιαφέρον από τους νέους να ενταθούν σε προγράμματα στήριξης νέων αγροτών δείχνοντας έτσι ότι υπάρχει τάση εγκατάλειψης της γεωργίας ως επαγγελματικό προσανατολισμό.

Τα θέματα που αναδείχθηκαν από την ανά χείρας μελέτη είναι τα παρακάτω:

α) Η ραγδαία γήρανση του πληθυσμού της περιοχής. Τα ευρήματα έδειξαν ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού είναι ηλικίας από 50 έως 80 ετών , ενώ τα μικρότερα ποσοστά καταγράφονται σε ηλικίες από 0 έως 19 ετών και άνω των 85 ετών . Τα παραπάνω στοιχεία καταδεικνύουν ότι αναμένεται ραγδαία μείωση του πληθυσμού στα επόμενα χρόνια, ενώ παρατηρούνται τάσεις μετανάστευσης του νεότερου σε ηλικία πληθυσμού προς αναζήτηση εργασίας, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Η διαπίστωση αυτή συμπίπτει με την άποψη του Lambrianidis, (2013), ο οποίος υποστηρίζει ότι υπάρχει μια άνευ προηγουμένου τάση μετανάστευσης των νεότερων ηλικιών κυρίως μορφωμένων οι οποίοι φεύγουν από τον τόπο τους για αναζήτηση καλύτερων συνθηκών.

β) Ανησυχητικό επίσης στοιχείο αποτελεί η εγκατάλειψη των μικρών , ορεινών και παραμεθόριων Τοπικών Διαμερισμάτων η οποία έχει ήδη αρχίσει και αναμένεται να κορυφωθεί στα αμέσως επόμενα χρόνια. Λόγω του παραπάνω στοιχείου παρατηρούνται τάσεις εγκατάλειψης των μειονεκτικών μη αρδευομένων εκτάσεων που βρίσκονται σε αυτά τα ορεινά Τοπικά Διαμερίσματα.

Συμπερασματικά θα μπορούσε να διατυπωθεί η άποψη ότι, μπορεί να κατάφερε ο πρωτογενής τομέας παραγωγής να ανταπεξέλθει ικανοποιητικά στις πιέσεις που δέχτηκε κατά την πρόσφατη οικονομική κρίση. Επιβεβαιώνεται έτσι τη θέση του Artelaris, (2017) που αναφέρει ότι δεν είναι ομοιογενές το χωρικό αποτύπωμα της Οικονομικής κρίσης σε ολόκληρη τη χώρα. Όμως το μέλλον της γεωργίας , για την περιοχή του Βόρειου Έβρου , δυστυχώς, δεν διαφαίνεται, ευοίωνα.

Κεφάλαιο 2^ο

Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

2.1 Εισαγωγή

Εδώ και τρεις περίπου δεκαετίες, επικρατεί στην Οικονομική θεωρία, αλλά και στην Οικονομική πολιτική η άποψη ότι, η απελευθέρωση και ενοποίηση των αγορών σε διεθνές επίπεδο θα οδηγούσαν στην πιο αποτελεσματική χρήση των σπάνιων πόρων και την επίλυση των προβλημάτων, όπως εκείνα της ανάπτυξης, της πείνας, κ.λπ. Στα πλαίσια εφαρμογής της παραπάνω άποψης, απορρυθμίστηκαν οι αγορές κρίσιμων παράγωγων χρηματοοικονομικών εργαλείων, όπως τα συμβόλαια μελλοντικής εκπλήρωσης, που αφορούν διεθνώς εμπορεύσιμα προϊόντα, όπως το πετρέλαιο, τα πολύτιμα μέταλλα και σειρά αγροτικών προϊόντων (Hill, R., Mayat, T., 2010). Όμως στις αγορές, όπως είναι γνωστό τις περισσότερες φορές, οι τιμές διαμορφώνονται βάσει των προσδοκιών και όχι βάσει των πραγματικών μεγεθών, όπως κανονικά θα έπρεπε. Αυτό δημιουργεί μια τάση απομάκρυνσης από το σημείο ισορροπίας (Prasch, R., 2008). Έτσι οι αγορές απορρυθμίστηκαν. Απενεργοποιήθηκαν οι μηχανισμοί εποπτείας και ελέγχου της λειτουργίας τους και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ευνοηθούν πρακτικές ανεξέλεγκτης κερδοσκοπίας, ενώ παράλληλα οι χρηματοοικονομικές αγορές αναβαθμίστηκαν έναντι όλων των άλλων (Duménil and Lévy, 2005).

Το 2008 η προσοχή του μεγαλύτερου τμήματος του παγκόσμιου πληθυσμού, των πολιτικών αλλά και των οικονομολόγων, στράφηκε στην παγκόσμια οικονομική κρίση που μόλις γινόταν ευρέως γνωστή. Η κρίση αυτή ονομάστηκε “Μεγάλη Ύφεση” λόγω των ισχυρών και μακροχρόνιων επιπτώσεων, που είχαν ως αντίκτυπο την κοινωνική και πολιτική αστάθεια σε διάφορα μέρη του κόσμου (Vukovic, V., 2011). Δεν είναι λίγοι εκείνοι που

πιστεύουν ότι έχει ήδη ξεπεράσει , στις βαθιές και διαρκείς επιπτώσεις της, την κρίση του 1930 που ονομάστηκε “Μεγάλη Κατάθλιψη” (Scott, K., 2014).

Η αρχή έγινε το 2007 στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, όταν η αυξανόμενη αβεβαιότητα, όσον αφορά τις αποτιμήσεις των περιουσιακών στοιχείων και οι επακόλουθες απώλειες στην αγορά των τίτλων που εξασφαλίστηκαν με ενυπόθηκα στεγαστικά δάνεια, πυροδότησαν την εμφάνιση μιας σοβαρής χρηματοπιστωτικής κρίσης (Flavin, T., Sheenan, L., 2015).

Οι επιπτώσεις της επεκτάθηκαν σε όλο το χρηματοπιστωτικό σύστημα, επηρεάζοντας τις χρηματιστηριακές αγορές, τις αγορές ομολόγων και τις αγορές βραχυπρόθεσμης χρηματοδότησης, αρχικά στις Ηνωμένες Πολιτείες και αργότερα σε μεγάλο μέρος του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος (Brunnermeyer, M., 2009). Η κρίση οδήγησε σε δραματική αύξηση του δημόσιου χρέους πολλών χωρών. Σταδιακά παρατηρήθηκε μετασχηματισμός της κρίσης της αγοράς στεγαστικών δανείων των ΗΠΑ σε κυρίαρχη θέση κρίσης χρέους στην Ευρωζώνη (Reinhart, C. M., Rogoff, S. K., 2010).

Ένα από τα εντυπωσιακότερα χαρακτηριστικά της οικονομικής κρίσης, είναι το πόσο γρήγορα και πόσο ευρέως εξαπλώθηκε στον υπόλοιπο κόσμο. Όταν η κρίση εντατικοποιήθηκε, πρώτα στις Ηνωμένες Πολιτείες και στη συνέχεια στην Ευρώπη, το Φθινόπωρο του 2008, οι χώρες των αναδυόμενων αγορών θεώρησαν ότι μπορούν να διαφύγουν σχεδόν άθικτες. Τότε έγινε λόγος για αποσύνδεση των αγορών, κάτι το οποίο τελικά δεν έμελε να συμβεί . (Blanchard et al., 2010).

Οι χρηματοπιστωτικές κρίσεις δεν αποτελούν νέο φαινόμενο στις λιγότερο αναπτυγμένες ή αναδυόμενες αγορές , αλλά έχουν γίνει όλο και πιο συνηθισμένες (Allen, F., Gale, D., 2007). Οι εμπλεκόμενες οικονομικές ροές επίσης έχουν γίνει πιο έντονες και πιο εκρηκτικές τα τελευταία 20 χρόνια. (Eichengreen et al., 1998).

Παράλληλα με την γενική κρίση αλλά με σχετική αυτονομία από αυτή, η γεωργία φαίνεται να ακολουθεί τη δική της πορεία (Καρανικόλας, Π., και Μαρτίνος, Ν., 2011). Ο τομέας της γεωργίας στην οικονομία της Ευρώπης των 28 είναι σχετικά μικρός. Αντιπροσωπεύει μόνο το 1,1% του ΑΕΠ και μόνο το 5,1% της απασχόλησης (Tangermann, S., Von Cramon-Taubadel, S., 2013). Υπάρχουν δύο προσεγγίσεις της σημερινής γεωργικής κρίσης. Η πρώτη

είναι η επικρατούσα διεθνώς αντίληψη, βάσει της οποίας τα θεμελιώδη προβλήματα της γεωργίας είναι τα ακόλουθα :

α) οι στρεβλώσεις που δημιουργούνται στις γεωργικές αγορές από τις δημόσιες αγροτικές πολιτικές και β) η αναποτελεσματικότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (Blandford and Hill, 2006). Στο παραπάνω πλαίσιο εντάσσονται και οι προωθούμενες αλλαγές που περιλαμβάνουν την απεμπλοκή των Δημόσιων πολιτικών από το πεδίο της γεωργίας και στοχεύουν στη μεγιστοποίηση των εκμεταλλεύσεων. Έτσι παρατηρήθηκε διεθνώς αλλαγή προσανατολισμού για τη γεωργία (Coleman et al., 2004). Ο γεωργός πλέον θεωρείται επιχειρηματίας και όχι παραγωγός, ενώ η γεωργική εκμετάλλευση θεωρείται και αντιμετωπίζεται ως μια τυπική επιχείρηση. Η παραπάνω άποψη έρχεται σε αντίθεση με την γνωστή εικόνα της γεωργικής εκμετάλλευσης οικογενειακού χαρακτήρα, γεγονός που χαρακτηρίζει την οικονομική συμπεριφορά της και την διαφοροποιεί από την επιχείρηση που έχει απώτερο σκοπό το μέγιστο κέρδος (Strange, M., 2008).

Σύμφωνα με την δεύτερη άποψη, η παρούσα κρίση οφείλεται σε ένα συνδυασμό των δομικών χαρακτηριστικών των γεωργικών αγορών, στις επιδράσεις της κλιματικής αλλαγής και στη γενικότερη αντίληψη για τις δημόσιες πολιτικές (Καρανικόλας, Π., Μαρτίνοβ, Ν., 2011). Οι γεωργικές αγορές χαρακτηρίζονται από την εγγενή τάση για πτώση των τιμών των γεωργικών προϊόντων. Αυτό οφείλεται κυρίως στην υπερπροσφορά γεωργικών προϊόντων λόγω της ταχύτατης τεχνολογικής προόδου, στην χαμηλή ελαστικότητα ζήτησης των γεωργικών προϊόντων σε σχέση με τα βιομηχανικά και στην άνισα κατανομημένη ισχύ μεταξύ της γεωργίας και των υπόλοιπων κλάδων (Murphy, S., 2002).

Οι επιπτώσεις της κρίσης ήταν ιδιαίτερα έντονες και καταστροφικές σε ορισμένες χώρες. Η χρηματοδότηση, αποτέλεσε για πολλές χώρες ένα σημαντικό αυξανόμενο εμπόδιο (Manson, M. C., Harrison, T. R., 2015). Η Ελλάδα συγκαταλέγεται στις χώρες αυτές. Η κρίση στη Χώρα ξεκίνησε ως κρίση χρέους αλλά στη συνέχεια εξελίχθηκε σε κρίση της Ευρωζώνης. (Ozturk, S., Sozdemir, A., 2014).

2.2 Η Οικονομική Κρίση στην Ελλάδα

Η Ελλάδα έγινε το δέκατο μέλος της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας το 1981 (Clarke, S., Claire, D., 2010).

Σύμφωνα με την επίσημη θέση του Υπουργείου Εξωτερικών (2018), η συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και στην εξέλιξη της, την Ευρωπαϊκή Ένωση, στην περίοδο 1981-2002 μπορεί να διακριθεί σε τρεις βασικές χρονικές υποπεριόδους: την πρώτη μεταξύ 1981-1985, τη δεύτερη μεταξύ 1985-1995 και την Τρίτη από το 1996 μέχρι σήμερα.

Η πρώτη περίοδος χαρακτηρίζεται από έντονη αμφισβήτηση ορισμένων βασικών πυλών της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Παράλληλα, επιδιώχθηκε η αναθεώρηση της θέσης της χώρας στην Κοινότητα με τη διαμόρφωση ενός «ειδικού καθεστώτος» σχέσεων και ρυθμίσεων. Για το σκοπό αυτό, η Ελλάδα υπέβαλε, το Μάρτιο του 1982, υπόμνημα με το οποίο ζήτησε πρόσθετες αποκλίσεις από την εφαρμογή ορισμένων κοινοτικών πολιτικών καθώς και πρόσθετη οικονομική ενίσχυση για την αναδιάρθρωση της ελληνικής οικονομίας. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναγνώρισε ως βάσιμο μόνο το δεύτερο αίτημα, το οποίο ουσιαστικά ικανοποιήθηκε με την έγκριση, το 1985, των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων (ΜΟΠ). Η σημασία των ΜΟΠ, όμως, ήταν πολύ μεγαλύτερη των πρόσθετων πόρων που εγκρίθηκαν τότε για την Ελλάδα γιατί εγκαινίασαν την προσπάθεια για την ανάπτυξη διαρθρωτικής πολιτικής από πλευράς Ε.Ε., η οποία αποκρυσταλλώθηκε το 1988 στη νέα διαρθρωτική πολιτική, και εφαρμόστηκε μέσω του πρώτου «πακέτου Delors». Στα γενικότερα θέματα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, και ειδικότερα στις προσπάθειες και τα σχέδια για την εμβάθυνση της ενοποίησης στο θεσμικό, πολιτικό και αμυντικό τομέα, η Ελλάδα, εκείνη την περίοδο, υπήρξε ιδιαίτερα επιφυλακτική.

Στη δεύτερη περίοδο της συμμετοχής της, η πολιτική της Ελλάδας στην Ε.Ε. χαρακτηρίζεται βαθμιαία από εντονότερες φιλοενοποιητικές θέσεις. Ιδιαίτερα από το 1988 και μετά, αρχίζει να υποστηρίζει το «ομοσπονδιακό» πρότυπο ενοποίησης καθώς και την ανάπτυξη κοινής πολιτικής σε νέους τομείς όπως η παιδεία, η υγεία και το περιβάλλον, την ενίσχυση των υπερεθνικών θεσμών, Ευρωπαϊκή Επιτροπή και Ευρωκοινοβούλιο και την ανάπτυξη κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας. Ωστόσο, υπήρχαν ακόμη αντιφάσεις, τόσο στον οικονομικό τομέα, με την απόκλιση της χώρας από το μέσο κοινοτικό επίπεδο ανάπτυξης, όσο και στον πολιτικό.

Η τρίτη περίοδος της συμμετοχής της Ελλάδας στην Κοινότητα, ξεκίνησε το 1996 και χαρακτηρίζεται από ακόμα μεγαλύτερη υποστήριξη της ιδέας και της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης καθώς και της εμβάθυνσης της ενοποίησης σε όλους τους τομείς, με άξονα, μάλιστα, το ομοσπονδιακό μοντέλο. Η Ελλάδα συγκαταλέγεται στα κράτη-μέλη που υποστήριξαν την προσπάθεια υιοθέτησης του Ευρωπαϊκού Συντάγματος, χαιρετίζοντας

τη διάσωση των σημαντικότερων θεσμικών καινοτομιών του Ευρωπαϊκού Συντάγματος και την ένταξη αυτών στη Συνθήκη της Λισαβόνας, το συμβιβαστικό κείμενο που προέκυψε τελικά από το φιλόδοξο, όπως αποδείχτηκε, εγχείρημα «συνταγματοποίησης» της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η στάση της Ελλάδας χαρακτηρίζεται, επίσης, από την προσπάθεια επίτευξης υψηλότερης οικονομικής και κοινωνικής σύγκλισης με τη υποστήριξη των «κριτηρίων σύγκλισης» της Συνθήκης του Μάαστριχτ καθώς και τη συμμετοχή της, ως πλήρους μέλους, στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (Ο.Ν.Ε) και την υιοθέτηση του ευρώ ως ενιαίου νομίσματος από την 1η Ιανουαρίου 2002. Η υιοθέτηση του Ευρώ προσέφερε πολλά οφέλη στα μέλη του. Αυτά τα οφέλη ήταν ιδιαίτερα σημαντικά για χώρες, όπως η Ελλάδα, με ιστορίες υψηλού πληθωρισμού και πληθωριστικής μεταβλητότητας (Gibson et al, 2012). Ωστόσο 20 χρόνια μετά το θεσμικό, οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο της Ο.Ν.Ε φαίνεται να είναι μάλλον αρκετά περίπλοκο για ορισμένα μέλη όπως η Ελλάδα, η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ιρλανδία (Sklias, P., 2011).

Η ένταξη στο Ευρώ θεωρήθηκε επωφελής και έδωσε ώθηση στον εκσυγχρονισμό της Οικονομίας. Ωστόσο, ενώ αρχικά υπήρχαν οφέλη στην ανάπτυξη, τον πληθωρισμό και την αξιοπιστία της οικονομικής πολιτικής, εντούτοις φάνηκε ότι έφερε μαζί και ορισμένες αρνητικές επιπτώσεις (Kouretas, G., 2012). Η Χώρα αντί να επενδύσει στην περίοδο της ευημερίας που ακλούθησε η είσοδος στη ζώνη του Ευρώ ώστε να εκσυγχρονίσει την οικονομία της, αύξησε σημαντικά τις δαπάνες του δημόσιου τομέα (Tere, M., 2009). Επιπλέον όπως αναφέρουν οι Katsaitis, O., και Doulos, D., (2009), ο Ιδιωτικός τομέας στήριξε την ύπαρξη του σε μεγάλο βαθμό στον Δημόσιο τομέα με αποτέλεσμα να μην εξελιχθεί. Δυστυχώς οι Ελληνικές Κυβερνήσεις δεν άδραξαν την ευκαιρία που δίνονταν λόγω του χαμηλού πληθωρισμού και έτσι παρατηρήθηκε αύξηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων κατά 6% του ΑΕΠ ενώ αύξησαν παράλληλα το μερίδιο των κρατικών δαπανών στην οικονομία (Antzoulatos, A., 2011). Η δυσκαμψία της οικονομίας όμως οδήγησε σε αύξηση των τιμών κατανάλωσης σε σύγκριση με τις άλλες χώρες της Ευρωζώνης ενώ η αύξηση των εισοδημάτων εις βάρος της παραγωγικότητας υπονόμωσε την εξαγωγική δυναμική της χώρας αυξάνοντας το εμπορικό της έλλειμμα (D'anjou, M., 2010).

Για πολλά χρόνια, η χώρα κατέφευγε σε δανεισμό καταφέροντας να συνάπτει χαμηλότοκα δάνεια χάρη στη, νόμιμη την εποχή εκείνη, λογιστική υποστήριξη της Goldman Sachs και βασιζόμενη στην επικρατούσα υπόθεση ότι η Ευρωζώνη δεν θα επιτρέψει ένα από τα μέλη

της σε αθέτηση υποχρεώσεων αλλά θα διασωθεί από τα υπόλοιπα μέλη (Wagner, N., and Machnowski, M., 2010).

Φυσικά οι ενδείξεις ότι κάτι δεν πάει καλά με την οικονομία υπήρχαν από το 2002 όταν τον Σεπτέμβριο η Eurostat αρνήθηκε να επικυρώσει τα Ελληνικά δεδομένα. Το χρέος αναθεωρήθηκε δύο φορές στη σειρά και το πλεόνασμα που είχε παρουσιαστεί από την τότε Ελληνική κυβέρνηση εμφανίστηκε ως έλλειμμα. Το ίδιο επαναλαμβάνεται και το 2004 όταν το Μάρτιο η Eurostat αρνήθηκε και πάλι την επικύρωση των Ελληνικών δεδομένων. Το κύριο σημείο ήταν ότι η χρησιμοποιούμενη λογιστική μέθοδος συχνά επηρέαζε σημαντικά τους αριθμούς του ελλείμματος. (Bitzenis, A., Makedos, I., 2014).

Τα δημοσιονομικά ελλείμματα έγιναν μεγαλύτερα από το έτος 2006, αλλά διέλαθαν της προσοχής των αγορών, ίσως επειδή δεν είχε επηρεαστεί ο λόγος του χρέους προς το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν. Παρόλο που το ονομαστικό μέγεθος του χρέους αυξάνονταν, το ονομαστικό Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν αυξάνονταν εξίσου γρήγορα με αποτέλεσμα ο λόγος χρέους προς ΑΕΠ να παραμένει περίπου στο 100% (Hardouvelis, G., Gkionis, I., 2016). Οι τιμές αλλά και οι μεγάλες αυξήσεις των μισθών συγκριτικά με τις άλλες χώρες της Ευρωζώνης μείωσαν την αποτελεσματικότητα της Χώρας (Pronoloulos, G., 2010). Οι μη βιώσιμες πολιτικές που εφαρμόστηκαν τις τελευταίες δεκαετίες σε συνδυασμό με τις διεθνείς συνθήκες οδήγησαν τη Χώρα στο χείλος της χρεοκοπίας (Menegaki, A., Tsagarakis, K., 2015).

Η κρίση στην Ελλάδα ξέσπασε όταν υποχωρούσε η παγκόσμια κρίση (Hardouvelis, G., Gkionis, I., 2016). Χρονολογείται από τον Οκτώβριο του 2009 όταν η νεοεκλεγείσα τότε κυβέρνηση διαπίστωσε ότι το τρέχον δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρας δεν ήταν αυτό που εκτιμούσε η απερχόμενη κυβέρνηση (Nelson et al., 2011). Ήταν τρεις (3) μονάδες πάνω από τις προβλέψεις. Τελικά το έλλειμμα για το 2009 διαμορφώθηκε στα 36,0 δις. ευρώ ή στο 12,5% του ΑΕΠ (Hardouvelis, G., Gionis, I., 2016). Σύμφωνα με τον Roubini, N., (2013), αυτή ήταν η κορυφή του παγόβουνου.

Η απότομη αύξηση του ελλείμματος οδήγησε σε ραγδαία αύξηση των επιτοκίων, απώλεια της πρόσβασης στις διεθνείς κεφαλαιαγορές και σε προγράμματα οικονομικής αναπροσαρμογής με την Ευρωπαϊκή Ένωση, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΟΟΣΑ, 2016). Όμως στην πραγματικότητα το πρόβλημα της Ελλάδας δεν θα έπρεπε να εξετάζεται μόνο στην οικονομική του διάσταση. Για μια επιτυχημένη λύση θα πρέπει να υπάρξει κάτι περισσότερο από τη λήψη αυστηρών

δημοσιονομικών μέτρων. Στο πλαίσιο αυτό θα έπρεπε να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην κοινωνική διάσταση του θέματος (Koutsoukis, S. N., Roukounas, S., 2011).

2.3 Οι Επιπτώσεις Της Κρίσης

Η κρίση που μαστίζει τη χώρα διαρκεί σχεδόν δέκα (10) χρόνια, επηρεάζοντας σημαντικά την οικονομική ευμάρεια των Ελλήνων (Artelaris, P., 2017). Το πραγματικό ακαθάριστο εθνικό προϊόν μειώθηκε περισσότερο από 26%, με αποτέλεσμα να μειωθεί το κατά κεφαλήν εισόδημα κάτω από το 75% του μέσου όρου της Ευρώπης των 28 (ΟΟΣΑ, 2017). Το πραγματικό διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών μειώθηκε γύρω στο 30% μεταξύ του 2009 και του 2012 (Koutsogeorgopoulou et al, 2014).

Όμως η κρίση δεν επηρέασε μόνο τους οικονομικούς δείκτες. Δημιούργησε και μια κοινωνική κρίση, η οποία συνδέεται στενά με σημαντικό ανθρώπινο και κοινωνικό κόστος (Mohseni-Cheraghlou, A., 2016). Οι κοινωνικές δομές στήριξης του πληθυσμού είναι αντιμέτωπες με μια δραματική αύξηση των αιτήσεων στήριξης (Lyberaki, A., and Tinios, P., 2014). Ταυτόχρονα όμως το ύψος των κοινωνικών δαπανών έχει μειωθεί σημαντικά αμφισβητώντας ευθέως την άποψη ότι τα κοινωνικά οφέλη μπορούν να ενεργήσουν ως «κυματοθραύστες» σε περιόδους κρίσεως (Matsaganis, M., and Leventi, C., 2014). Η κοινωνική προσέγγιση είναι χρήσιμη και πρέπει να αναφέρεται γιατί συχνά οι αλλαγές των μακροοικονομικών δεικτών με την πάροδο του χρόνου μπορεί να μην σχετίζονται σημαντικά με τις αλλαγές στους κοινωνικούς δείκτες (Boarini et al., 2006).

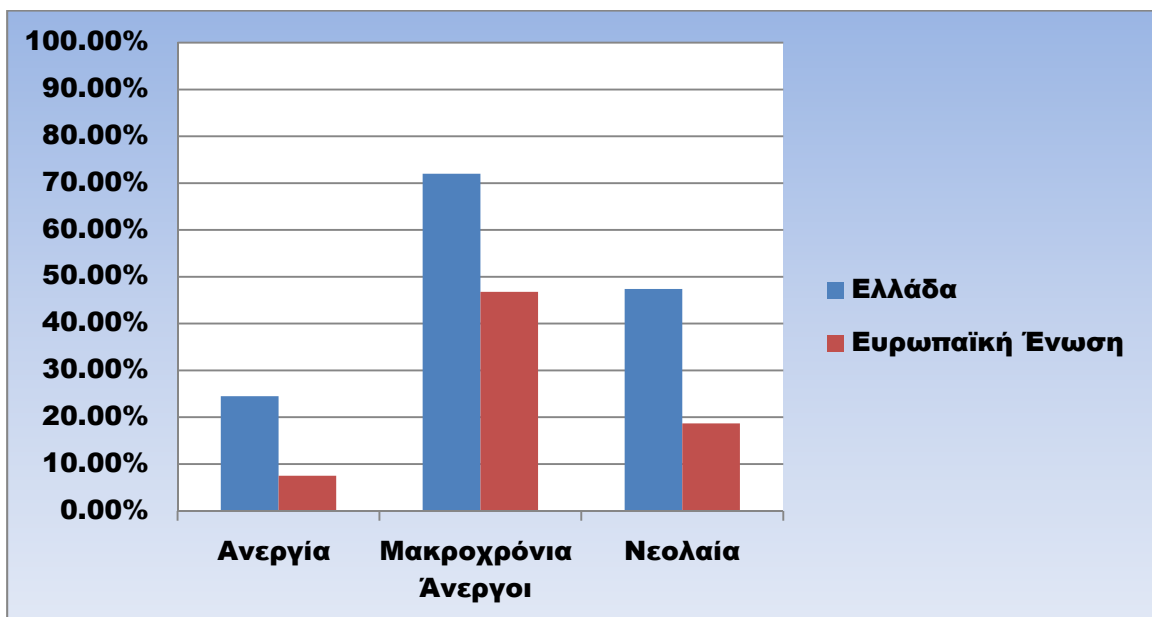
Η οικονομία έχει επιπτώσεις σε επίπεδο καθημερινότητας στην ανεργία, η οποία όπως φαίνεται στο διάγραμμα που ακολουθεί ξεπέρασε το 27,5% το 2013 για να πέσει στο 20,7% τον Οκτώβριο 2017, με τον μέσο όρο της Ευρώπης των 28 να είναι στο 7,3% και στο 8,7% στη ζώνη του Ευρώ.

Διάγραμμα 1 . Διακύμανση ανεργίας

Πηγή : OECD, 2017.

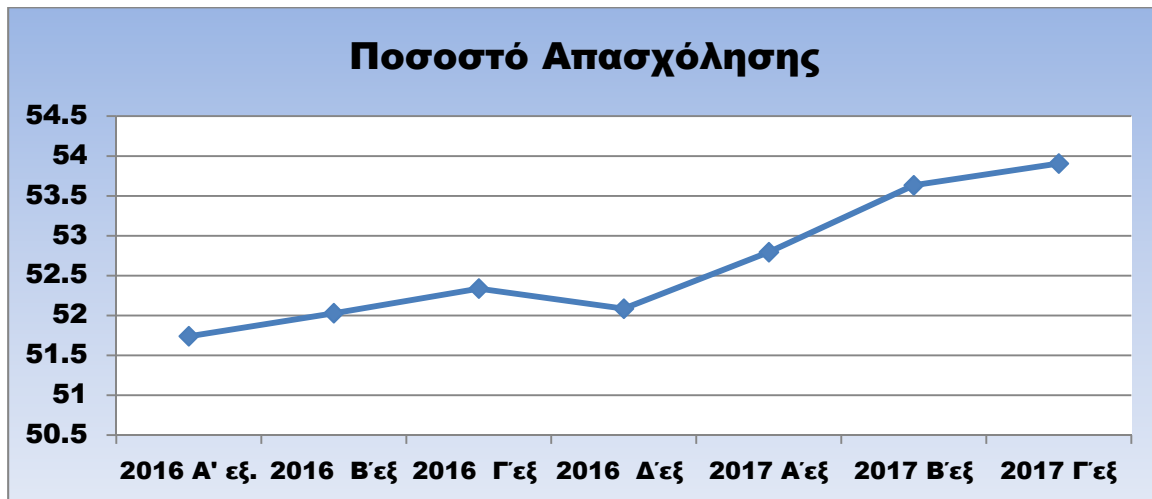
Το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων ανέρχεται στο 72% με τον μέσο όρο στην Ευρωπαϊκή Ένωση να είναι στο 46,8% για το έτος 2016 , ενώ η ανεργία στη νεολαία αγγίζει το 50% με το μέσο όρο στην Ευρώπη να είναι στο 18,70%. (OECD, 2017).

Διάγραμμα 2. Ποσοστά Ανεργίας

Πηγή: OECD, 2017 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης).

Το ποσοστό απασχόλησης σύμφωνα με την Eurostat, (2017), κυμαίνεται σε ποσοστό μικρότερο από το 60% ενώ σύμφωνα με τον OECD, (2017) , έφτασε μόλις στο 53.9%. με τον μέσο όρο για την Ευρώπη των 28 να κινείται στο 67,6%

Διάγραμμα 3: Ποσοστά Απασχόλησης

Πηγή: OECD, 2017

Το κατώφλι της φτώχειας ανέρχεται στο ποσό των 4.500 ευρώ ετησίως ανά άτομο και σε 9.450 ευρώ για νοικοκυριά με δύο ενήλικες και δύο εξαρτώμενα παιδιά, ενώ το μέσο ετήσιο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών της Χώρας σε 14.932 ευρώ. Το ποσοστό κινδύνου φτώχειας ανήλθε στο 35,6% για το έτος 2016 και είναι εμφανής η τάση ανόδου κατά την τελευταία δεκαετία. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης η φτώχεια φαίνεται να είναι σχετικά ανθεκτικό φαινόμενο και απειλή για την οικονομική ευημερία και την κοινωνική συνοχή της Ένωσης (Artelaris, P., Kandyilis, G., 2014). Η φτώχεια μπορεί να καταστεί ανυπόφορη, έτσι θα πρέπει να αποκατασταθεί η τραυματισμένη εμπιστοσύνη σχετικά με την ικανότητα καταπολέμησης της (Gordon, D., Townsend, P., (2000). Στο πλαίσιο του προγράμματος με τίτλο Ευρώπη 2020, Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και δίχως αποκλεισμούς Ανάπτυξη, (2010), αναφορικά με την καταπολέμηση της φτώχειας, έχει τεθεί ως στόχος, από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, να μειωθούν κατά 20 εκατομμύρια τα άτομα που βρίσκονται ή που κινδυνεύουν να βρεθούν σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό έως το 2020. Με βάση τα στοιχεία της Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών για το 2016, ο πληθυσμός που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό ανέρχεται στο 35,6% (3.789.300 άτομα) του πληθυσμού της Χώρας, παρουσιάζοντας μικρή

μείωση σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά (3.828.500 άτομα που αντιστοιχούσαν στο 35,7% του πληθυσμού (ΕΛΣΤΑΤ, 2017).

Διάγραμμα 4: Κίνδυνος Φτώχειας

Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ, 2017

Μια ακόμη επίπτωση, η οποία όπως υποστηρίζουν οι Lambrianidis, L., and Sykas, T., (2015), είναι η μετανάστευση, νέων κυρίως Ελλήνων, με υψηλό επίπεδο μόρφωσης, η οποία επηρεάζει την κοινωνική συνοχή της Χώρας. Ακόμη και πριν την έκρηξη της κρίσης, ένας σημαντικός αριθμός εξειδικευμένων νέων είχαν μεταναστεύσει, κυρίως για λόγους που σχετίζονται με την απασχόληση, όπως καλύτερες προοπτικές και μεγαλύτερες πιθανότητες ανεύρεσης εργασίας σχετικής με την ειδικότητά τους που θα τους εξασφάλιζε ικανοποιητικό εισόδημα. (Lambrianidis, L., Pratsinakis, M., 2016). Ωστόσο, η ροή νέων επιστημόνων έχει εντατικοποιηθεί σημαντικά καθώς συρρικνώθηκαν οι ευκαιρίες απασχόλησης στον ιδιωτικό τομέα, ενώ και η απασχόληση στον δημόσιο τομέα δεν είναι πλέον πιθανή λόγω περικοπών και περιορισμών σε νέες προσλήψεις (Triantafyllidou, A., Gropas, R., 2014).

Εκείνο όμως που πρέπει να τονιστεί είναι ότι παρόλο που η κρίση επηρέασε όλη τη Χώρα, ωστόσο το χωρικό αποτύπωμα της κρίσης δεν ήταν ομοιόμορφο και ομοιογενές όσον αφορά την κοινωνική ευημερία. Μερικές περιφέρειες αντέδρασαν καλύτερα από κάποιες άλλες στην κρίση. Οι διαφορές μεταξύ περιφερειών μπορεί να σχετίζονται με την περιφερειακή

ανάπτυξη καθώς και με δυναμικούς διαρθρωτικούς μετασχηματισμούς των περιφερειακών οικονομιών (Forster et al., 2003). Όπως αναφέρει ο Psycharis et al, (2011), η τρέχουσα κρίση δεν είναι μια μονολιθική και ομογενοποιημένη διαδικασία . Αντιθέτως, έχει μεταβάλει ευρέως την κοινωνικοοικονομική κατάσταση των διαφόρων περιοχών, επηρεάζοντας τα επίπεδα εισοδήματός τους καθώς και τη φτώχεια με έναν πολύ άνισο τρόπο. Ωστόσο οι λιγότερο αστικοποιημένες και αναπτυγμένες περιοχές με προσανατολισμό της παραγωγικότητας στον τουρισμό και τη γεωργία είχαν καλύτερη αντίδραση κατά τη διάρκεια των ετών της κρίσης. (Artelaris, P., 2017).

2.4 Πως Η Κρίση Επηρέασε την Ελληνική Γεωργία

2.4.1 Ιστορική Αναδρομή

Η ανάπτυξη της Ελληνικής γεωργίας και η μετάβασή της από τα παραδοσιακά στα σύγχρονα συστήματα παραγωγής ξεκίνησε τη δεκαετία του '60, την ίδια περίοδο που έγινε η μηχανοποίησή της. Οι προοπτικές για την ανάπτυξη των εξαγωγών της Ελλάδας λόγω της συσχέτισης της χώρας με την Κοινή Αγορά, το 1962, και η εφαρμογή ενός συστήματος πλεονεκτικών τραπεζικών προσφορών, επιδοτούμενο σε μεγάλο βαθμό από το κράτος, ενθάρρυναν τους αγρότες να αγοράζουν με πίστωση και πυροδότησαν τη διαδικασία εκσυγχρονισμού (Parageorgiou, A., 2015).

Η εσωτερική μετανάστευση από τις αγροτικές περιοχές στις αστικές, οδήγησε σε μείωση του αγροτικού πληθυσμού με ταυτόχρονη μετατόπιση του προσανατολισμού από τη γεωργία υπέρ της βιομηχανίας (Kyriakidis et al, 2014). Ωστόσο, η δυναμική της εκβιομηχάνισης έφτασε σε αδιέξοδο τη δεκαετία του 70, λόγω των δύο σοβαρών πετρελαϊκών κρίσεων και λόγω της εμφάνισης νέων διεθνών ανταγωνιστών από την Νοτιοανατολική Ασία. Ως αποτέλεσμα ξεκίνησε μια μακρά περίοδος αποβιομηχάνισης, όχι όμως υπέρ του πρωτογενούς τομέα, αλλά υπέρ του τομέα των υπηρεσιών (Kyriakidis et al, 2015) . Η γεωργία μείωσε όπως ήταν αναμενόμενο τη συμμετοχή της στο ΑΕΠ της Χώρας, περίπου στο 12%, αλλά η μείωση αυτή δεν συνοδεύτηκε από ανάλογη μείωση της απασχόλησης. Η συμβολή της γεωργίας στην απασχόληση παρέμεινε στο 47%, καθιστώντας την τον μεγαλύτερο εργοδότη. (kyriakidis et al, 2012).

Η είσοδος της Χώρας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα έγινε το 1981. Ωστόσο μετά την ένταξη ο πρωτογενής τομέας παραγωγής έπρεπε να ανταποκριθεί σε ένα πιο πολύπλοκο σύνολο παραμέτρων και περιορισμών (Polopoulos, L., 1989). Η ένταξη βρήκε τη γεωργία να συμμετέχει στο ΑΕΠ με ποσοστό 9,5% και η απασχόληση σε αυτή να φτάνει σε ποσοστό 36,7%. (Kyriakidis et al, 2015). Την περίοδο αυτή ο εκσυγχρονισμός της γεωργίας εντατικοποιήθηκε μέσω του μέτρου των επιδοτήσεων αλλά και λόγω του προστατευτισμού της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής. Ωστόσο οι επιδοτήσεις χρησιμοποιήθηκαν κυρίως για καταναλωτικούς σκοπούς και όχι για επενδύσεις και αναδιάρθρωση καλλιεργειών. Έτσι δεν επήλθαν σημαντικές αλλαγές στη δομή του πρωτογενούς τομέα (Ziogas, C., 1998). Το υψηλό κόστος παραγωγής και η χαμηλή παραγωγικότητα είχαν ως αποτέλεσμα οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις να καταστούν ευάλωτες στον διεθνή ανταγωνισμό (Anthopoulos et al, 2017).

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, η πολιτική λιτότητας και προσαρμογής που επιβλήθηκε στη διαδικασία ένταξης στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (Ο.Ν.Ε) επιδείνωσε την κατάσταση και είχε σοβαρό αντίκτυπο στην ύπαιθρο, αναγκάζοντας πολλούς αγρότες να εγκαταλείψουν την απασχόληση στη γεωργία (Papageorgiou, A., 2015). Το έλλειμμα σε απασχολούμενους στην γεωργία, την περίοδο αυτή, καλύφθηκε από ξένους εργάτες, προερχόμενους κυρίως από την Αλβανία, οι οποίοι εισήλθαν παράνομα στη χώρα μετά την κατάρρευση του καθεστώτος στην πατρίδα τους (Kasimis, C., Kassimi, C., 2004).

Η μεταρρύθμιση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής από το 1992 έως το 1999 και η αναπροσαρμογή της Εθνικής Αγροτικής Πολιτικής που προέβλεπαν τη σύνδεση των άμεσων ενισχύσεων με τις επιλέξιμες εκτάσεις ή τα ζώα, αποζημιώνοντας έτσι τους αγρότες για την κατάργηση της στήριξης των τιμών, δημιούργησαν ακόμη περισσότερα προβλήματα (Kasimis, C., Stathakis, G., 2003).

Ακολούθησε ακόμη μία μεταρρύθμιση η γνωστή ως Agenda 2000. Ειδικότερα, η Agenda 2000 αφορούσε τους ακόλουθους τομείς προτεραιότητας: α) συνέχιση της γεωργικής μεταρρύθμισης β) αύξηση της αποτελεσματικότητας των διαρθρωτικών ταμείων και του Ταμείου Συνοχής με μεγαλύτερη συγκέντρωση των σχεδίων σε συγκεκριμένους στόχους και γεωγραφικές περιοχές με ταυτόχρονη μείωση του αριθμού των στόχων από επτά σε τρεις και γ) ενίσχυση της προενταξιακής στρατηγικής για τις υποψήφιες χώρες με τη δημιουργία δύο χρηματοδοτικών μηχανισμών το προενταξιακό διαρθρωτικό μέσο (ISPA) για τη στήριξη της βελτίωσης των μεταφορών και της προστασίας του περιβάλλοντος (Breuss et al., 2001.)

Με την αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής του 2003 διασφαλίστηκε η σταθερότητα των επιδοτήσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση μέχρι το 2013. Η νέα ΚΑΠ άλλαξε ριζικά τα δεδομένα και δημιούργησε νέες συνθήκες για τη γεωργία. Στα βασικά στοιχεία της περιλαμβάνεται η αποσύνδεση της επιδότησης από την παραγωγή και η αντικατάσταση της με την λεγόμενη Ενιαία Ενίσχυση Εκμετάλλευσης, που είναι ανεξάρτητη από το είδος και τον όγκο της παραγωγής. Εισαγάγει την υποχρέωση της Πολλαπλής Συμμόρφωσης, ως προϋπόθεση για τη χορήγηση της ενιαίας ενίσχυσης. Καθιερώνει τη διαφοροποίηση μεταξύ μικρών και μεγάλων εκμεταλλεύσεων και εισάγονται μέτρα περικοπών στις μεγάλες εκμεταλλεύσεις προς όφελος της Αγροτικής ανάπτυξης. Τέλος θεσπίστηκαν πρακτικές για την προστασία του περιβάλλοντος, την υγεία του πληθυσμού, την ασφάλεια των τροφίμων και την σωστή διαβίωση των ζώων (Kasimis, C., 2005).

Τα διαρθρωτικά προβλήματα της γεωργίας όμως παραμένουν και σύμφωνα με μελέτη του Mylonas, P., (2015) για την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, συνοψίζονται όπως παρακάτω:

α) ανισομερής κατανομή μεταξύ φυτικής και ζωικής παραγωγής. Στη Χώρα μας η συμμετοχή της φυτικής παραγωγής στη συνολική γεωργική παραγωγή είναι πολύ μεγαλύτερη συγκριτικά με τη συμμετοχή της ζωικής παραγωγής. Η αναλογία είναι 3 προς 1, ενώ στην Ευρωπαϊκή Ένωση η αναλογία είναι 5,7 προς 4,3.

β) εξάρτηση της παραγωγής από τις επιδοτήσεις. Η Ελληνική γεωργία παραμένει εν πολλοίς εξαρτημένη από τις επιδοτήσεις, γεγονός που δρα ανασταλτικά στη προσπάθεια αναβάθμισης και επιτείνει φαινόμενα αδράνειας.

γ) μικρό μέγεθος αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Στην Ελλάδα το μέσο μέγεθος της αγροτικής εκμετάλλευσης είναι 44,20 στρέμματα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τον χαμηλό βαθμό αξιοποίησης της εκμηχάνισης που έχει ως επακόλουθο τη χαμηλή παραγωγικότητα.

δ) χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των ασχολούμενων με τη γεωργία.

Βάσει των στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ (2017), κατά την περίοδο 1998-2008 χάνονται 207 χιλιάδες θέσεις απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα παραγωγής, δημιουργούνται περίπου 80 χιλιάδες νέες θέσεις εργασίας στον δευτερογενή και 669 χιλιάδες θέσεις στον τριτογενή τομέα. Ο αριθμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων μειώνεται κατά 14,3% στο διάστημα 2003-2010, ενώ η συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα παραγωγής στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία μειώνεται διαρκώς φτάνοντας το 2015 τα 6,608 εκατομμύρια ευρώ. Πριν την κρίση η ακαθάριστη αξία παραγωγής του πρωτογενούς τομέα συνέβαλε κατά 3,1% στη

συνολική ακαθάριστη αξία παραγωγής. Επειδή όμως η κρίση έχει επηρεάσει αρνητικά και τους άλλους κλάδους της οικονομίας, η συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα διαρκώς αυξάνεται και το 2013 έφτασε το 3,7%. Ειδικά το έτος 2013, η ακαθάριστη αξία παραγωγής του πρωτογενούς τομέα αυξήθηκε κατά 2,95%, ενώ στους άλλους κλάδους παρατηρήθηκε πτώση της τάξης του 6,46%. (Κασίμης, Χ., Ζωγραφάκης, Σ., 2014).

Οι παραπάνω αυξητικές τάσεις της συμμετοχής του πρωτογενούς τομέα στην ακαθάριστη αξία παραγωγής έγιναν αφορμή να μελετηθεί η προοπτική της ενασχόλησης με τη γεωργία ως μέσο για την έξοδο από την κρίση.

2.4.2 Προοπτικές εξόδου από τη κρίση με άξονα τη γεωργία

Οι αγροτικές περιοχές, ειδικά τα τελευταία χρόνια, έχουν προωθηθεί ως ένα ελκυστικό περιβάλλον που συνδυάζει ευχάριστες συνθήκες διαβίωσης αλλά και ευκαιρίες απασχόλησης, κυρίως στην αγροτική επιχειρηματικότητα και στις υπηρεσίες, όπως αγρο-διατροφής και αγρο-τουρισμού (Anthoroulou et al, 2017). Επίσης αποτελούν πρόσφορο τόπο κοινωνικής καινοτομίας και αλληλεγγύης (Bock, 2013). Σε κάθε περίπτωση πάντως οι αγροτικές περιοχές θεωρούνται πιο ανθεκτικές στις στερήσεις και στη φτώχεια από τις αστικές περιοχές (Woods, 2005).

Οι Benson και O'reilly, (2009) εστιάζουν στην φυγή από την πόλη και την επιστροφή στην ύπαιθρο ως επιλογή, κυρίως της μεσαίας τάξης, για αλλαγή τρόπου ζωής και αποτέλεσμα εξιδανίκευσης της ζωής στην εξοχή. Όπως αναφέρουν οι Gkartzios, Remoundou και Garrod (2017), μπορεί αρχικά, τα φαινόμενα επιστροφής στην ύπαιθρο να είχαν όντως ως έρεισμα, την αναζήτηση καλύτερου τρόπου ζωής και ευκαιρίες απασχόλησης, κυρίως στον τριτογενή τομέα, όμως υπό τη πίεση της οικονομικής κρίσης, το φαινόμενο φυγής από την πόλη συνδυάζεται με την προσδοκία βιοπορισμού από την γεωργία. Στη μελέτη του "Φεύγοντας από την Αθήνα ο Gkartzios, (2013), καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο λόγος για τον οποίο κάποιος θα έφευγε από την πόλη, με προορισμό την περιφέρεια, ήταν πρωταρχικά η ανεργία. Σημαντικός θεωρείται επίσης ο ρόλος της οικογένειας που έχει μείνει στην περιφέρεια, κοινώς οι ρίζες, καθώς και η ύπαρξη ακίνητης περιουσίας στην ύπαιθρο. Ορισμένοι είδαν την επιστροφή στην ύπαιθρο ως επιλογή, είτε αυτόβουλη, είτε επιβεβλημένη ενώ αρκετοί την είδαν ως ευκαιρία για αλλαγή της στάσης τους απέναντι στη ζωή (Gkartzios, M., 2013).

Είναι όμως η επιστροφή στην ύπαιθρο και η ενασχόληση με την γεωργία προοπτική εξόδου από την κρίση; Η Halfacree, (2008) υποστηρίζει ότι η μέχρι πρότινος υποτιμημένη γεωργία ανακαλύπτεται και πάλι , αυτή τη φορά για τους πολλαπλούς ευεργετικούς της ρόλους. Σύμφωνα με την Anthoroulou et al, (2013), αυτοί που παρέμειναν στην ύπαιθρο και τη γεωργία αντιμετωπίζουν τη κρίση του παραγωγιστικού μοντέλου της γεωργίας ήδη από τη δεκαετία του '90, οπότε για αυτούς η τωρινή οικονομική κρίση αποτελεί εν πολλοίς γνώριμο πεδίο ή αλλιώς κρίση μέσα στην κρίση. Ωστόσο η κρίση στον πρωτογενή τομέα που σχετίζεται με τα διαρθρωτικά προβλήματα και τους κανονισμούς εφαρμογής της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και των μεταρρυθμίσεων της καθώς και με την διεθνοποίηση των αγορών έχει οδηγήσει σε αδιέξοδο πολλούς παραγωγούς , έχει προκαλέσει άγχος και έχει επηρεάσει αρνητικά την ψυχολογία του πληθυσμού των αγροτικών κοινοτήτων (Kaberis, 2013).

Τι ισχύει όμως με αυτούς που επιστρέφουν στην ύπαιθρο;

Έρευνα του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών που παρουσιάστηκε από τους Κασίμη και Ζωγραφάκη στο βιβλίο των Ζαμπαρλούκου και Κούση,(2014) περιγράφει ότι από αυτούς που επιλέγουν την επιστροφή στην ύπαιθρο ο αγροτικός τομέας ενδιαφέρει μόνο το 1/3 , κυρίως λόγω των δυσκολιών και της έλλειψης των σχετικών γνώσεων για την άσκηση της γεωργίας ως επάγγελμα . Τα υπόλοιπα 2/3 τα ενδιαφέρει άλλος τομέας της οικονομίας. Ο τουρισμός, ο πολιτισμός και οι επικοινωνίες είναι οι κύριες επιλογές τους. Οι Κασίμης και Ζωγραφάκης καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι δεν προκύπτει προφανής συσχέτιση μεταξύ επιστροφής στη γεωργία και οικονομικής κρίσης. Παρατηρείται όμως μια τάση αναχαίτισης της συρρίκνωσης της γεωργίας και παράλληλα υπάρχει ένδειξη αύξησης του πληθυσμού που επιλέγει να εγκατασταθεί στην ύπαιθρο. Την τάση αυτή την ονομάζουν , “Νέα Αγροτικότητα”.

Η παρούσα μελέτη, η οποία εστιάζει στην περιοχή του Βόρειου Έβρου θα προσπαθήσει να απαντήσει στο ερώτημα αν παρατηρείται τάση αύξησης της γεωργίας στην περιοχή μελέτης λόγω της οικονομικής κρίσης.

Κεφάλαιο 3^ο

Μεθοδολογία

3.1 Εισαγωγή

Το ερώτημα που καλείται να απαντήσει η παρούσα μελέτη, είναι αν παρατηρήθηκαν τάσεις ανάπτυξης της γεωργίας στη περιοχή του Βόρειου Έβρου στα χρόνια της οικονομικής κρίσης. Αναλύοντας την παραπάνω έκφραση θα μπορούσε να ειπωθεί ότι τα ερωτήματα που τίθενται είναι δύο. Πρώτον, αν η οικονομική κρίση, που έπληξε και συνεχίζει να επηρεάζει την οικονομία του τόπου, είχε ως αποτέλεσμα κομμάτι του πληθυσμού χρησιμοποιώντας τον πρωτογενή τομέα παραγωγής, ως πιθανό όχημα αντιμετώπισης των επιπτώσεων της κρίσης καταρχήν, να καταφέρει να αντιμετωπίσει την κρίση. Δεύτερον, αν κατάφερε να συμπαρασύρει και να οδηγήσει σε ανάπτυξη τον τομέα της γεωργίας στην περιοχή.

Η προσέγγιση του θέματος, απαιτούσε την οργάνωση της έρευνας σε δύο παράλληλους τομείς. Ο πρώτος τομέας αφορά στην αναζήτηση και εντοπισμό υλικού σχετικά με την γεωγραφία της περιοχή μελέτης, το μέγεθος του πληθυσμού, το μορφωτικό του επίπεδο, την ηλικιακή διαφοροποίηση του, την οικονομική του κατάσταση, τα ποσοστά απασχόλησης και ανεργίας και επιπλέον τους τομείς απασχόλησης. Η συλλογή και παράθεση των παραπάνω στοιχείων οδηγεί στη διαμόρφωση της εικόνας της κοινωνίας της περιοχής μελέτης και αποσκοπεί στο να εντοπιστούν και να κατανοηθούν οι παράμετροι εκείνες, που καθορίζουν αλλά και επηρεάζουν την κοινωνική συνοχή. Κατά την εξέλιξη της μελέτης και για την όσο το δυνατόν καλύτερη κατανόηση των συνθηκών που επικρατούν στην Βορειοανατολική Ελλάδα και πως αυτές επηρεάζουν την περιοχή μελέτης, κρίθηκε απαραίτητο να αναζητηθούν στοιχεία που αφορούν τη Γεωγραφία και Οικονομία της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης αλλά και του συνόλου του Νομού Έβρου. Τα στοιχεία που αφορούν την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης προέρχονται από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ) και από την επίσημη ιστοσελίδα της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης. Τα στοιχεία που αφορούν το Νομό Έβρου προέρχονται από την Ελληνική Στατιστική Αρχή και από την ιστοσελίδα της Περιφερειακής Ενότητας Έβρου, η οποία περιλαμβάνεται στην επίσημη ιστοσελίδα της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης. Τα στοιχεία που αφορούν την κύρια περιοχή μελέτης, τον

Βόρειο Έβρο παραχωρήθηκαν από τους τοπικούς φορείς και τα τοπικά παραρτήματα των αντίστοιχων Υπηρεσιών. Αναλυτικότερα τα στοιχεία που αφορούν την απασχόληση και την ανεργία στην περιοχή παραχωρήθηκαν από το Γραφείο του Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και από το Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας του Δήμου Ορεστιάδας. Το προσωπικό του ίδιου γραφείου, η ψυχολόγος κυρία Μαρασλή Αναστασία και η κοινωνική λειτουργός κυρία Καδοπούλου Ευγενία, είχαν την καλοσύνη να παραχωρήσουν το Τοπικό Σχέδιο Κοινωνικής Δράσης του Δήμου Ορεστιάδας, στο οποίο περιγράφονται με ακρίβεια τα κοινωνικά και οικονομικά στοιχεία της περιοχής μελέτης. Τα στοιχεία καλλιεργειών, παραχωρήθηκαν από τα αντίστοιχα γραφεία της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου. Τα στοιχεία που αφορούν τους απασχολούμενους στη γεωργία και τα στοιχεία των νέων αγροτών παραχωρήθηκαν από τα αντίστοιχα γραφεία της Διεύθυνσης Γεωργίας της Περιφερειακής Ενότητας Έβρου.

Ο δεύτερος τομέας αφορά στην έρευνα πεδίου. Η έρευνα πεδίου έχει σκοπό, να συγκεντρώσει τα στοιχεία εκείνα που είναι απαραίτητα για να σχηματιστεί η εικόνα των πραγματικών συνθηκών που επικρατούν στον πρωτογενή τομέα παραγωγής της περιοχής μελέτης.

Στα πλαίσια της, πραγματοποιήθηκαν επισκέψεις σε μεγάλες τοπικές γεωργικές επιχειρήσεις και λήφθηκαν συνεντεύξεις από τους επικεφαλής των επιχειρήσεων αυτών κυρίως Παυλούδη Δημήτριο και Αρβανιτίδη Αλέξανδρο. Επίσης λήφθηκαν συνεντεύξεις από τον Διευθυντή της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας κύριο Ράσγκελη Αθανάσιο και από τον Διευθυντή της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου κύριο Χατζούδη Τάκη. Τους Γεωπόνους ελεύθερους επαγγελματίες κυρίως Παπαϊωάννου Γεώργιο και Παλατσιδή Ιωάννη, από τους Γεωπόνους υπαλλήλους γεωργικών υπηρεσιών κυρίως Ιωαννίδη Δημοσθένη προϊστάμενο του τμήματος Αγροτικής Ανάπτυξης της Διεύθυνσης Γεωργίας Περιφερειακής Ενότητας Έβρου και Μπανίδη Στέφανο προϊστάμενο πρωτογενούς τομέα παραγωγής της Διεύθυνσης Γεωργίας Περιφερειακής Ενότητας Έβρου καθώς και τον πρώην πρόεδρο Αγροτικού Συνεταιρισμού της περιοχής Ορεστιάδας, κύριο Αμαξόπουλο Κυριάκο .

Για την κατά το δυνατόν πληρέστερη και ποιοτικότερη συγκέντρωση πρωτογενούς υλικού κρίθηκε επιβεβλημένη η σύνταξη και επίδοση ερωτηματολογίων στην περιοχή μελέτης. Με βάση το παραπάνω σκεπτικό, η περιοχή μελέτης χωρίστηκε σε δύο τομείς . Στον τομέα Διδυμοτείχου και στον τομέα Ορεστιάδας. Η επίδοση των ερωτηματολογίων γινόταν με

επίσκεψη στα χωριά, συνήθως κατά τις απογευματινές ώρες, όπου το μεγαλύτερο ποσοστό του ανδρικού, κυρίως, πληθυσμού συγκεντρώνεται στις πλατείες και στις καφετέριες - καφενεία. Τις περισσότερες φορές η επίσκεψη γινόταν με τη συνοδεία ντόπιου αγρότη ή παλιού συνεταιριστή, που γνώριζε την περιοχή. Η επιλογή των ατόμων στους οποίους δόθηκαν ερωτηματολόγια δεν έγινε με γνώμονα την ηλικία τους, επιδίωξη μας ήταν να επιδοθούν ερωτηματολόγια τόσο σε ηλικιωμένους, όσο και σε ανθρώπους μικρότερης ηλικίας, ανεξαρτήτου φύλου και δίχως να υπάρχει γνώση του αν έχουν σχέση με την γεωργία και ποια είναι αυτή. Τα ερωτηματολόγια περιλάμβαναν ερωτήσεις δημογραφικού χαρακτήρα για τον σχηματισμό εικόνας του ερωτώμενου, όπως φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, κύριο επάγγελμα, μορφωτικό επίπεδο. Γενικές ερωτήσεις που έδειχναν τον βαθμό σχέσης του ερωτώμενου με τη γεωργία, την έκταση αλλά και τα είδη που καλλιεργεί αλλά και ειδικές ερωτήσεις στις οποίες του ζητήθηκε να περιγράψει τα προβλήματα και τις δυσχέρειες που αντιμετωπίζει, καθώς και ποιες κατά τη γνώμη είναι οι ενέργειες που πρέπει να γίνουν για να βελτιωθεί η γενικότερη εικόνα. Στο τελευταίο τμήμα του ερωτηματολογίου ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να αναφέρουν τι προβλέπουν για το μέλλον της γεωργίας στην περιοχή, αν θα προέτρεπαν κάποιον να ασχοληθεί με τη γεωργία και για ποιους λόγους. Συνολικά επιδόθηκαν 180 ερωτηματολόγια. 90 στην περιοχή Διδυμοτείχου και 90 στην περιοχή Ορεστιάδας. Κατά τη διάρκεια της παραμονής στο χώρο επιδιώκονταν η έναρξη συζητήσεων σχετικών με τη γεωργία, δίχως να εκφράζονται από τη πλευρά μας απόψεις, για να μην επηρεάζεται η πορεία της συζήτησης, με σκοπό να καταγραφεί ο παλμός των ανθρώπων που ασχολούνται με τη γεωργία, να γίνουν αντιληπτές οι ανησυχίες και οι προβληματισμοί τους και να κατανοηθούν οι βαθύτερες πτυχές που συνθέτουν τη σκέψη των απλών ανθρώπων που ασχολούνται με τη γη. Ο συνδυασμός των στατιστικών στοιχείων με το πρωτογενές υλικό που συγκεντρώθηκε από την επεξεργασία των ερωτηματολογίων και των συνεντεύξεων που λήφθηκαν από τους τοπικούς φορείς, έκανε δυνατό το σχηματισμό της εικόνας της υφιστάμενης κατάστασης του πρωτογενούς τομέα παραγωγής στον Βόρειο Έβρο. Παράλληλα κατέδειξε και τις τάσεις για το μέλλον. Η παρουσίαση των στοιχείων που συλλέχθηκαν γίνεται με ραβδογράμματα και διαγράμματα, τα οποία αναδεικνύουν τις τάσεις, ενώ όπου απαιτείται χρησιμοποιούνται πίνακες. Η παρουσίαση των στοιχείων αρχίζει με αναφορά στη Γεωγραφία της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης, ακολουθεί η περιγραφή της οικονομίας και του πρωτογενούς τομέα παραγωγής της Περιφέρειας. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά γενικότερα στον Νομό Έβρου, παρουσιάζονται στοιχεία γεωγραφίας και κοινωνικοοικονομικά στοιχεία του νομού και

ακολουθεί η ανάλυση της κατάστασης και η παρουσίαση των στοιχείων που συλλέχθηκαν και αφορούν την κύρια περιοχή της μελέτης, τον Βόρειο Έβρο.

3.2 Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης

Η περιοχή μελέτης, η οποία είναι ο Βόρειος Έβρος, ανήκει στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης. Η Περιφέρεια αποτελείται από τους παρακάτω πέντε (5) Νομούς:

- Νομός Δράμας με πρωτεύουσα την πόλη της Δράμας.
- Νομός Καβάλας με πρωτεύουσα την Καβάλα. Στο Νομό Καβάλας υπάγεται διοικητικά και το νησί της Θάσου.
- Νομός Ξάνθης με πρωτεύουσα την Ξάνθη.
- Νομός Ροδόπης με πρωτεύουσα την Κομοτηνή.
- Νομός Έβρου με πρωτεύουσα την Αλεξανδρούπολη. Στον Νομό Έβρου ανήκει διοικητικά το νησί της Σαμοθράκης.

Εικόνα 1: Χάρτης Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης

Πηγή: Ιστοσελίδα Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης, 2017

Η Περιφέρεια, όπως φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί, αποτελείται συνολικά από 22 Δήμους. Η έδρα της βρίσκεται στην Κομοτηνή.

Πίνακας 1: Δήμοι Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας –Θράκης ανά Νομό (Ιστοσελίδα Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης, 2017)

Νομός / Δήμος	Δράμας	Καβάλας	Ξάνθης	Ροδόπης	Έβρου
	Νευροκοπίου	Παγγαίου	Ξάνθης	Κομοτηνής	Σαμοθράκης
	Προσοτσάνης	Καβάλας	Τοπείρου	Ιάσμου	Αλεξανδρούπολης
	Δράμας	Νέστου	Μύκης	Μαρώνειας/Σαπών	Σουφλίου
	Παρανεστίου	Θάσου	Αβδήρων	Αρριανών	Διδυμοτείχου
	Δοξάτου				Ορεστιάδας

Η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη έχει συνολική έκταση 14.157 τετραγωνικών χιλιομέτρων , γεγονός που την κατατάσσει στην 4^η θέση μεταξύ των Περιφερειών της Ελλάδας (Ιστοσελίδα Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης, 2017). Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, (2014) κατά τη τελευταία απογραφή που διενεργήθηκε το 2011, η περιφέρεια έχει πληθυσμό 608.182 κατοίκους, αριθμός που την κατατάσσει στην 6^η θέση στην Ελλάδα. Ο ανδρικός πληθυσμός ανέρχεται σε ποσοστό 49,4% και ο γυναικείος πληθυσμός ανέρχεται σε ποσοστό 50,6%. Η πυκνότητα που πληθυσμού είναι 43,16 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Ο αριθμός αυτός κατατάσσει την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης στην 9^η θέση μεταξύ των δεκατριών Περιφερειών της Ελλάδας.

Όπως φαίνεται στην παρακάτω εικόνα, γεωγραφικά εντοπίζεται στο βορειοανατολικό άκρο της Χώρας.

Εικόνα 2: Θέση Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης

Πηγή: Ιστοσελίδα Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης, 2107

Ανατολικά συνορεύει με την Τουρκία, Βόρεια με τη Βουλγαρία, Δυτικά με το Γεωγραφικό Διαμέρισμα της Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας, Νοτιοδυτικά βρέχεται από το Αιγαίο Πέλαγος και Νοτιοανατολικά από το Θρακικό Πέλαγος.

Το τοπίο χαρακτηρίζεται από έντονη ετερογένεια με πλήθος ορεινών όγκων αλλά και ποταμών, υδροτόπων και πεδιάδων. Βόρεια, δεσπόζει η οροσειρά της Ροδόπης με ψηλότερη κορυφή τη Δελημπόσκα στα 1.953 μέτρα, στον ορεινό όγκο του Φρακτού. Άλλα ψηλά βουνά είναι το όρος Φαλακρό, με ύψος 2.232 μέτρα στην κορυφή Προφήτης Ηλίας, το όρος Όρβηλο με ύψος 2.212 μέτρα στην κορυφή Τσολιάς, το Μενοίκιο όρος με ύψος 1.963 μέτρα στην κορυφή Μαυρομάτα, το Παγγαίο όρος στα 1.956 μέτρα στην κορυφή Μάτι, ενώ στη Σαμοθράκη ανήκει το όρος Σάος ή Φεγγάρι, με ύψος που φτάνει στα 1.611 μέτρα. Μετά τον ορεινό όγκο της Ροδόπης, προς τα νότια εκβάλλουν στη θάλασσα ποτάμια και παραπόταμοι, δημιουργώντας εκτεταμένους υδροτόπους και δέλτα, όπως το Δέλτα του Νέστου, το Δέλτα του Στρυμόνα και το Δέλτα του Έβρου τα οποία προστατεύονται ως υγρά τοπία διεθνούς σημασίας με τη συνθήκη RAMSAR. Η συνθήκη RAMSAR προστατεύει επίσης τη λίμνη Βιστωνίδα η οποία βρίσκεται μεταξύ των Νομών Ξάνθης-Ροδόπης. Στον Νομό Ροδόπης βρίσκεται και η λίμνη Ισμαρίδα η οποία μαζί με τη Βιστωνίδα και το Δέλτα του Νέστου συγκροτούν το Εθνικό Πάρκο Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης. Στα ανατολικά της Περιφέρειας εκτείνονται οι πεδιάδες της Ξάνθης, της Κομοτηνής και του Έβρου. Το κλίμα στην παράκτια ζώνη είναι μεσογειακό, ενώ στην υπόλοιπη περιοχή το κλίμα θεωρείται

μεσευρωπαϊκό με δριμείς χειμώνες , μεγάλο ύψος βροχοπτώσεων και συχνές χιονοπτώσεις. (wwf, 2012).

3.2.1. Οικονομικά Στοιχεία Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης

Το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης, για το έτος 2015 ανήλθε στα 6.760 εκατομμύρια ευρώ, ποσοστό που αναλογεί στο 3,8% του Συνολικού Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος της Χώρας (ΕΛΣΤΑΤ, 2016).

Διάγραμμα 5: Εξέλιξη ΑΕΠ Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης
Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ, 2016

Από τη μελέτη του παραπάνω διαγράμματος παρατηρείται η σταθερή και κατά έτος αύξηση του ΑΕΠ για τα έτη 2000 – 2008. Το 2008, έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης, αποτελεί σημείο καμψής. Από εκεί και για τα επόμενα χρόνια παρατηρείται σταδιακή μείωση του ΑΕΠ της Περιφέρειας με τάσεις σταθεροποίησης τα δύο τελευταία έτη. Η σχετικά μικρή μείωση μεταξύ των ετών 2008-2010 οφείλεται στην παραμονή και ενασχόληση του πληθυσμού με τον πρωτογενή τομέα παραγωγής στα πρώτα χρόνια της κρίσης.

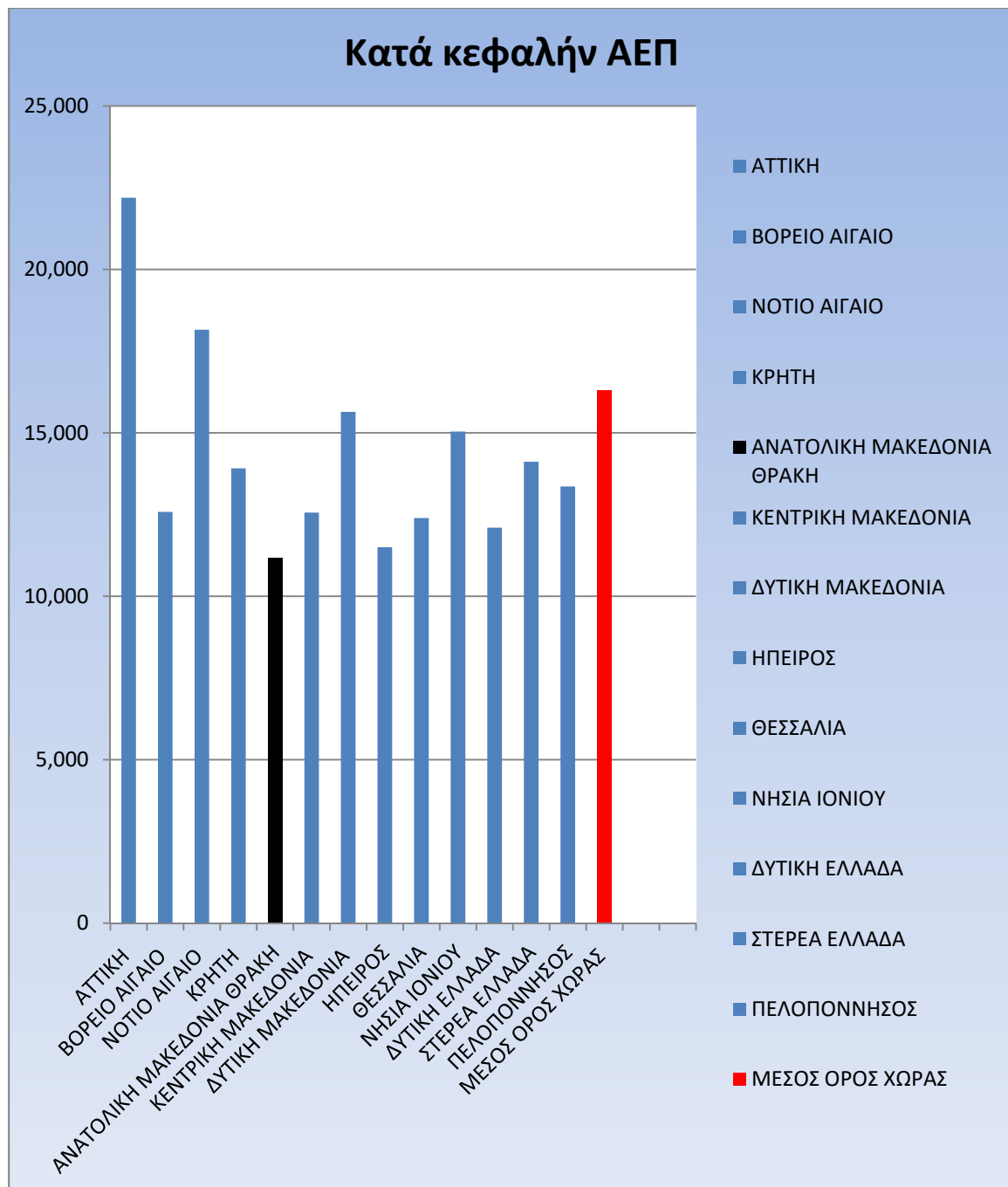

Διάγραμμα 6: Συμμετοχή των Περιφερειών στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2017

Στο παραπάνω διάγραμμα απεικονίζεται το ποσοστό συμμετοχής των Περιφερειών, στη διαμόρφωση του ΑΕΠ της Χώρας. Η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης συμμετέχει με ποσοστό 3,8%.

Το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης για το έτος 2015 ανήλθε στο ποσό των 11.164 Ευρώ ενώ για την Χώρα ανήλθε στα 16.294 Ευρώ, δηλαδή βρίσκεται στο 68,51% του μέσου όρου, γεγονός που κατατάσσει την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη στην προτελευταία θέση στον πίνακα με το κατά

κεφαλήν ΑΕΠ της Χώρας, μία μόλις θέση πάνω από την Περιφέρεια της Ηπείρου (ΕΛΣΤΑΤ, 2015).

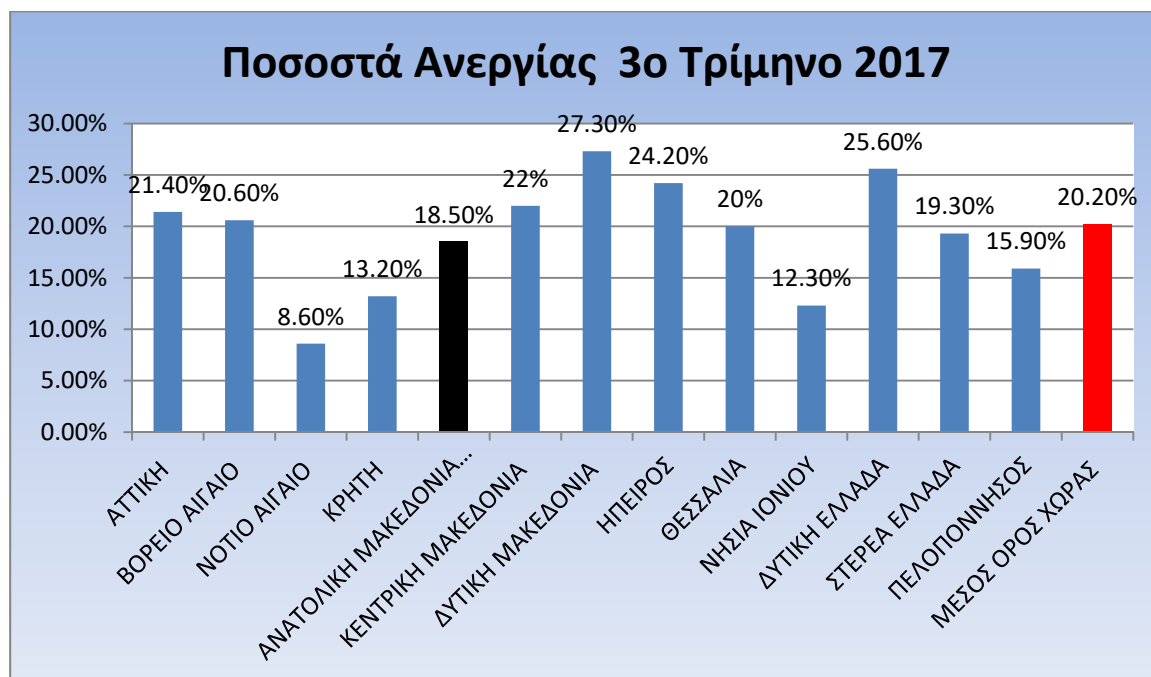
Διάγραμμα 7: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ ανά Περιφέρεια έτους 2015.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2015

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ (2017), για το τρίτο τρίμηνο του 2017, οι απασχολούμενοι στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης ανέρχονται στις 207.600 άτομα, οι άνεργοι σε 47.200 και οι μη οικονομικά ενεργοί, οι οποίοι είναι άτομα σε

ηλικία μικρότερη των 74 ετών που είτε δεν έχουν εργαστεί ποτέ στο παρελθόν, είτε έχουν απολυθεί, είτε έχουν συνταξιοδοτηθεί, στις 255.600 άτομα.

Όπως φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα, για το τρίτο τρίμηνο του 2017, το ποσοστό ανεργίας ανέρχεται στο 18,5%.

Διάγραμμα 8: Ποσοστό ανεργίας Περιφέρειας 3^{ου} Τριμήνου 2017

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2017 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας)

Το ποσοστό αυτό, όπως φαίνεται στο παραπάνω διάγραμμα, είναι χαμηλότερο από τον μέσο όρο ανεργίας για τη Χώρα και μπορεί να θεωρηθεί, ότι η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης ανήκει στις Περιφέρειες με χαμηλό ποσοστό ανεργίας. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο ποσοστό με την γεωγραφία της Περιφέρειας που επιτρέπει την ενασχόληση μεγάλου τμήματος του πληθυσμού στον Τριτογενή τομέα παραγωγής.

3.2.2 Πρωτογενής Τομέας Παραγωγής

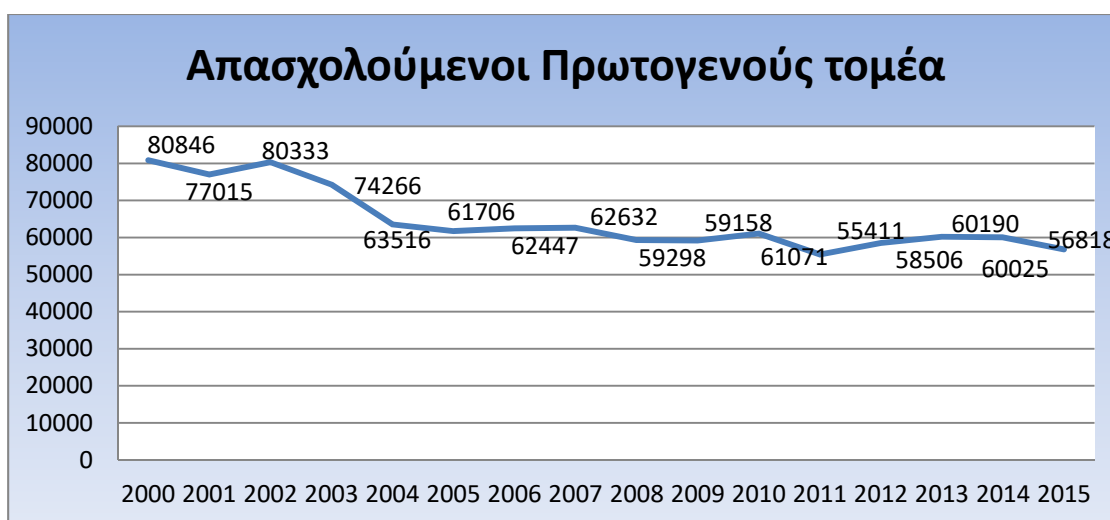
Η εξέλιξη των αγροτικών εκμεταλλεύσεων στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης όπως παρουσιάζεται στο παρακάτω διάγραμμα, φανερώνει μείωση της τάξης του 20% το 2013 σε σχέση με το έτος 2000.

Διάγραμμα 9: Εξέλιξη Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2003-2013 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας)

Κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ των ετών 2000 - 2015 αποχώρησαν από τον πρωτογενή τομέα παραγωγής περίπου είκοσι τέσσερις χιλιάδες (24.000) απασχολούμενοι.

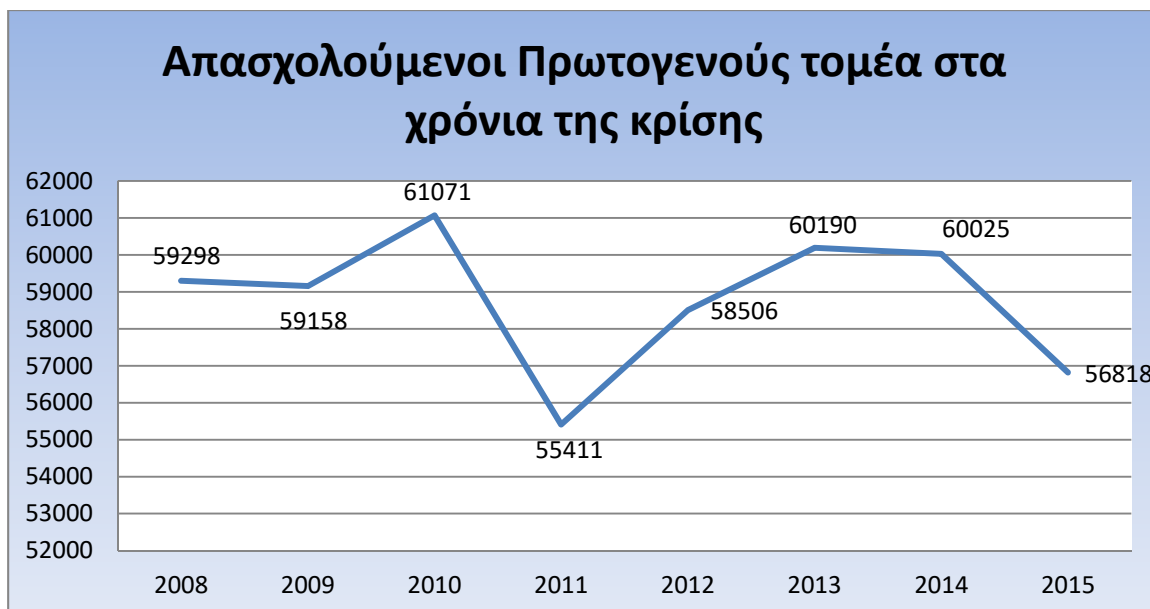

Διάγραμμα 10: Απασχολούμενοι στον Πρωτογενή τομέα παραγωγής στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης.

Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ, 2000-2015 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας)

Εστιάζοντας στο παρακάτω διάγραμμα, το οποίο αφορά τη διακύμανση των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα παραγωγής μόνο στα χρόνια της οικονομικής κρίσης , παρατηρείται σημαντική διακύμανση μεταξύ των ετών. Το έτος 2010 διαπιστώνεται κορύφωση ενώ ακολουθεί την επόμενη χρονιά ελάχιστο σημείο. Τα επόμενα

χρόνια παρατηρείται σταδιακή αύξηση των απασχολούμενων έως και το 2014 ενώ στη συνέχεια ακολουθεί και πάλι πτώση.

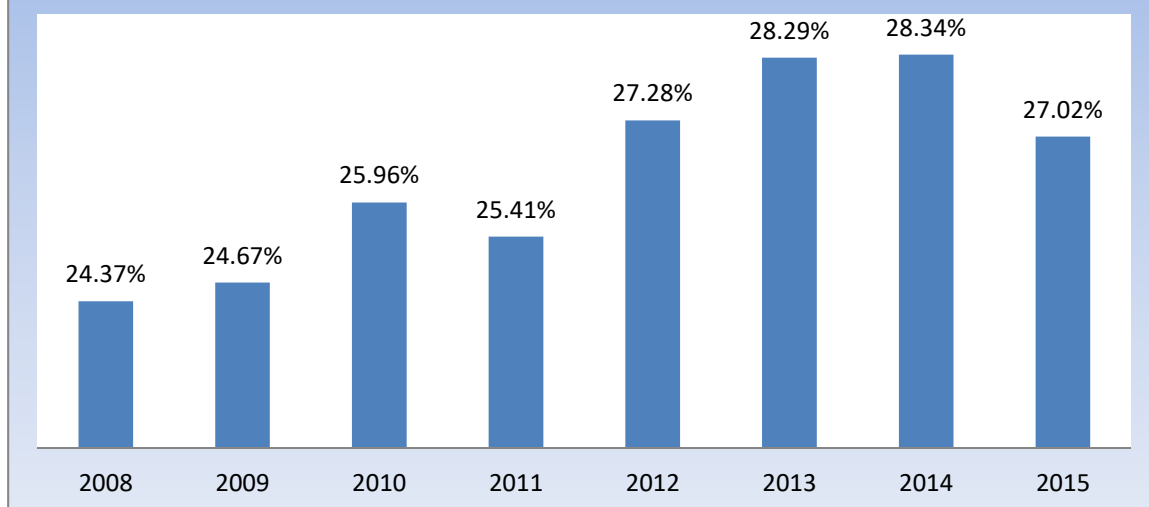

Διάγραμμα 11: Απασχολούμενοι στον Πρωτογενή τομέα παραγωγής Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης, στα χρόνια της Οικονομικής κρίσης.
Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ, 2008-2015

Διάγραμμα 12: Εξέλιξη Απασχολούμενων πρωτογενούς τομέα παραγωγής σε σχέση με το σύνολο των απασχολούμενων της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης
Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ, 2007-2015 (επεξεργασμένο από τον συντάκτη).

Λόγος Απασχολούμενων πρωτογενούς τομέα / Σύνολο απασχολούμενων

Διάγραμμα 13: Εξέλιξη λόγου απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα παραγωγής προς το σύνολο των απασχολούμενων της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης.

Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ, 2008-2015 (επεξεργασμένο από τον συντάκτη).

Ο πρωτογενής τομέας παραγωγής, όπως προκύπτει από τα παραπάνω, συνεχίζει να κατέχει σημαντική θέση συνεισφέροντας στην οικονομία της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης. Παρά τη μείωση που παρατηρείται στους απόλυτους αριθμούς απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα, τα ποσοστά συμμετοχής στο σύνολο των απασχολούμενων της Περιφέρειας βρίσκονται στο 27,02% για το έτος 2015. Τα ποσοστά για τα έτη 2008 και 2009 δείχνουν τη σταθερή συμμετοχή του πληθυσμού στον πρωτογενή τομέα. Το 2010 παρατηρείται αύξηση του ποσοστού απασχόλησης αλλά συγκρίνοντας με το σύνολο των απασχολούμενων παρατηρείται ότι ήδη υπάρχουν τάσεις μείωσης. Το έτος 2011 αρχίζουν οι τάσεις μετανάστευσης τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό όποτε διαπιστώνεται μείωση του αριθμού των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα. Το σύνολο των απασχολούμενων συνεχίζει να παρουσιάζει πτωτικές τάσεις. Τα ποσοστά για τα έτη 2012-2014 τα οποία δείχνουν συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα σε ποσοστό άνω το 28% δεν αποτελούν ένδειξη στροφής των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα αλλά οφείλονται στη ραγδαία μείωση του συνολικού αριθμού των απασχολούμενων της Περιφέρειας. Το ίδιο ισχύει και για το έτος 2015 όπου παρατηρείται μείωση του αριθμού των απασχολούμενων

στον πρωτογενή τομέα κατά 3.207 άτομα και μείωση στο σύνολο των απασχολούμενων στη περιφέρεια κατά 1900 άτομα.

Ο Πρωτογενής τομέας παραγωγής μπορεί να κρατά ικανοποιητικά ποσοστά απασχολούμενων, όμως παρουσιάζει και σημαντικές δυσκολίες και προβλήματα, όπως είναι η χαμηλή παραγωγικότητα, η έλλειψη επενδύσεων και η ελλιπής αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού. Οι παραπάνω δυσκολίες οφείλονται στα διαρθρωτικά προβλήματα της γεωργίας για την Περιφέρεια τα οποία μπορούν να συνοψιστούν στα παρακάτω σημεία:

α) Πολυκερματισμός γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Βάσει των στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ(2016), από το σύνολο των γεωργικών εκμεταλλεύσεων μόνο το 7% συγκεντρώνεται σε ένα αγροτεμάχιο. Το 5% σε δύο έως τρία ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό συγκεντρώνεται σε πέντε έως έξι αγροτεμάχια. Χαρακτηριστικό στοιχείο αποτελεί ότι το 65% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων έχει έκταση έως 50 στρέμματα, οι εκμεταλλεύσεις με μέγεθος έως 200 στρέμματα αποτελούν το 30% ενώ οι εκμεταλλεύσεις που έχουν στη κατοχή τους περισσότερα από 200 στρέμματα περιορίζονται στο 5%. Το ποσοστό των αρδευόμενων εκτάσεων φτάνει στο 29% του συνόλου.

β) Ο αγροτικός πληθυσμός της Περιφέρειας φθίνει ηλικιακά. Βάσει των στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ(2017) το 60% των αρχηγών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων είναι άνω των 55 ετών.

γ) Μεγάλος αριθμός μικρών και ανεξάρτητων παραγωγών, οι οποίοι λειτουργούν ανταγωνιστικά μεταξύ τους με αποτέλεσμα να μην μπορούν να κερδίσουν νέες αγορές τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό και να πετύχουν καλύτερες τελικές τιμές προϊόντων για το σύνολο.

δ) Χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των παραγωγών, χαμηλής εξειδίκευσης με αποτέλεσμα να παρατηρείται υστέρηση στην ενημέρωση, εκμάθηση και στην ενσωμάτωση νέων μεθόδων και τεχνολογιών.

ε) Έλλειψη επενδύσεων στον αγροτικό τομέα. Η οικονομική κρίση έχει επιτείνει το πρόβλημα, αφού πλέον ο δανεισμός από τις τράπεζες είναι προβληματικός για τους αγρότες, ενώ καθυστερεί και η υλοποίηση προγραμμάτων για τους νεοεισερχόμενους αγρότες γεγονός που δρα αποτρεπτικά στους νέους της Περιφέρειας και τους στρέφει σε αναζήτηση εργασίας στον δευτερογενή και κυρίως στον τριτογενή τομέα παραγωγής.

3.3 Νομός Έβρου

Ο Νομός Έβρου είναι ο Ανατολικότερος Νομός της Περιφέρειας Μακεδονίας –Θράκης. Είναι από τους μεγαλύτερους σε έκταση Νομούς της Χώρας με συνολική έκταση 4.242 τετραγωνικά χιλιόμετρα γεγονός που τον κατατάσσει στην 6^η θέση. Όπως φαίνεται στον χάρτη της Χώρας εντοπίζεται στο Βορειοανατολικό άκρο της Ελλάδας. Αποτελεί το βόρειο φυσικό σύνορο της Χώρας με τη Βουλγαρία, ανατολικά συνορεύει με την Τουρκία με φυσικό όριο τον ποταμό Έβρο. Δυτικά συνορεύει με τον Νομό Ροδόπης και εν μέρει με την Βουλγαρία, και νότια βρέχεται από το Θρακικό Πέλαγος. Ο συνολικός πληθυσμός του Νομού Έβρου κατά την τελευταία απογραφή ήταν 147.947 κάτοικοι, γεγονός που κατατάσσει τον Νομό στην 22^η θέση και η πυκνότητα του πληθυσμού είναι 34,88 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Ο αριθμός αυτός κατατάσσει τον Έβρο στην 54^η θέση κατοίκους (Περιφερειακή Ενότητα Έβρου, 2018).

Ο Έβρος θεωρείται πεδινός Νομός, αφού παρουσιάζει ομαλό ανάγλυφο του εδάφους στο μεγαλύτερο μέρος του. Από τα 4.242 τετραγωνικά χιλιόμετρα της επιφάνειας του, τα 2.578 τετραγωνικά χιλιόμετρα είναι πεδινά, τα 1.240 τετραγωνικά χιλιόμετρα ημιορεινά και μόνο τα 424 τετραγωνικά χιλιόμετρα είναι ορεινά. Το δυτικό τμήμα του Νομού είναι ορεινό ενώ όσο κινούμαστε ανατολικότερα προς τον ποταμό Έβρο το τοπίο γίνεται πεδινό. Το κλίμα είναι ηπειρωτικό με ετήσιο θερμομετρικό εύρος ανώτερο των 20°C . Χαρακτηρίζεται από δριμείς χειμώνες με θερμοκρασίες που φτάνουν και τους – 20°C στα βορειότερα τμήματα και θερμά καλοκαίρια με θερμοκρασίες που αγγίζουν τους 40°C. Το χιόνι αποτελεί συνηθισμένο φαινόμενο κατά τους χειμερινούς μήνες, όπως και ο παγετός, ενώ πολύ συχνά τους φθινοπωρινούς μήνες δημιουργείται πυκνή ομίχλη. Το ύψος της βροχής είναι σχετικά χαμηλό και μειώνεται όσο προχωρούμε από τις παράκτιες περιοχές προς το εσωτερικό. Η κατανομή των βροχών είναι ομοιόμορφη κατά τη διάρκεια του έτους και δεν σπανίζουν κατά τη θερινή περίοδο. Τους θερινούς μήνες, κυρίως κατά τον μήνα Ιούλιο, επίσης εμφανίζεται το φαινόμενο χαλαζόπτωσης που δημιουργεί έντονα προβλήματα στις καλλιέργειες κατοίκους (Περιφερειακή Ενότητα Έβρου, 2018).

Οι κυριότερες κορυφές του νομού βρίσκονται στα όρια με τον Νομό Ροδόπης και είναι οι παρακάτω: Σίλο με ύψος 1.064 μέτρα, Σάπκα 1.044 μέτρα, Καλλιθέα 944 μέτρα και Επτάδεντρος 794 μέτρα. Στο εσωτερικό του Νομού, στο ύψος του Σουφλίου, βρίσκεται η

κορυφή Αντάς με ύψος 654 μέτρα, νοτιότερα βρίσκεται η κορυφή Κάψαλο στα 618 μέτρα και νοτιοδυτικά η κορυφή Τσομπάν με ύψος 628 μέτρα. Το βόρειο τμήμα του Νομού είναι πεδινό και εκεί συναντάται η πεδιάδα Διδυμοτείχου – Ορεστιάδας, ενώ και το ανατολικό κομμάτι είναι πεδινό κατά μήκος του ποταμού Έβρου ο οποίος μαζί με τους παραποτάμους του, Άρδα και Ερυθροπόταμο καθώς και πλήθος μικρών παραπόταμων και αρδευτικών καναλιών σχηματίζει την κοιλάδα του Έβρου. Ο Έβρος ποταμός, ο οποίος έχει συνολικό μήκος 480 χιλιόμετρα, με τα τελευταία 206 χιλιόμετρα μέσα στο Ελληνικό έδαφος, κινούμενος νότια σχηματίζει στις εκβολές του το λιμνοβαλτώδες δέλτα του (Περιφερειακή Ενότητα Έβρου, 2018).

Οι κυριότερες πόλεις του Νομού είναι η Αλεξανδρούπολη, η οποία είναι και η πρωτεύουσα με πληθυσμό 58.125 κατοίκους. Η Αλεξανδρούπολη, βρίσκεται στο νότιο τμήμα του Νομού και αποτελεί σημαντικό λιμάνι της Βόρειας Ελλάδας. Στο μέσον του Νομού βρίσκεται το Σουφλί, με πληθυσμό 4.487 κατοίκους και αποτελεί ιστορικό κέντρο σηροτροφίας και παραγωγής φημισμένων μεταξωτών. Βορειότερα και σε απόσταση 28 χιλιομέτρων από το Σουφλί βρίσκεται η πόλη του Διδυμοτείχου με πληθυσμό 9.263 κατοίκους. Το Διδυμότειχο, αποτελεί σημαντικό ιστορικό σταυροδρόμι θρησκευτών και πολιτισμών. Σε απόσταση 20 χιλιομέτρων βορείως του Διδυμοτείχου βρίσκεται η πόλη της Ορεστιάδας με πληθυσμό 20.211 κατοίκους . Η Ορεστιάδα είναι η τελευταία πόλη πριν τα Ελληνο-Βουλγαρικά και Ελληνο-Τουρκικά σύνορα. (Περιφερειακή Ενότητα Έβρου, 2018).

Εικόνα 3: Νομός Έβρου.

Πηγή: Ιστοσελίδα Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης, 2017

3.3.1 Οικονομικά Στοιχεία Νομού Έβρου

Η οικονομία του Νομού με βάση τα στοιχεία της Περιφερειακής Ενότητας Έβρου,(2018), στηρίζεται κατά κύριο λόγο στον τριτογενή τομέα και ειδικότερα στον τομέα του τουρισμού, ο οποίος συμμετέχει στην οικονομία του τόπου με ποσοστό 73,9%. Ακολουθεί ο δευτερογενής τομέας με ποσοστό 17,6% , ενώ η συμβολή του πρωτογενούς τομέα παραγωγής έρχεται τελευταία συμβάλλοντας με ποσοστό μόλις 8,5%.

Ο Έβρος, τουριστικά έχει να επιδείξει περιοχές με σπουδαίο θρησκευτικό και αρχαιολογικό ενδιαφέρον, αλλά και περιοχές με σπάνιο φυσικό κάλλος. Ενδεικτικά αναφέρονται η πλατεία Μητρόπολης στην Αλεξανδρούπολη ,με τον Μητροπολιτικό ναό Αγίου Νικολάου στο κέντρο και την Λεονταρίδειο Αστική Σχολή Αρρένων Δεδεαγάτς, με έτος κτήσης το 1909, που στεγάζει το εκκλησιαστικό Μουσείο της Ιεράς Μητροπόλεως Αλεξανδρούπολης. Η Μονή της Παναγίας Κοσμοσώτειρας στη πόλη των Φερών με έτος κτήσεως το 1151μ.χ. . Το βυζαντινό ναύδριο της Αγίας Αικατερίνης στο Διδυμότειχο, επίσης ο μεταβυζαντινός ναός του Αγίου Αθανασίου με έτος κτήσης το 1834 καθώς και το μεγάλο τέμενος του σουλτάνου Βαγιαζήτ Α τον επονομαζόμενο και Γιλτιρίμ, που στην Τουρκική σημαίνει κεραυνός. . Από αρχαιολογικής άποψης ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν. το κάστρο του Διδυμοτείχου , το κάστρο του Πυθίου, η αρχαία Πλωτινούπολη στο Διδυμότειχο, ο Μεγαλιθικός τάφος στο χωριό Ρούσσα, ο ταφικός τύμβος Μικρής Δοξιπάρας-Ζώνης και το Ιερό των Μεγάλων Θεών στην Σαμοθράκη. Περιοχές με ιδιαίτερο φυσικό κάλλος αποτελούν, το Εθνικό Πάρκο Δαδιάς – Λευκίμης – Σουφλίου, το οποίο από το 1980 είναι προστατευόμενο και ανήκει στο δίκτυο NATURA 2000, καθώς και το Εθνικό Πάρκο Δέλτα Έβρου. (Περιφερειακή Ενότητα Έβρου, Γνωρίζοντας την Ιστορία του τόπου, 2018).

Μεγάλο τμήμα του πληθυσμού ασχολείται στον δευτερογενή τομέα. Οι τοπικές μεταποιητικές μονάδες ασχολούνται κυρίως με την παρασκευή και τυποποίηση αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων. Ενδεικτικά αναφέρονται τα Αλλαντικά Θράκης και η Εβροφάρμα.

Στα χωριά του Νομού, η κύρια απασχόληση του πληθυσμού είναι η γεωργία και δευτερευόντως η κτηνοτροφία. Οι πιο συνηθισμένες καλλιέργειες είναι, το βαμβάκι , τα σιτηρά και τα τεύτλα. Τα τελευταία χρόνια, παρουσιάζεται στροφή των αγροτών σε δυναμικές μονοετής καλλιέργειες όπως το καλαμπόκι, ο ηλιάνθος , ο αρακάς και τα φασολάκια ενώ παρουσιάζεται στροφή και προς τις δενδρώδεις καλλιέργειες.

Το κατά κεφαλήν εισόδημα για το έτος 2015, διαμορφώθηκε στα 12.072 Ευρώ , ενώ η συμμετοχή του Νομού στην διαμόρφωση του ΑΕΠ της χώρας είναι της τάξης του 0,97%

Διάγραμμα 14: Εξέλιξη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ Νομού Έβρου με το αντίστοιχο της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2000-2015 (επεξεργασμένο από τον συντάκτη).

Κατά τη τελευταία επίσημη απογραφή του πληθυσμού, που διενεργήθηκε το 2011, όπως ήδη έχει αναφερθεί, ο συνολικός πληθυσμός του νομού ήταν 147.947 κάτοικοι. Από αυτούς οι 57.337 εμφανίζονται ως οικονομικά ενεργοί και οι 90.610 ως οικονομικά μη ενεργοί.

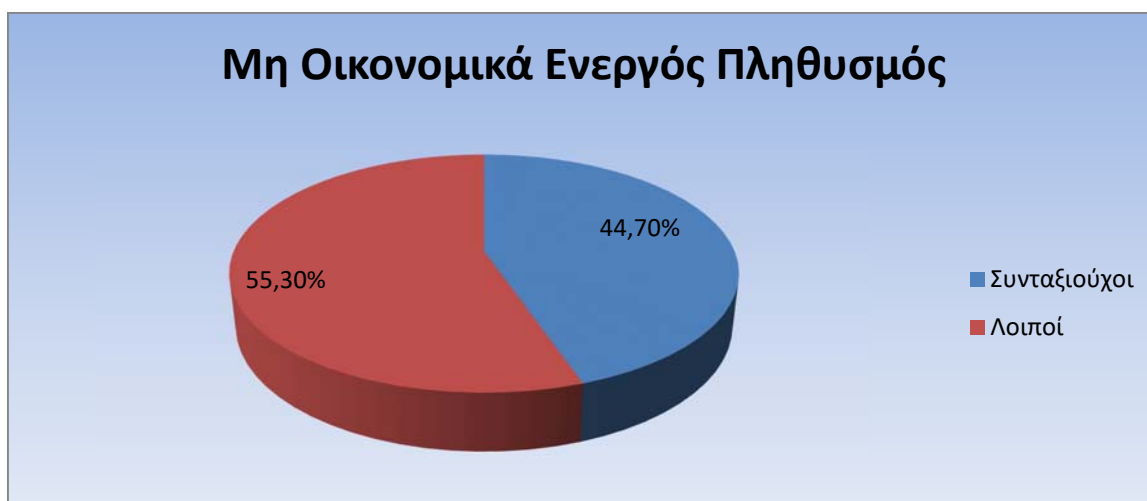
Διάγραμμα 15: Κατανομή πληθυσμού Νομού Έβρου βάσει στοιχείων απογραφής 2011. Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ, 2011

Από τους οικονομικά ενεργούς οι 48.443 είναι απασχολούμενοι και οι 13.450 άνεργοι.

Διάγραμμα 16: Κατανομή Οικονομικά Ενεργού Πληθυσμού
 Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ, 2011

Από τους μη ενεργούς, οι 40.513 είναι συνταξιούχοι και οι υπόλοιποι 50.097 ανήκουν σε άλλες κατηγορίες.

Διάγραμμα 17 : Κατανομή Μη Οικονομικά Ενεργού Πληθυσμού.
 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011

Από το σύνολο του πληθυσμού οι 19.151 είναι κάτοχοι πτυχίου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μεταξύ αυτών και κάτοχοι μεταπτυχιακού, διδακτορικού τίτλου σπουδών. Οι 53.300 είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. 39.964 είναι απόφοιτοι δημοτικού και 35.532

ανήκουν σε άλλες περιπτώσεις , όπως άτομα τα οποία εγκατέλειψαν το Δημοτικό αλλά γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση καθώς και άτομα τα οποία δεν γνωρίζουν τίποτε από τα δύο.

Διάγραμμα 18: Κατανομή Μορφωτικού Επιπέδου Πληθυσμού Νομού Έβρου

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011

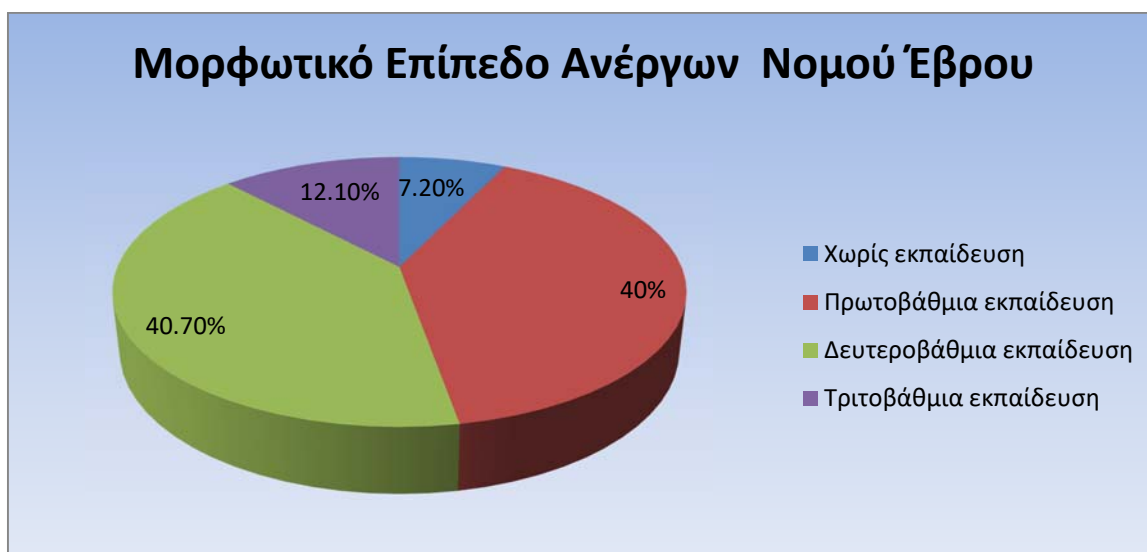
Βάσει των στοιχείων που ανακτήθηκαν από το γραφείο Ο.Α.Ε.Δ, αλλά και από το γραφείο κοινωνικής μέριμνας Ορεστιάδας, (2018) προκύπτει ότι στον Νομό Έβρου το 2010 υπήρχαν 3.985 άνεργοι με ηλικία έως 29 ετών, 8.245 άνεργοι ηλικίας από 30 – 54 ετών και 1153 άνεργοι άνω των 55 ετών. Δηλαδή συνολικά 13.383 άτομα. Από αυτά τα άτομα τα 8.195 ήταν γυναίκες. Δηλαδή το 61,23% των ανέργων των Έβρου ανήκαν στο γυναικείο φύλο και το 38,77% στο ανδρικό φύλο.

Διάγραμμα 19. Κατανομή Ανέργων Νομού Έβρου Έτους 2010 ανά φύλο

Πηγή: Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας,2018

Από τον συνολικό αριθμό των 13.383 ανέργων για το έτος 2010, οι 963 ανήκουν στην κατηγορία χωρίς εκπαίδευση, οι 5.365 στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση, οι 5.448 στη Δευτεροβάθμια και οι 1.607 στην κατηγορία της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Διάγραμμα 20. Μορφωτικό Επίπεδο Ανέργων Νομού Έβρου έτους 2010.

Πηγή: Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018

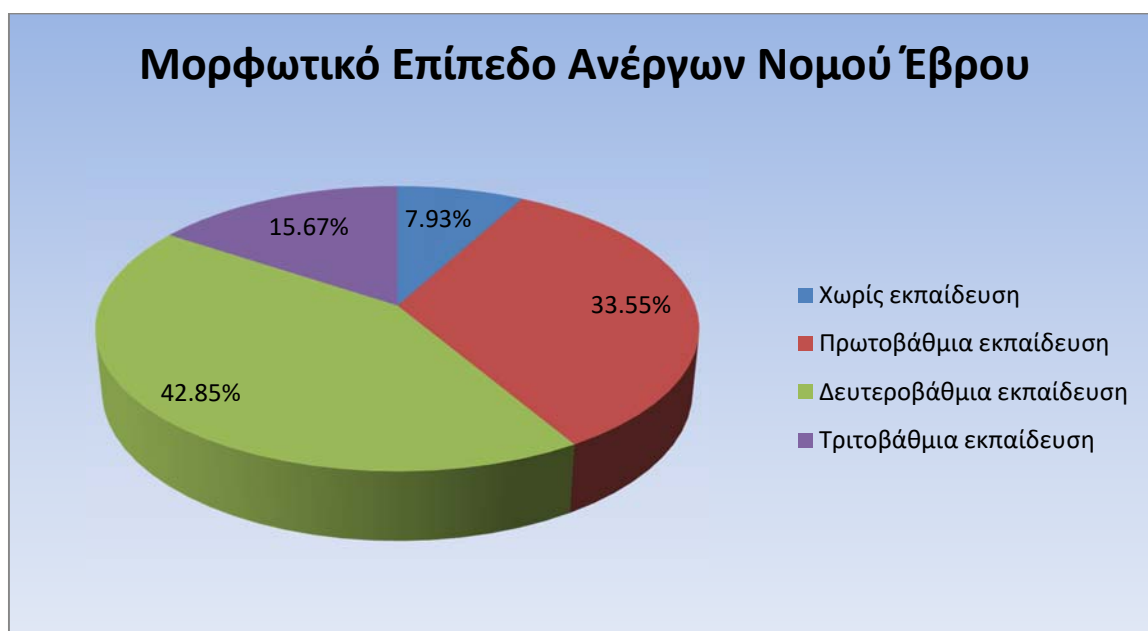
Με βάση τα στοιχεία του Ο.Α.Ε.Δ, για το έτος 2014 οι άνεργοι με ηλικία έως 29 ετών ήταν 3.857 άτομα, με ηλικία από 30 έως 54 ετών ανήλθαν στους 8.955, και οι άνεργοι με ηλικία μεγαλύτερη των 55 ανήλθαν στους 1.967. Δηλαδή για το έτος 2014 καταγράφονται 14.779 άνεργοι. Από αυτούς οι 5.472 ήταν άνδρες και οι 9.307 γυναίκες. Δηλαδή το 62,97% των ανέργων ανήκουν στο γυναικείο φύλο και το 37,03% είναι άνδρες.

Διάγραμμα 21. Κατανομή Ανέργων Νομού Έβρου Έτους 2014 ανά φύλο

Πηγή: Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018

Από το σύνολο των 14.779 ανέργων, οι 1.172 ανήκουν στην κατηγορία δίχως εκπαίδευση. Οι 4.959 στην κατηγορία Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Οι 6.333 στην κατηγορία Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και οι 2.315 είναι κάτοχοι πτυχίου Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Διάγραμμα 22. Μορφωτικό Επίπεδο Ανέργων Νομού Έβρου έτους 2014.

Πηγή: Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018

Στον πίνακα που ακολουθεί δίνονται συνοπτικά τα στοιχεία ανεργίας για τα έτη 2010, 2014 και οι διαφορές τους.

Πίνακας 2. Συγκριτικός Πίνακας Ανεργίας Νομού Έβρου για τα έτη 2010, 2014 (Στοιχεία Ο.Α.Ε.Δ επεξεργασμένα από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΕΡΓΩΝ	ΦΥΛΟ		ΗΛΙΚΙΑ			ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ			
		Άνδρες	Γυναίκες	<29	30-54	>55	-	A	B	Γ
2010	13.383	5.188	8.195	3.985	8.245	1.153	963	5.365	5.448	1.607
2014	14.779	5.472	9.307	3.857	8.955	1.967	1.172	4.959	6.333	2.315
Διαφορές	1.396	284	1112	-128	710	814	209	-406	885	708

Συγκρίνοντας τα στοιχεία που παρατέθηκαν, διαπιστώνεται αύξηση των ανέργων για το διάστημα μεταξύ των ετών 2010-2014 κατά 1.396 άτομα. Από αυτά τα άτομα, οι 1.112 είναι γυναίκες και μόλις οι 284 άνδρες. Παρατηρούμε επίσης ότι οι άνεργοι έως 29 ετών μειώθηκαν κατά 128 άτομα. Οι άνεργοι από 30-54 ετών αυξήθηκαν κατά 710 άτομα όπως επίσης αυξήθηκαν, κατά 814 άτομα οι άνεργοι με ηλικία άνω των 55 ετών. Με βάση το μορφωτικό τους επίπεδο, οι άνεργοι δίχως εκπαίδευση αυξήθηκαν κατά 209 άτομα. Οι

άνεργοι της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης μειώθηκαν κατά 406 άτομα. Εκείνοι της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αυξήθηκαν κατά 885, όπως επίσης και οι άνεργοι της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης κατά 708 άτομα. Από τα παραπάνω προκύπτει το συμπέρασμα, ότι οι κατηγορίες που πλήττονται είναι, κυρίως έχουν οι γυναίκες, τα άτομα με ηλικία άνω των 30 ετών, καθώς και άτομα που ανήκουν στο μορφωτικό επίπεδο Δευτεροβάθμιας και Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

3.3.2 Βόρειος Έβρος

Ο Βόρειος Έβρος αποτελείται από τους Δήμους Διδυμοτείχου και Ορεστιάδας. Ο Δήμος Διδυμοτείχου, προέρχεται από τη συνένωση δύο πρώην Δήμων, του Δήμου Διδυμοτείχου και του Δήμου Μεταξιάδων. Ο Δήμος Ορεστιάδας, προέρχεται από τη συνένωση τεσσάρων πρώην Δήμων, του Δήμου Ορεστιάδας, του Δήμου Νέας Βύσσας, του Δήμου Κυπρίνου και του Δήμου Τριγώνου.

Ο Δήμος Ορεστιάδας καλύπτει έκταση 955.591 στρεμμάτων και σύμφωνα με την απογραφή του 2011 έχει πληθυσμό 37.695 κατοίκους. Κατά την απογραφή του 2001, ο πληθυσμός του Δήμου ήταν 39.375 κάτοικοι, ενώ κατά την απογραφή του 1991, οι κάτοικοι ήταν 41.014. (Δήμος Ορεστιάδας, 2018). Παρατηρείται μείωση του πληθυσμού σε ποσοστό 4% κάθε δέκα (10) χρόνια.

Η κατανομή της έκτασης που καταλαμβάνει ο Δήμος Ορεστιάδας, η οποία είναι στο σύνολο της πεδινή, κατά κατηγορίες χρήσης γης, δείχνει μια καθολική υπεροχή της γεωργικής γης με ποσοστό 82,86%, με το μεγαλύτερο μέρος αυτής να είναι γεωργική γη υψηλής παραγωγικότητας (Τοπικό Σχέδιο Κοινωνικής Δράσης Δήμου Ορεστιάδας, 2018). Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2011, ο μόνιμος πληθυσμός του Δήμου Ορεστιάδας είναι 37.695 κάτοικοι με το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού να κατοικεί στην Ορεστιάδα, ήτοι 18.426 κάτοικοι. Η πυκνότητα του πληθυσμού είναι 39,45 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Η πόλη της Ορεστιάδας παρουσιάζει την μεγαλύτερη πυκνότητα με 191,03 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Στον πρώην Δήμο Ορεστιάδας, η πυκνότητα του πληθυσμού είναι 91,81 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Στον πρώην Δήμο Νέας Βύσσας, η πυκνότητα του πληθυσμού είναι 38,28 κάτοικοι ανά τετραγωνικό

χιλιόμετρο. Στον πρώην Δήμο Κυπρίνου, 16,37 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο και στον πρώην Δήμο Τριγώνου, 13,68 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Είναι εμφανές ότι όσο απομακρυνόμαστε από την Ορεστιάδα η πυκνότητα του πληθυσμού μικραίνει, ενώ υπάρχουν παραδείγματα απομακρυσμένων χωριών όπως η κοινότητα Πετρωτών, όπου η πυκνότητα του πληθυσμού δεν ξεπερνά τους 3,87 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Στο Τοπικό Σχέδιο Κοινωνικής Δράσης, αναφέρεται ότι «είναι προφανές από την κατανομή του πληθυσμού, ότι κάποιες από τις απομακρυσμένες κοινότητες κατά τα επόμενα χρόνια θα εγκαταλειφθούν πλήρως»

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται τα επίσημα στοιχεία πληθυσμού από την απογραφή του 2011, όπως αναγράφονται στο Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως, τεύχος δεύτερο, Αρ. Φύλλου 698, 20 Μαρτίου 2014. Η επεξεργασία του πίνακα αφορά μόνο στην μορφή του και έχει σκοπό την καλύτερη παρουσίαση του.

Πίνακας 3. Στοιχεία Απογραφής 2011(ΦΕΚ. Αρ.Φύλλου 698, 20 Μαρτίου 2014)

Περιγραφή	Μόνιμος Πληθυσμός
ΔΗΜΟΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ	Σύνολο πληθυσμού
(έδρα Ορεστιάδα)	37.695
<i>Δημοτική Ενότητα Βύσσας</i>	6.515
Νέα Βύσσα	2.805
Καβύλη	758
Καστανέαι	1.059
Ρίζια	1.272
Στέρνα	621
<i>Δημοτική Ενότητα Κυπρίνου</i>	2.226
Γαλήνη	0
Ζώνη	150
Μικρή Δοξιάρα	209
Χελιδώνα	90
Κυπρίνος	806
Αμμόβουνο	113
Κέραμος	263
Φυλάκιο	595
<i>Δημοτική Ενότητα Ορεστιάδας</i>	23.584
Λεπτή	641
Νέος Πύργος	943
Ορεστιάδα	18.426
Παλαιά Σαγήνη	15
Σάκος	186
Αμπελάκια	470
Βάλτος	403
Θούριο	643
Μεγάλη Δοξιάρα	302

Νέο Χειμώνιο	444
Νεοχώρι	739
Παταγή	163
Χανδράς	209
Δημοτική Ενότητα Τριγώνου	5.370
Αρζος	237
Καναδάς	196
Δίκαια	561
Δίλοφος	52
Κριός	40
Πάλλη	181
Ελαία	428
Θεραπειό	86
Κόμαρα	628
Μαράσια	140
Μηλέα	54
Ορμένιο	557
Πεντάλοφος	510
Πετρωτά	270
Πλάτη	655
Πτελέα	441
Σπήλαιο	334

Το προσωπικό του Γραφείου Κοινωνικής Μέριμνας, αποτελούμενο από την Ψυχολόγο κυρία Αναστασία Μαρασλή και την Κοινωνική Λειτουργό κυρία Ευγενία Καδοπούλου, μας ανέφερε ότι η ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού δείχνει ότι στον Δήμο εμφανίζεται μεγάλο ποσοστό νέων ανδρών ηλικίας μεταξύ 20-29 ετών, το οποίο ξεπερνά το 42% . Το ποσοστό αυτό εξηγείται από την έντονη παρουσία στρατιωτικών δυνάμεων στην περιοχή, ενώ παρατηρείται ποσοστό 30% στον αντρικό πληθυσμό σε ηλικίες 20-40 ετών. Στον γυναικείο πληθυσμό το 40% είναι από 70-79 ετών. Η γενικότερη τάση που εμφανίζεται είναι ότι, στις ηλικίες 50-80 ετών παρατηρούνται τα μεγαλύτερα ποσοστά του πληθυσμού, ενώ από 0-19 ετών και άνω των 85 ετών εμφανίζονται τα μικρότερα ποσοστά. Όπως μας τονίστηκε, η προφανής εικόνα που σχηματίζεται στις αρμόδιες υπηρεσίες είναι η ραγδαία γήρανση του πληθυσμού κυρίως στις απομακρυσμένες κοινότητες σε πολλές από τις οποίες το σύνολο του πληθυσμού είναι άνω των 60 ετών.

Στην κατανομή κατά φύλο, οι άνδρες ανέρχονται στους 19.570 ενώ οι γυναίκες είναι 18.125. Δεν πρέπει να διαφύγει της προσοχής όμως, ότι οι άνδρες εμφανίζονται περισσότεροι λόγω του μεγάλου αριθμού στρατιωτικών δυνάμεων που εδρεύουν στην περιοχή.

Στο διάγραμμα που ακολουθεί απεικονίζεται το μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων του Δήμου Ορεστιάδας.

Διάγραμμα 23: Μορφωτικό επίπεδο Κατοίκων Δήμου Ορεστιάδας
Πηγή: Τοπικό Σχέδιο Κοινωνικής Δράσης Δήμου Ορεστιάδας, 2018

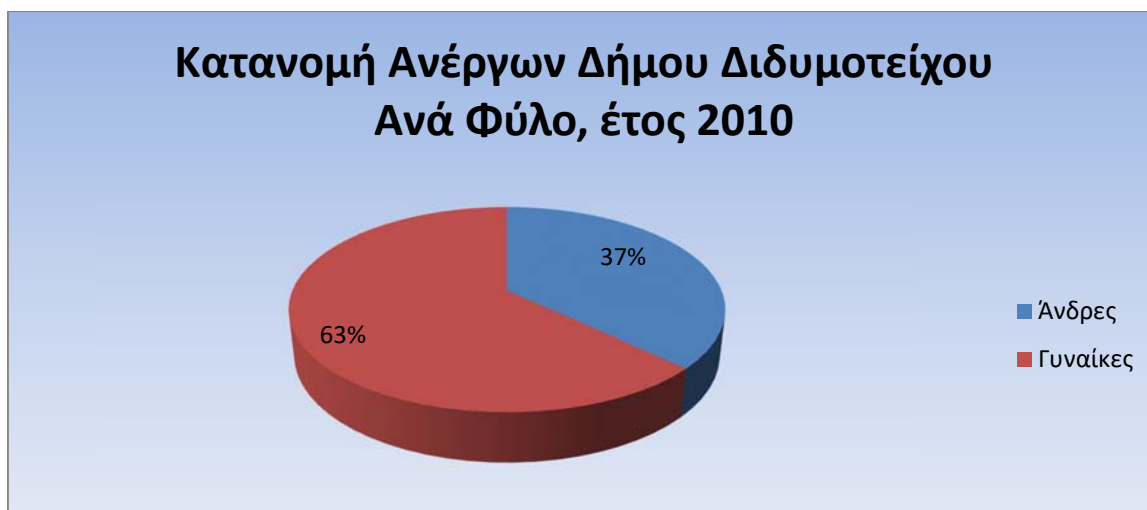
Ο Δήμος Διδυμοτείχου καλύπτει έκταση 569.500 τετραγωνικά χιλιόμετρα και κατά την απογραφή του 2011 είχε συνολικά 19.493 κατοίκους. Κατά την απογραφή του 2001, ο Δήμος είχε 23.380 κατοίκους δηλαδή ο πληθυσμός την τελευταία δεκαετία παρουσίασε μείωση της τάξης του 16,6%. Κατά την απογραφή του 1991 ο πληθυσμός ήταν 25.382, που αντιστοιχεί σε μείωση 7,8%. Άρα ο πληθυσμός του Δήμου Διδυμοτείχου μειώθηκε κατά την τελευταία εικοσαετία κατά 5.889 άτομα. Η πυκνότητα του πληθυσμού είναι 34,5 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, ενώ και εδώ παρουσιάζονται μεγάλες διακυμάνσεις αφού ο Δήμος περιλαμβάνει αρκετά ορεινά χωριά με λίγους κατοίκους, τα οποία λόγω της μορφολογίας του εδάφους και της απόστασης τους από μεγαλύτερες κοινότητες είναι καταδικασμένα να ερημώσουν τα επόμενα χρόνια.

Στον πίνακα που ακολουθεί απεικονίζονται τα επίσημα στοιχεία της απογραφής πληθυσμού του έτους 2011, όπως αναγράφονται στο Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως, τεύχος δεύτερο, Αρ. Φύλλου 698, 20 Μαρτίου 2014. Η επεξεργασία του πίνακα αφορά μόνο στην μορφή του και έχει σκοπό την καλύτερη παρουσίαση του.

Πίνακας 4. Στοιχεία Απογραφής 2011(ΦΕΚ. Αρ.Φύλλου 698, 20 Μαρτίου 2014)

Περιγραφή	Μόνιμος Πληθυσμός
ΔΗΜΟΣ ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟΥ	Σύνολο πληθυσμού
(έδρα Διδυμότειχο)	19.493
<i>Δημοτική Ενότητα Διδυμοτείχου</i>	16.078
Διδυμότειχο	9.367
Νέοι Ψαθάδες	104
Ελληνοχώρι	593
Θυρέα	160
Λαγός	620
Ασβεστάδες	192
Ασημένιο	334
Ισαάκιο	407
Καρωτή	271
Κουφόβουνο	629
Κυανή	474
Ευγενικό	85
Μάνη	385
Σιταριά	68
Πετράδες	184
Ποιμενικό	343
Πραγγί	304
Πύθιο	429
Ρήγιο	100
Σταθμός	12
Σιτοχώρι	326
Σοφικό	795
<i>Δημοτική Ενότητα Μεταξάδων</i>	3.415
Αλεποχώρι	237
Πολιά	128
Ασπρονέρι	466
Γιατράδες	72
Βρυσικά	162
Σαύρα	142
Δόξα	410
Βρύση	43
Ελαφοχώρι	133
Χιονάδες	257
Λάδη	180
Αβδέλλα	30
Μεταξάδες	687
Παλιούρι	468

Βάσει των στοιχείων του Ο.Α.Ε.Δ , οι άνεργοι το έτος 2010 στον Δήμο Διδυμοτείχου ανήλθαν στους 1.533. Από αυτούς, οι 966 ανήκουν στο γυναικείο φύλο, που αντιστοιχεί σε ποσοστό 63% και οι 567 είναι άνδρες, που αντιστοιχεί στο 37%.

Διάγραμμα 24 : Κατανομή Ανέργων Δήμου Διδυμοτείχου Ανά Φύλο Έτος 2010
 Πηγή: Γραφείο Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018

Ηλικιακά για το έτος 2010, υπήρχαν στον Δήμο Διδυμοτείχου 525 άνεργοι έως 29 ετών, 870 σε ηλικία από 30 έως 54 ετών και 158 άνεργοι άνω των 55 ετών.

Διάγραμμα 25 : Κατανομή Ανέργων Δήμου Διδυμοτείχου Ανά Ηλικιακή Ομάδα Έτος 2010
 Πηγή: Γραφείο Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018

Όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο των ανέργων, στον Δήμο Διδυμοτείχου υπήρχαν 311 άτομα που ανήκαν στην κατηγορία δίχως εκπαίδευση. 604 άτομα ανήκαν στην κατηγορία

Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. 483 άτομα ανήκαν στην κατηγορία Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και 135 κάτοχοι τίτλου της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Διάγραμμα 26 : Κατανομή Ανέργων Δήμου Διδυμοτείχου Ανά Μορφωτικό Επίπεδο
Πηγή: Γραφείο Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018

Τα αντίστοιχα στοιχεία για τον Δήμο Ορεστιάδας δείχνουν ότι ο συνολικός αριθμός ανέργων για το έτος 2010 ήταν 3.086 άτομα. Από αυτούς, οι 1.825 είναι γυναίκες, αριθμός που αντιστοιχεί σε ποσοστό 59% και οι 1.261 άνδρες, δηλαδή ποσοστό 41%.

Διάγραμμα 27: Κατανομή Ανέργων Δήμου Ορεστιάδας Ανά Φύλο Έτος 2010
Πηγή: Γραφείο Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018

Οι 931 άνεργοι είχαν ηλικία έως 29 ετών, 1.857 ήταν ηλικίας από 30 έως 54 και 298 άνω των 55 ετών.

Διάγραμμα 28: Κατανομή Ανέργων Δήμου Ορεστιάδας Ανά Ηλικιακή Ομάδα Έτος 2010
Πηγή: Γραφείο Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018

Στον Δήμο Ορεστιάδας τα άτομα δίχως εκπαίδευση ανήλθαν στα 178. Οι άνεργοι Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν 1.352. Τα άτομα με Δευτεροβάθμια εκπαίδευση ήταν 1.214 και οι κάτοχοι τίτλου Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν 342.

Διάγραμμα 29: Κατανομή Ανέργων Δήμου Ορεστιάδας Ανά Μορφωτικό Επίπεδο
Πηγή: Γραφείο Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018

Για το έτος 2014, βάσει των στοιχείων του Ο.Α.Ε.Δ, παρουσιάζεται αύξηση του αριθμού των ανέργων και στους δύο Δήμους του Βόρειου Έβρου. Στον Δήμο Διδυμοτείχου, ο αριθμός των ανέργων ανήλθε στους 1.692. Από αυτούς, οι 1.048 ήταν γυναίκες, δηλαδή ποσοστό 62% και οι 644 άνδρες, που αντιστοιχεί σε ποσοστό 38%.

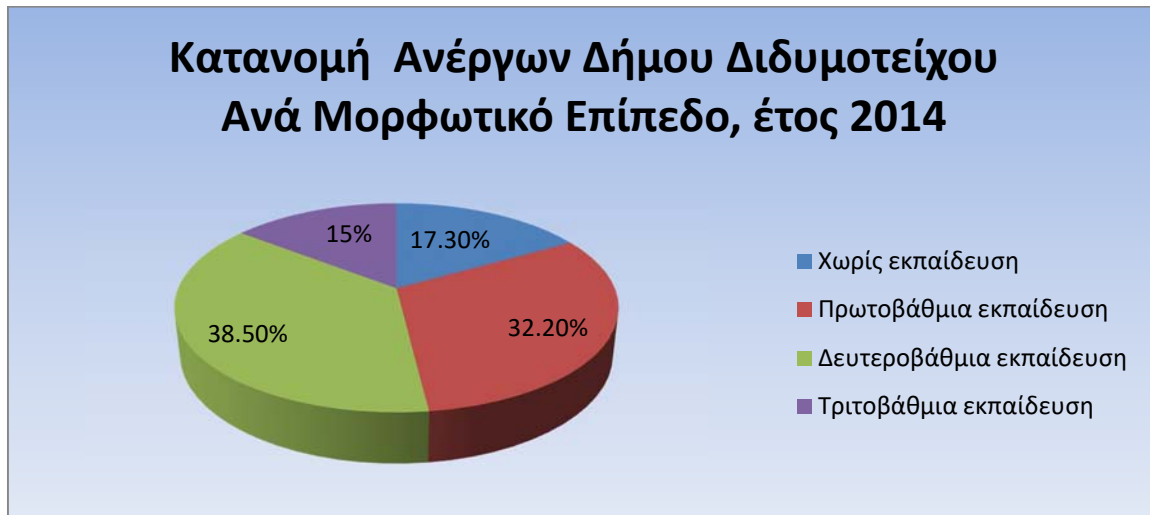
Διάγραμμα 30: Κατανομή Ανέργων Δήμου Διδυμοτείχου Ανά Φύλο Έτος 2014
Πηγή: Γραφείο Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018.

Οι άνεργοι με ηλικία έως 29 ετών ανήλθαν στους 487. Οι άνεργοι με ηλικία από 30 έως 54 ετών ήταν 952. Οι άνεργοι με ηλικία μεγαλύτερη των 55 ετών, ανήλθαν στους 253.

Διάγραμμα 31: Κατανομή Ανέργων Δήμου Διδυμοτείχου Ανά Ηλικιακή Ομάδα Έτος 2014
Πηγή: Γραφείο Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018

Η κατανομή των ανέργων ανά μορφωτικό επίπεδο έδειξε ότι, 294 άτομα δεν είχαν εκπαίδευση. 545 άτομα ανήκαν στην κατηγορία Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. 652 στην κατηγορία Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και 201 ήταν οι άνεργοι κάτοχοι τίτλου της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Διάγραμμα 32:Κατανομή Ανέργων Δήμου Διδυμοτείχου Ανά Μορφωτικό Επίπεδο
Πηγή: Γραφείο Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018

Στον Δήμο Ορεστιάδας, το σύνολο των ανέργων ανήλθε στους 3.518. Από αυτούς, οι 2.113 ανήκουν στο γυναικείο φύλο, ποσοστό που αντιστοιχεί στο 60%, ενώ οι 1.405 είναι άνδρες, ποσοστό που αντιστοιχεί στο 40%.

Διάγραμμα 33:Κατανομή Ανέργων Δήμου Ορεστιάδας Ανά Φύλο Έτος 2014
Πηγή: Γραφείο Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018

Με βάση την ηλικιακή τους ομάδα, οι άνεργοι με ηλικία έως 29 ετών ανήλθαν στους 884. Τα άτομα με ηλικία από 30 έως 54 ετών ήταν 2.130 και τα άτομα με ηλικία άνω των 55 ετών, ήταν 504.

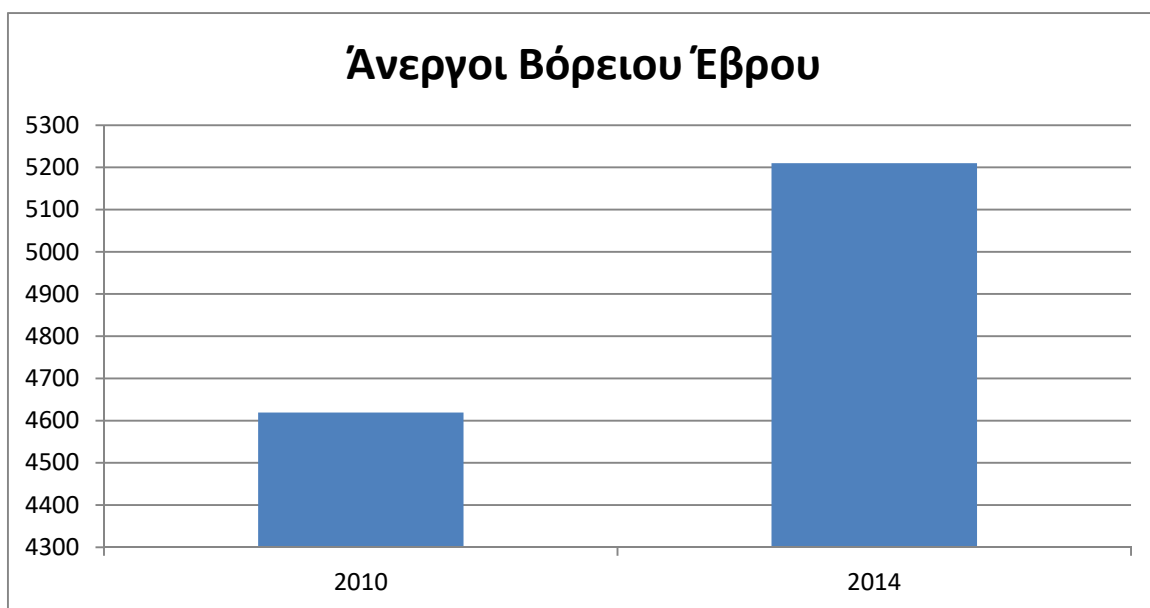
Διάγραμμα 34: Κατανομή Ανέργων Δήμου Ορεστιάδας Ανά Ηλικιακή Ομάδα Έτος 2014
Πηγή: Γραφείο Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018

Οι άνεργοι του Δήμου Ορεστιάδας με βάση το μορφωτικό τους επίπεδο κατατάσσονται όπως ακολούθως. Οι άνεργοι δίχως εκπαίδευση ανήλθαν στους 224. Οι άνεργοι που ανήκουν στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση ήταν 1.321. Οι άνεργοι της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ήταν 1.505 και οι άνεργοι κάτοχοι τίτλου της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ήταν 468.

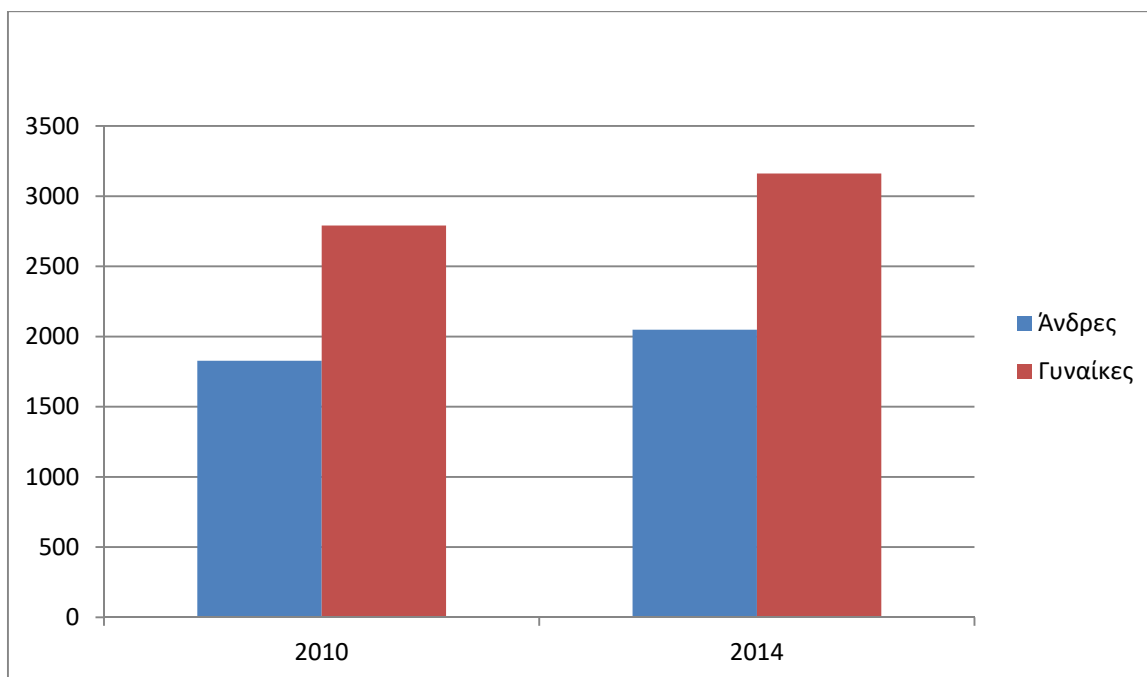
Διάγραμμα 35: Κατανομή Ανέργων Δήμου Ορεστιάδας Ανά Μορφωτικό Επίπεδο
Πηγή: Γραφείο Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018

Παρουσιάζοντας συγκριτικά τα παραπάνω στοιχεία διαπιστώθηκε ότι, ο συνολικός αριθμός ανέργων για τη περιοχή μελέτης για το έτος 2010 ήταν 4.619 άτομα . Από αυτά οι 2.791 γυναίκες και οι 1.828 άνδρες. Με βάση τις ηλικιακές ομάδες, οι άνεργοι έως 29 ετών ήταν 1.456 , με ηλικία από 30 έως 54 ετών ήταν 2.727 και οι άνεργοι με ηλικία μεγαλύτερη των 55 ετών ήταν 456. Με βάση το μορφωτικό τους επίπεδο, οι 489 δεν είχαν εκπαίδευση, οι 1.966 είχαν Πρωτοβάθμια εκπαίδευση, οι 1.707 είχαν Δευτεροβάθμια εκπαίδευση και οι 477 ήταν πτυχιούχοι της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης . Για το έτος 2014 οι άνεργοι του Βόρειου Έβρου ανήλθαν στους 5.210. Από αυτούς , οι 3.161 ήταν γυναίκες και οι 2.049 ήταν άνδρες. Βάσει της ηλικίας τους, οι 1.371 ήταν έως 29 ετών, οι 3.082 είχαν ηλικία από 30 έως 54 έτη και οι 757 ήταν άνω των 55. Ανάλογα με το μορφωτικό τους επίπεδο, οι 518 δεν είχαν εκπαίδευση, οι 1.866 ανήκαν στην κατηγορία της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι 2.157 στην Δευτεροβάθμια εκπαίδευση και οι 669 ήταν κάτοχοι τίτλου της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στα διαγράμματα που ακολουθούν παρατίθενται συγκριτικά τα παραπάνω ευρήματα.

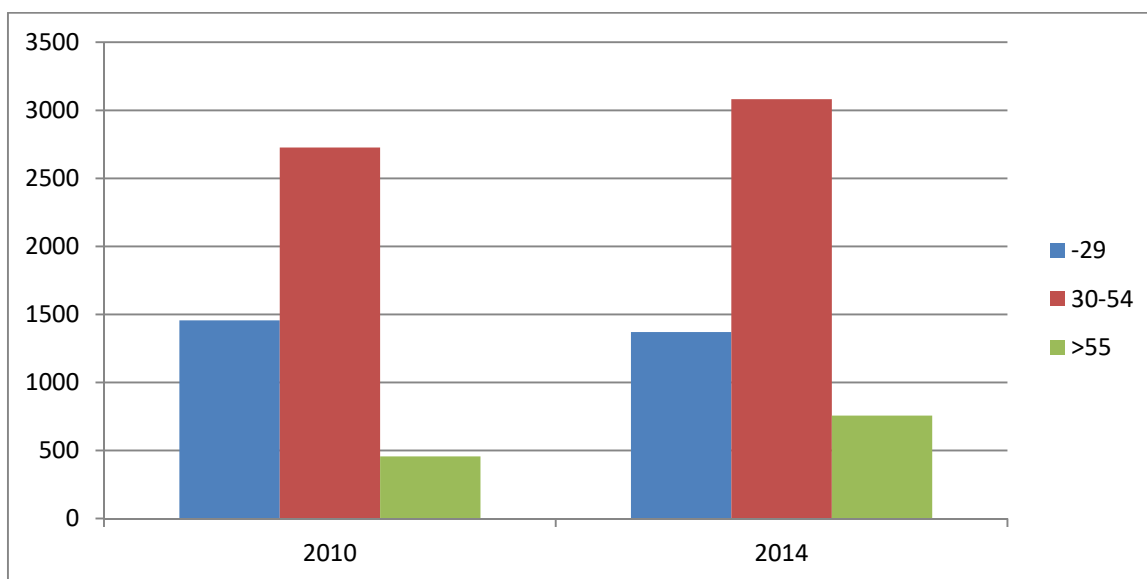

Διάγραμμα 36: Άνεργοι Βόρειου Έβρου για τα έτη 2010 , 2014

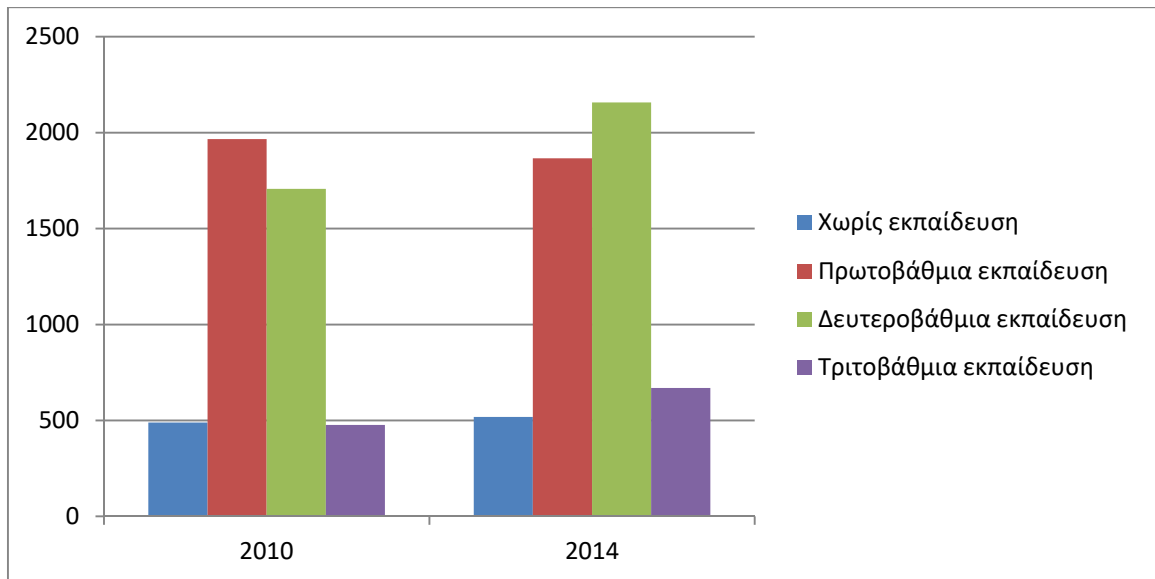
Πηγή: Γραφείο Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

Διάγραμμα 37: Άνεργοι Βόρειου Έβρου , ανά φύλο , για τα έτη 2010 , 2014
 Πηγή: Γραφείο Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

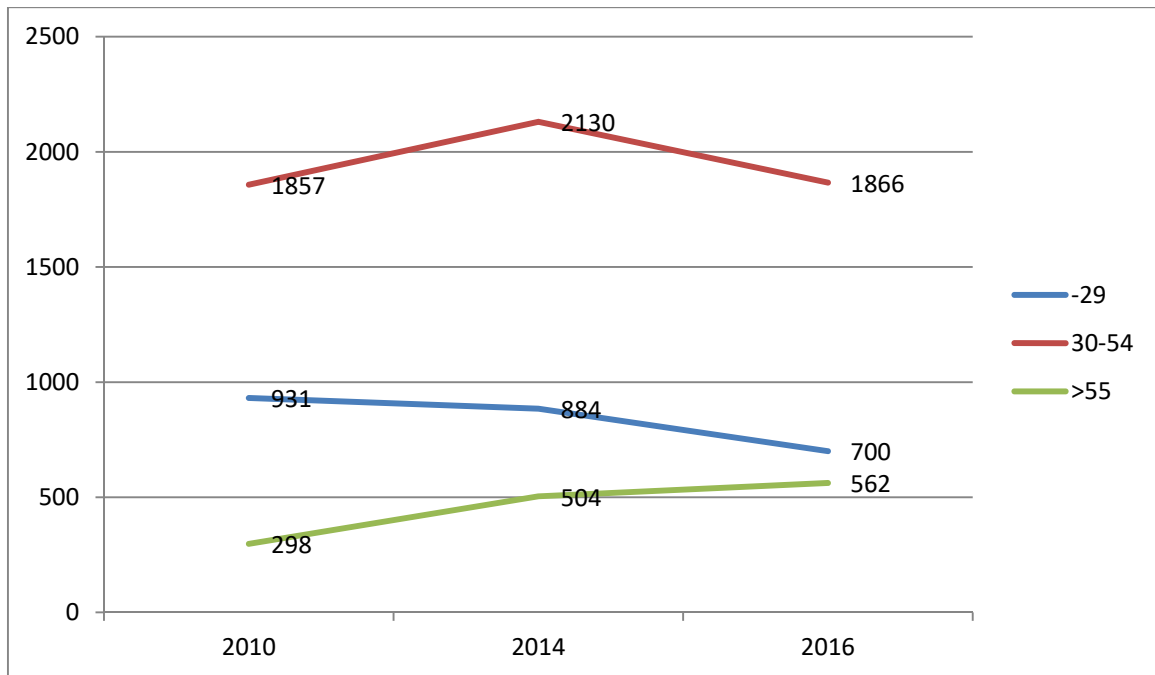
Διάγραμμα 38: Κατανομή ανέργων ανά ηλικιακή ομάδα για τα έτη 2010, 2014
 Πηγή: Γραφείο Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

Διάγραμμα 39: Άνεργοι Βόρειου Έβρου, βάσει του μορφωτικού τους επιπέδου για τα έτη 2010,2014

Πηγή: Γραφείο Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

Από το Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας του Δήμου Ορεστιάδας μας γνωστοποιήθηκε ότι , σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουν συλλέξει και όπως αυτά περιγράφονται στο Τοπικό Σχέδιο Δράσης του Δήμου Ορεστιάδας, ο συνολικός αριθμός των ανέργων για το έτος 2016 ήταν 3.128 άτομα. Από αυτά, τα 700 άτομα είχαν ηλικία έως 29 ετών. 1.866 ήταν από 30 έως 54 ετών και 562 ήταν άνω των 55 ετών. Ο αριθμός των ανέργων παρουσιάζεται μειωμένος σε σύγκριση με το 2014 κατά 390 άτομα. Η επεξεργασία των στοιχείων, έδειξε ότι στις ηλικίες από 20 έως και 44 ετών τα ποσοστά υποχωρούν . Όμως η υποχώρηση είναι πλασματική, καθώς στις ηλικίες αυτές παρουσιάζεται η μεγαλύτερη μετανάστευση, τόσο εσωτερική όσο και εξωτερική. Σύμφωνα με τις αναφορές του τοπικού γραφείου Ο.Α.Ε.Δ. η ανεργία διαρκώς αυξάνεται όσο προχωρά η οικονομική κρίση.

Διάγραμμα 40: Μεταβολή Αριθμού Ανέργων Ανά Ηλικιακή Ομάδα.

Πηγή: Γραφείο Ο.Α.Ε.Δ Ορεστιάδας και Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Ορεστιάδας, 2018

3.3.3 Πρωτογενής τομέας παραγωγής

Ο Βόρειος Έβρος, είναι κατεξοχήν αγροτική περιοχή. Ο πρωτογενής τομέας παραγωγής, σύμφωνα με την επίσημη απογραφή του 2011 και μετά από την επεξεργασία των στοιχείων και επικαιροποίηση τους από το Γραφείο Κοινωνικής Μέριμνας του Δήμου Ορεστιάδας, απασχολεί το 26,4% του ενεργού πληθυσμού. Ο δευτερογενής τομέας απασχολεί το 9,8% και ο τριτογενής τομέας παραγωγής απασχολεί το 63,6% του ενεργού πληθυσμού. Ο Δήμος Ορεστιάδας είναι πεδινός. Τα νερά που προέρχονται από τον ποταμό Έβρο καθώς και τον παραπόταμο του Άρδα, σε συνδυασμό με τα αρδευτικά κανάλια που έχουν κατασκευαστεί καθιστούν την πεδιάδα πολύ εύφορη. Ομοίως η πεδιάδα του Διδυμοτείχου ποτίζεται από τον Έβρο, τον Ερυθροπόταμο, παραπόταμο του Έβρου και από εκτεταμένο δίκτυο αρδευτικών καναλιών, που κάνουν πολύ παραγωγική την περιοχή. Οι κυριότερες καλλιέργειες είναι τα σιτηρά, το καλαμπόκι, τα δημητριακά, ο ηλιάνθος το βαμβάκι, τα κηπευτικά και τα τεύτλα. Τα προηγούμενα χρόνια και μέχρι τις αρχές του 2000, βασική καλλιέργεια αποτελούσε η καλλιέργεια της πατάτας, η οποία όμως τα τελευταία χρόνια έχει

σχεδόν εγκαταλειφθεί, λόγω του καλλιεργητικού κόστους που παρουσιάζει. Απαιτεί πολλά ημερομίσθια καθώς έχει αυξημένες απαιτήσεις σε καλλιεργητικές φροντίδες, όπως σκαλίσματα, παραχώματα και φρεζαρίσματα, τακτικές λιπάνσεις και αυξημένους ψεκασμούς για την αντιμετώπιση εχθρών και ασθενειών. Μία ακόμη καλλιέργεια που έχει εγκαταλειφθεί και που στο παρελθόν ήταν από τις βασικότερες της περιοχής, είναι ο καπνός. Η καλλιέργεια, μετά το τέλος της στήριξης που παρείχαν οι Κοινοτικές επιδοτήσεις, άρχισε σταδιακά να φθίνει και τελικά έπαυσε να αποτελεί καλλιέργεια της περιοχής. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι, μία ακόμη παραδοσιακή καλλιέργεια της περιοχής τείνει να εγκαταλειφθεί. Η καλλιέργεια αυτή είναι τα τεύτλα. Τα σωρευμένα προβλήματα της Ελληνικής Βιομηχανίας Ζάχαρης, τα υπερβολικά έξοδα που απαιτεί η παραγωγή ζαχαρότευτλων, αλλά και η απογοήτευση των παραγωγών, που βλέπουν χρόνο με το χρόνο να στηρίζουν με κάθε τρόπο τη Βιομηχανία, αλλά τελικά να σαπίζει η παραγωγή τους στο χωράφι, τους έχει οδηγήσει στο να εγκαταλείπουν σταδιακά την παραδοσιακή αυτή καλλιέργεια και να στρέφονται σε άλλες πιο δυναμικές και αποδοτικές. Τα τελευταία χρόνια άρχισαν να καλλιεργούνται, σε βιομηχανική κλίμακα, αρακάς, φασολάκια, καρότα, σκόρδα, κρεμμύδια και ντομάτα. Επίσης, ειδικά στις βορειότερες περιοχές, έχουν εισχωρήσει δυναμικά οι δενδρώδεις καλλιέργειες κυρίως μηλιές, κερασιές, αμυγδαλιές και καρυδιές. Υπολογίσιμες σαν σύνολο, αλλά με μικρό κλήρο, είναι οι εκτάσεις με αμπέλια. Τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η γεωργία στην περιοχή είναι τα παρακάτω:

- Μεγάλη απόσταση από τα μεγάλα αστικά κέντρα. Η απόσταση του βορειότερου χωριού της περιοχής μελέτης από την Πρωτεύουσα του Νομού Αλεξανδρούπολη είναι 180 περίπου χιλιόμετρα. Η πόλη της Ορεστιάδας απέχει από την Αλεξανδρούπολη 110 χιλιόμετρα και η πόλη του Διδυμοτείχου απέχει 80 χιλιόμετρα. Για τη δημιουργία πληρέστερης εικόνας αναφέρεται ότι, η απόσταση της Αλεξανδρούπολης από την Αθήνα είναι περίπου 1000 χιλιόμετρα, ενώ απέχει 500 χιλιόμετρα από την Θεσσαλονίκη. Αποτέλεσμα του παραπάνω είναι ότι, τα ευπαθή προϊόντα δύσκολα μπορούν να μεταφερθούν από τον Βόρειο Έβρο στις μεγάλες αγορές της χώρας. Επιπλέον, τα κάθε είδους γεωργικά εφόδια φτάνουν αρκετά ακριβότερα στον παραγωγό, εξαιτίας των μεταφορικών εξόδων με τα οποία επιβαρύνονται και αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την οικονομική επιβάρυνση του παραγωγού, που οδηγεί σε αύξηση του κόστους παραγωγής.
- Χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των παραγωγών. Από την επεξεργασία των ερωτηματολογίων που δόθηκαν σε παραγωγούς, και μελετώντας τα στοιχεία που

παραχωρήθηκαν από τις αρμόδιες υπηρεσίες, προκύπτει ότι ειδικότερα στις μεγαλύτερες ηλικίες άνω των 60, το συντριπτικό ποσοστό των αγροτών είτε δεν έχει καθόλου εκπαίδευση, είτε έχει παρακολουθήσει κάποιες τάξεις του Δημοτικού σχολείου. Στις νεότερες ηλικίες, το μεγαλύτερο ποσοστό αγροτών, ανήκει στην κατηγορία της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ενώ δεν εντοπίστηκε κανένας παραγωγός κάτοχος πτυχίου Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Το γεγονός της ύπαρξης μεγάλου αριθμού γεωργών χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, καθιστά τον πρωτογενή τομέα παραγωγής του Βόρειου Έβρου ουραγό στις προκλήσεις της εποχής και δέσμιο των στρεβλώσεων του συστήματος.

- Μεγάλη ηλικία του αρχηγού της γεωργικής εκμετάλλευσης. Από τα στοιχεία που συλλέχθηκαν προκύπτει ότι το 60% των παραγωγών είναι άτομα με ηλικία άνω των 60 ετών. Το 30% είναι άτομα με ηλικία από 40 έως 55 ετών και μόλις το 10% είναι άτομα με ηλικία μικρότερη των 40 ετών. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι, μεγάλο τμήμα των ηλικιωμένων αγροτών παραμένουν ενεργοί, έχοντας ουσιαστικά ρόλο επιβλέποντα, καθώς οι καλλιεργητικές φροντίδες έχουν περάσει στους υιούς τους, οι οποίοι όμως δεν είναι κατά κύριο επάγγελμα αγρότες. Δυσμενείς είναι οι προβλέψεις για το μέλλον αφού όπως τονίστηκε από τον Γεωπόνος, ελεύθερο επαγγελματία, κύριο Ιωάννη Παλατσιδίδη, τα επόμενα χρόνια θα παρατηρηθεί ραγδαία μείωση του αγροτικού πληθυσμού που θα κυμανθεί στο 40%.
- Δυσμενείς καιρικές συνθήκες κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Το κλίμα της περιοχής χαρακτηρίζεται από δριμείς χειμώνες και θερμά καλοκαίρια. Κατά τη διάρκεια του χειμώνα συχνό φαινόμενο αποτελεί η χιονόπτωση, η οποία ιδιαίτερα στο Βορειότερο τμήμα είναι έντονη. Συχνό φαινόμενο επίσης, αποτελεί και η εμφάνιση παγετού. Ειδικά τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση του ύψους βροχόπτωσης, η οποία όμως εμφανίζει μεγάλη ραγδαιότητα, με αποτέλεσμα να παρατηρείται υπερχείλιση του ποταμού Έβρου αλλά και των παραποτάμων του, γεγονός που οδηγεί σε πλημμυρικά φαινόμενα. Ως αποτέλεσμα του παραπάνω φαινομένου, μεγάλες εκτάσεις καλλιεργήσιμης γης παραμένουν για μεγάλο χρονικό διάστημα κάτω από τα νερά. Επίσης παρατηρείται το φαινόμενο της διάβρωσης του εδάφους, λόγω της βίαιης κίνησης του νερού που στο διάβα του συμπαρασέρνει ξύλα και κάθε είδους υλικά και φερτές ύλες, τα οποία αποθέτει στα χωράφια καθιστώντας τα έτσι,

προσωρινά ακατάλληλα για χρήση. Μοιραία, οι πληττόμενοι παραγωγοί αναγκάζονται να καταφύγουν σε καταστροφή της υπάρχουσας καλλιέργειας, όταν το επιτρέψουν οι συνθήκες, και προχωρούν σε επανάσπορά, χάνοντας έτσι τη δυνατότητα να πάρουν παραγωγή από δεύτερη καλλιέργεια και φυσικά καταφεύγουν στον Οργανισμό Ελληνικών Ασφαλίσεων (ΕΛ.Γ.Α) για αποζημίωση λόγω πλημμύρας.

- Διαρθρωτικές αλλαγές. Το καθεστώς επιδοτήσεων στο οποίο ουσιαστικά βασιζόταν τα προηγούμενα χρόνια η Ελληνική γεωργία, έχει αφήσει έντονο το στίγμα του και στη περιοχή μελέτης. Οι γεωργοί της περιοχής, περιορίζονταν σε καλλιέργειες που τους έδιναν ένα ικανοποιητικό εισόδημα, το οποίο συμπλήρωναν με τις Κοινοτικές επιδοτήσεις. Έτσι, άργησαν να εφαρμόσουν εναλλακτικές καλλιέργειες και όταν έφτασε η στιγμή που η αναδιάρθρωση των καλλιεργειών ήταν πλέον μονόδρομος, τους βρήκε απροετοίμαστους. Επιπλέον, όλα αυτά τα χρόνια, ακλουθώντας το παράδειγμα των συναδέλφων τους από την υπόλοιπη χώρα και παρόλο που ο κλήρος παρέμεινε σχετικά μικρός, με το 75% του κλήρου είναι 60-100 στρέμματα, προσπάθησαν με δάνεια να εξοπλιστούν με μεγάλη, και τις περισσότερες φορές εξειδικευμένη, γκάμα γεωργικών μηχανημάτων, τα οποία ουδέποτε αποσβέστηκαν και τώρα παραμένουν εν αχρηστία. Το αγροτοσυνδικαλιστικό κίνημα μοιραία απέτυχε και στην περιοχή μελέτης. Παρά το γεγονός ότι αγκαλιάστηκε από το σύνολο των αγροτών και ενώ αρχικά ξεκίνησε με όραμα και στόχους για την παραγωγή καλύτερων ποιοτικά προϊόντων, τα οποία θα είχαν ως αποτέλεσμα καλύτερες τιμές για τον παραγωγό, στην πορεία με την εμπλοκή ατόμων με προσωπικές φιλοδοξίες και πολλές φορές κατευθυνόμενα από κόμματα και παρατάξεις, οδηγήθηκε σε μαρασμό. Σε αρκετές από τις συζητήσεις, που έλαβαν χώρα κατά τις επισκέψεις μας στα χωριά της περιοχής, μας έγιναν γνωστά περιστατικά στα οποία απλοί αγρότες συνεταιριστές, που έστησαν από την αρχή έναν συνεταιρισμό, κλήθηκαν να καταβάλλουν πολλά χρήματα για να πληρώσουν χρέη, που για χρόνια σωρεύονταν. Ενδεικτικά αναφέρουμε τον συνεταιρισμό πατατοπαραγωγών Κάτω Σαγήνης. Όπως μας ανέφερε ο κύριος Κυριάκος Αμαξόπουλος, τα μέλη του συνεταιρισμού, σύρθηκαν στα δικαστήρια και κατέβαλαν μεγάλα χρηματικά ποσά για χρέη από λανθασμένους διοικητικούς χειρισμούς.

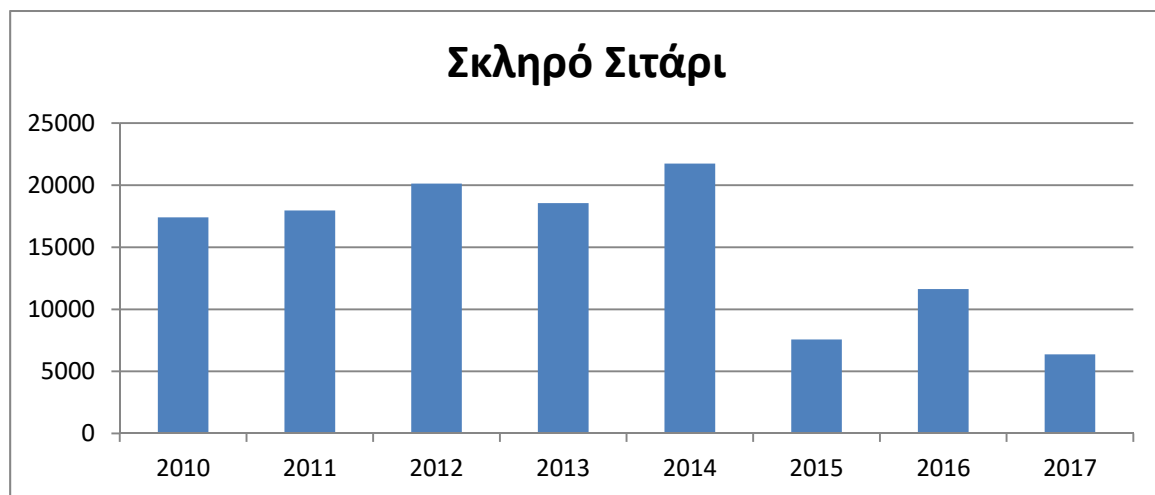
Στον πίνακα που ακολουθεί παρατίθενται τα στοιχεία που αφορούν την έκταση και το είδος της βασικών καλλιεργειών στην περιοχή μελέτης για τα έτη 2010 έως και 2017 .

Πίνακας 5 : Εκτάσεις ανά βασική καλλιέργεια, έτη 2010-2017 , (Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου, 2018)

Είδος Καλλιέργειας	Έτος	Έκταση σε εκτ. Περιοχής Δήμου Ορεστιάδας	Έκταση σε εκτ. Περιοχής Δήμου Διδυμοτείχου	Σύνολο καλλιεργούμενης έκτασης
Σιτάρι σκληρό	2010	6738	10671	17409
	2011	8687	9275	17962
	2012	10516	9610	20126
	2013	8988	9577	18565
	2014	11754	9995	21749
	2015	3922	3654	7576
	2016	7109	4531	11640
	2017	3607	2768	6375
Λοιπά σιτηρά	2010	3576	2049	5625
	2011	9448	2922	11497
	2012	12369	4963	17332
	2013	11937	2502	14439
	2014	8918	3279	12197
	2015	6168	3889	10057
	2016	11909	6581	18490
	2017	7307	4323	11630
Ηλίανθος	2010	24456	8558	33014
	2011	19421	8489	27910
	2012	16681	7829	24510
	2013	21178	10030	31208
	2014	16296	9327	25623
	2015	22227	11733	33960
	2016	10060	6542	16602
	2017	10045	6254	16299
Βαμβάκι	2010	4602	4658	9260
	2011	6163	5610	11773
	2012	6942	5946	12888
	2013	5451	5198	10649
	2014	7023	7411	14434
	2015	7417	7141	14558
	2016	6094	6112	12206
	2017	7152	6829	13981
Καλαμπόκι	2010	1504	128	1632
	2011	4411	202	4613
	2012	3036	186	3222
	2013	2701	160	2861
	2014	1916	2907	4823
	2015	1250	900	2150

	2016	646	1160	1806
	2017	681	554	1235
Τεύτλα	2010	1339	66	1405
	2011	951	50	1001
	2012	1715	100	1815
	2013	657	39	696
	2014	1212	2758	3970
	2015	890	382	1272
	2016	801	1163	1964
	2017	889	1677	2566
Κηπευτικά	2010	1710	284	1994
	2011	1561	148	1709
	2012	1377	149	1526
	2013	1273	144	1417
	2014	1252	2920	4172
	2015	975	1657	2632
	2016	1159	1540	2699
	2017	925	1760	2685

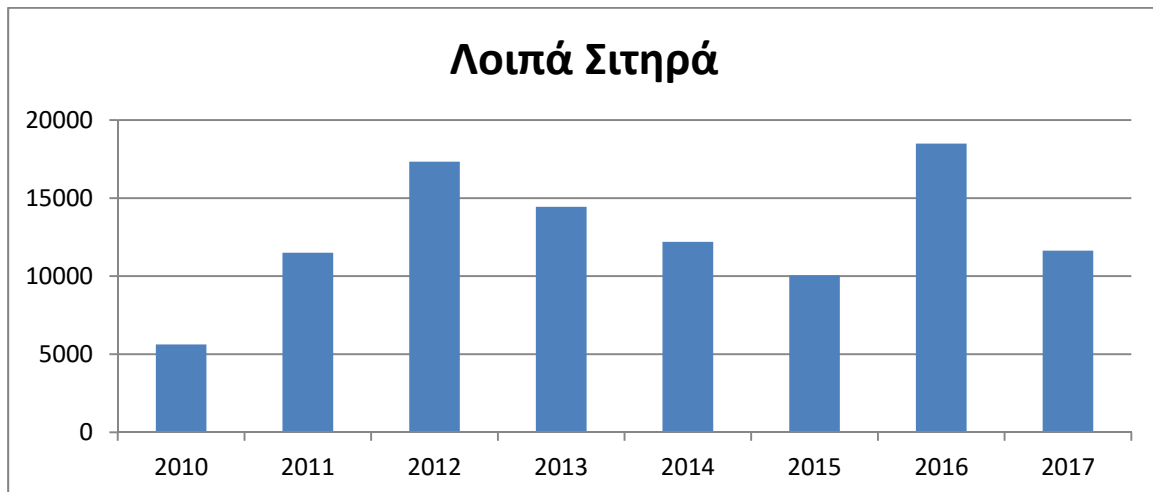
Στα διαγράμματα που ακολουθούν, παρατίθενται τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα, που αφορούν την συνολική έκταση σε εκτάρια που χρησιμοποιήθηκε από κάθε μια καλλιέργεια για τα έτη από το 2010 έως και το 2017.

Διάγραμμα 41: Καλλιέργεια Σκληρού Σιταριού στον Βόρειο Έβρο για τα έτη 2010-2017
 Πηγή: Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου, 2018 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

Διαπιστώνεται ότι, ι τα τελευταία χρόνια, υπάρχει μείωση της έκτασης του χρησιμοποιείται για την καλλιέργεια του Σκληρού Σιταριού. Αυτό σύμφωνα με τους παραγωγούς στους

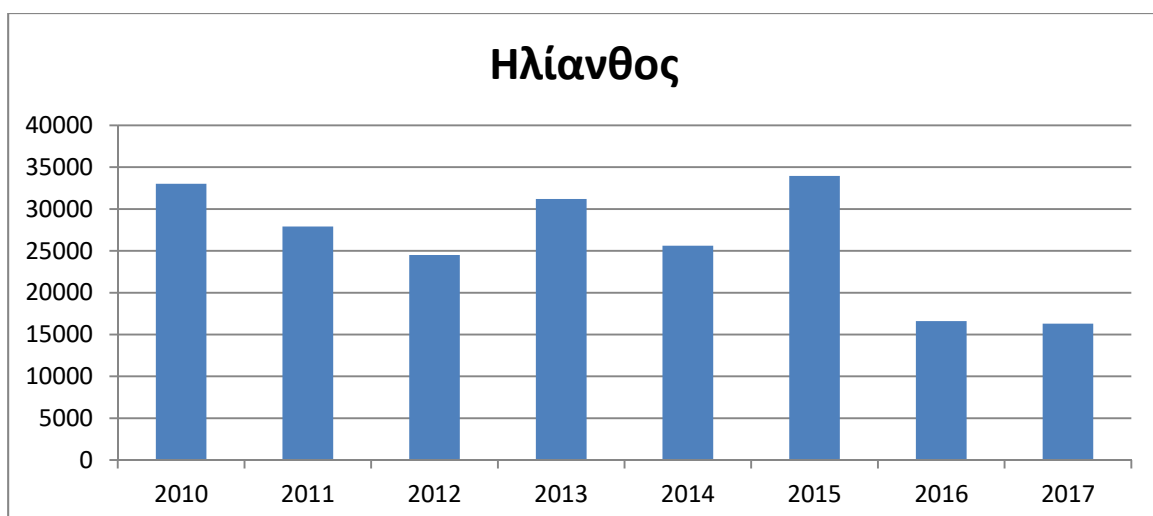
οποίους απευθυνθήκαμε, αλλά και όπως μας τόνισε ο Γεωπόνος ιδιώτης κύριος Γεώργιος Παπαϊωάννου, οφείλεται στο γεγονός ότι οι αποδόσεις του είναι χαμηλές, επίσης οι τιμές παραγωγού έχουν μειωθεί. Έτσι στην προσπάθεια του ο παραγωγός να έχει το μέγιστο δυνατό όφελος από τα χωράφια του στρέφεται σε άλλες, πιο αποδοτικές καλλιέργειες, όπως ο ηλίανθος και το βαμβάκι.

Διάγραμμα 42: Καλλιέργεια Λοιπών Σιτηρών, έτη 2010-2017

Πηγή: Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου, 2018 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

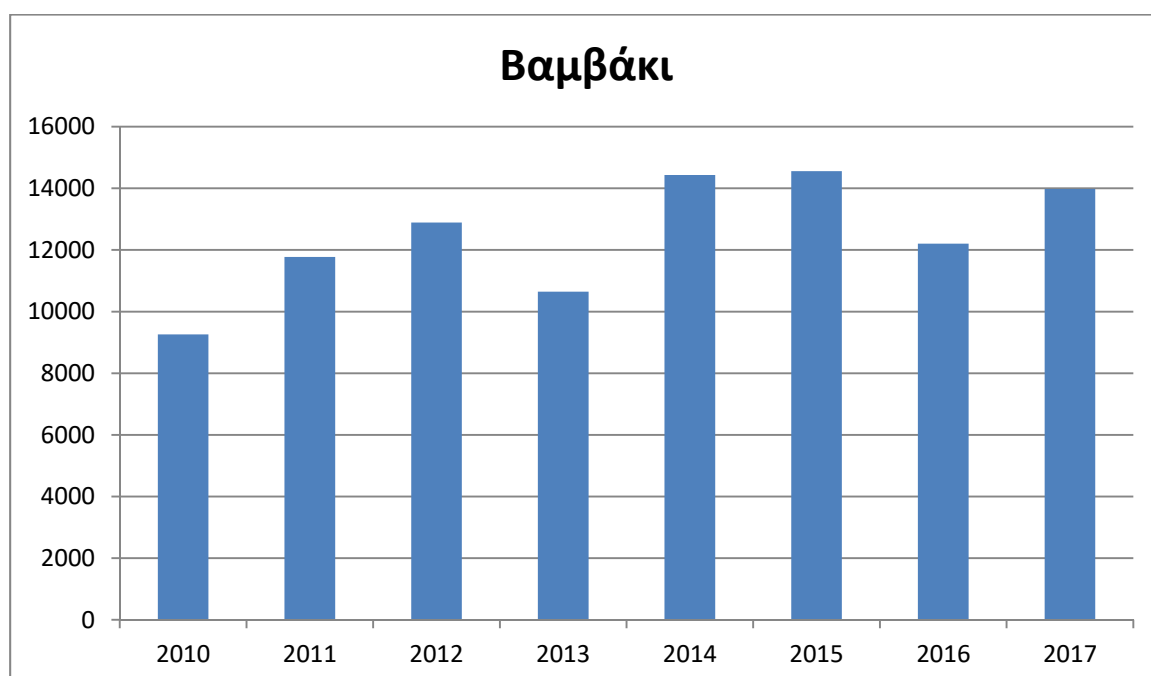
Το παραπάνω διάγραμμα δείχνει την τάση που περιγράφηκε παραπάνω. Ο παραγωγός γνωρίζοντας λόγω της εμπειρίας που έχει αποκτήσει κατά την ενασχόληση του με τη γεωργία και κατανοώντας τον παλμό της αγοράς στρέφεται σε πιο προσοδοφόρες καλλιέργειες.

Διάγραμμα 43 : Καλλιέργεια Ηλίανθου, έτη 2010-2017

Πηγή: Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου, 2018 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

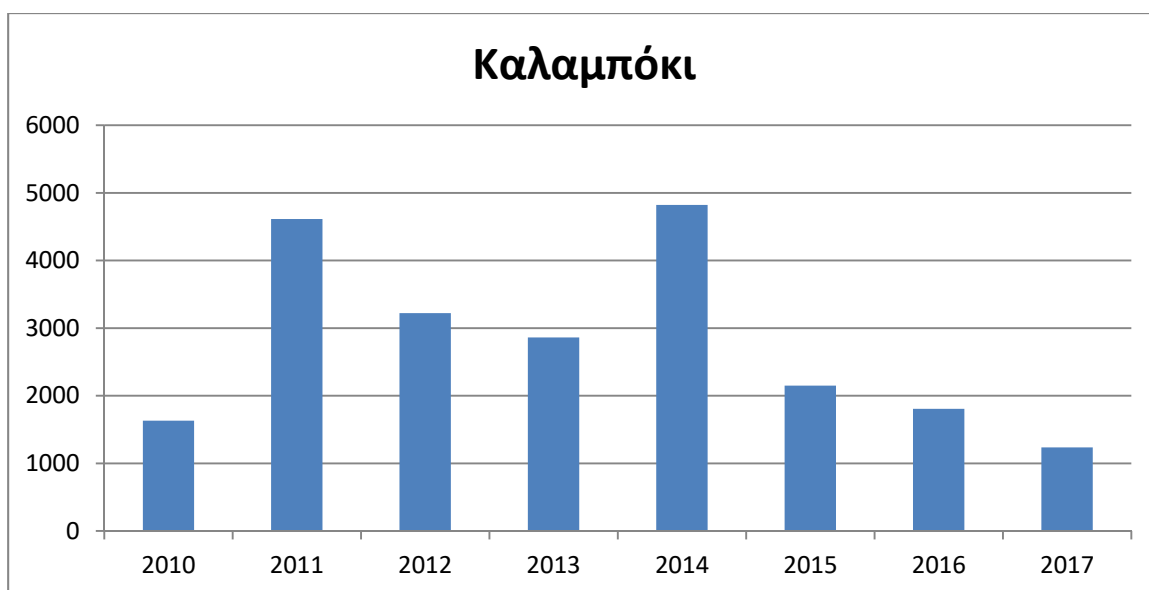
Η καλλιέργεια του ηλίανθου πάντα αποτελούσε μια σταθερή πηγή εισοδήματος για τον παραγωγό. Καλλιέργεια δίχως ιδιαίτερες απαιτήσεις και με χαμηλό κόστος παραγωγής, που παρουσιάζει σταθερές αποδόσεις και απολαμβάνει αρκετά καλές τιμές. Λόγω των παραπάνω στοιχείων του, η καλλιέργεια του ηλίανθου, τείνει να αντικαταστήσει εκείνη του καλαμποκιού.

Διάγραμμα 44 : Καλλιέργεια Βαμβακιού, έτη 2010-2017

Πηγή: Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου, 2018 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

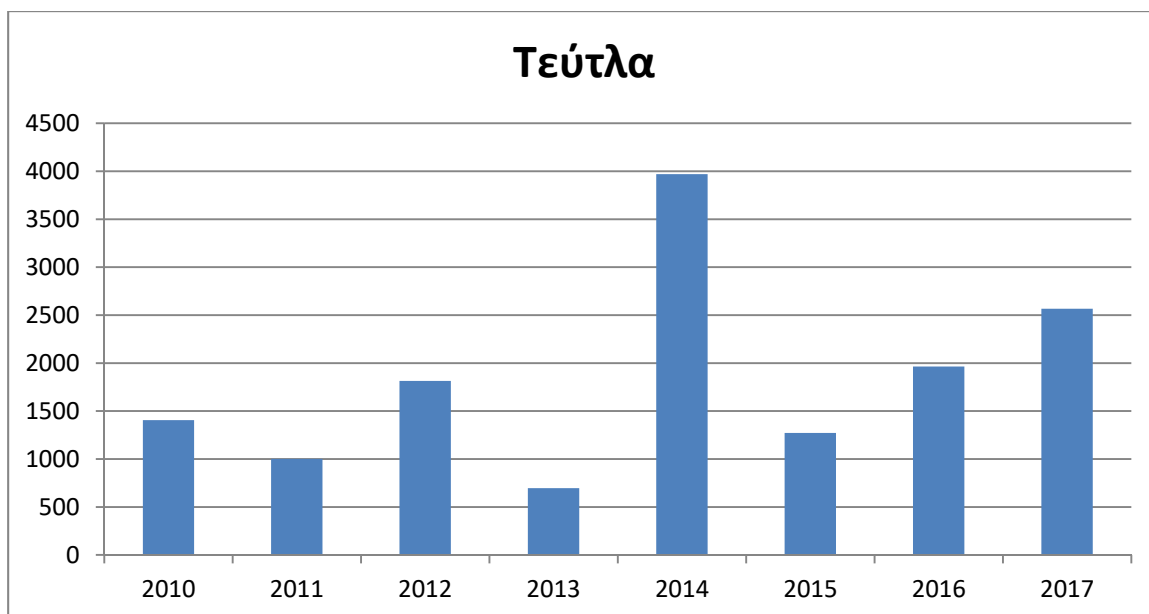
Το βαμβάκι συνεχίζει να αποτελεί μια από τις σημαντικότερες καλλιέργειες στη χώρα μας, παρά το γεγονός ότι θεωρείται από τις πλέον απαιτητικές σε εισροές πόρων, αφού είναι κατεξοχήν ποτιστική καλλιέργεια με μεγάλες απαιτήσεις σε καλλιεργητικές φροντίδες. Οι τιμές που απολαμβάνει ο παραγωγός και οι επιδοτήσεις που εισπράττει, αντισταθμίζουν τα όποια προβλήματα και την καθιστούν μια από τις βασικότερες στην περιοχή.

Διάγραμμα 45: Καλλιέργεια Καλαμποκιού, έτη 2010-2017

Πηγή: Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου, 2018 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

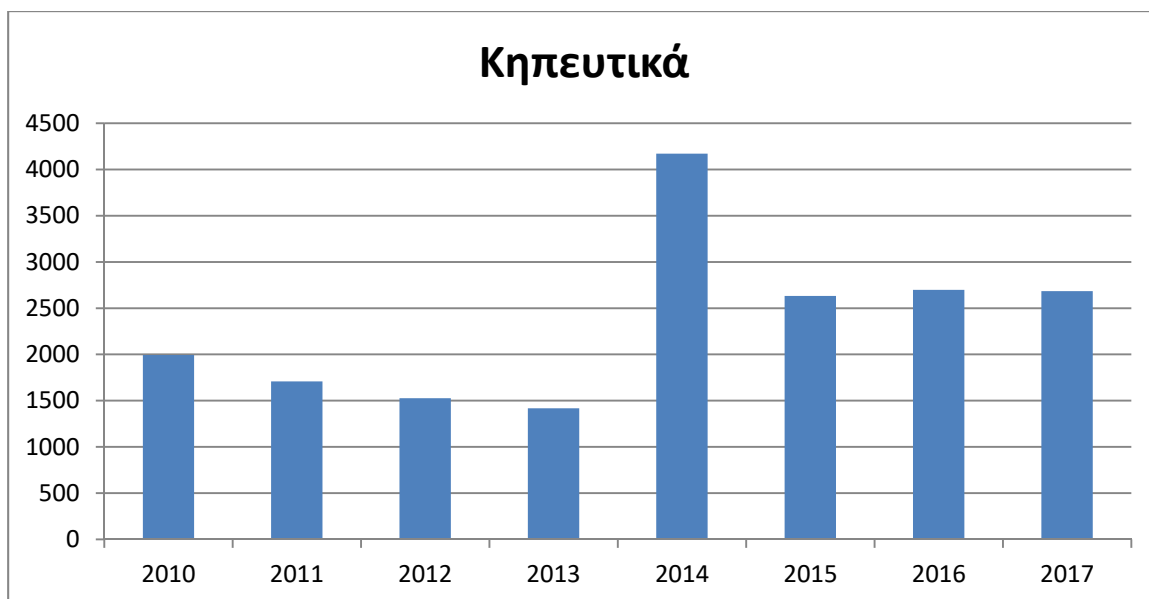
Η τάσεις μείωσης της καλλιέργειας του καλαμποκιού είναι ξεκάθαρες, αφού αποτελεί μία από τις πλέον απαιτητικές καλλιέργειες σε υδάτινους πόρους και επιπλέον εξαντλεί το έδαφος από τα θρεπτικά στοιχεία του, με αποτέλεσμα να είναι και από τις πλέον ακριβές για τον παραγωγό χωρίς παράλληλα να του αποδίδει σταθερό εισόδημα, λόγω των διακυμάνσεων των τιμών. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το καλαμπόκι σταδιακά αντικαθίσταται από τις καλλιέργειες του ηλίανθου και του βαμβακιού,. Σύμφωνα με τον αγρότη και πρώην πρόεδρο Αγροτικού συνεταιρισμού κύριο Αμαξόπουλο Κυριάκο εφόσον συνεχιστούν οι διακυμάνσεις των τιμών και ο παραγωγός συνεχίσει να περιμένει μεγάλο χρονικό διάστημα για να πληρωθεί, η καλλιέργεια του καλαμποκιού θα πάψει να υπάρχει στον Έβρο.

Διάγραμμα 46 : Καλλιέργεια Τεύτλων, έτη 2010-2017

Πηγή: Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου, 2018 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

Λόγω της ύπαρξης ενός από τα εργοστάσια επεξεργασίας ζαχαρότευτλων στην Ορεστιάδα, τα τεύτλα αποτελούσαν ενδεχομένως την βασικότερη όλων των καλλιεργειών για την περιοχή του Βόρειου Έβρου, εξασφαλίζοντας σταθερά υψηλό εισόδημα για τον παραγωγό. Τα προβλήματα όμως που σωρεύθηκαν για την Ελληνική Βιομηχανία Ζάχαρης κατά τη διάρκεια των ετών και η πώληση της Αγροτικής Τράπεζας το 2012, αποθάρρυναν τους παραγωγούς στο να συνεχίσουν να καλλιεργούν τεύτλα. Χαρακτηριστικό είναι το έτος 2013, όπου η καλλιέργεια σχεδόν εγκαταλείφθηκε από τους παραγωγούς. Η άνοδος για τα έτη από το 2014 έως και το 2017, οφείλεται στο πενταετές πρόγραμμα ενισχύσεων που εφαρμόζεται και αποδίδει 30 Ευρώ ανά στρέμμα στον παραγωγό. Παρόλα τα μέτρα όμως που έχουν εφαρμοστεί μέχρι σήμερα, τα προβλήματα παραμένουν και το μέλλον της EBZ και κατ' επέκταση της καλλιέργειας τεύτλων παραμένει άγνωστο.

Διάγραμμα 47 : Καλλιέργεια Κηπευτικών, έτη 2010-2017

Πηγή: Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου, 2018 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

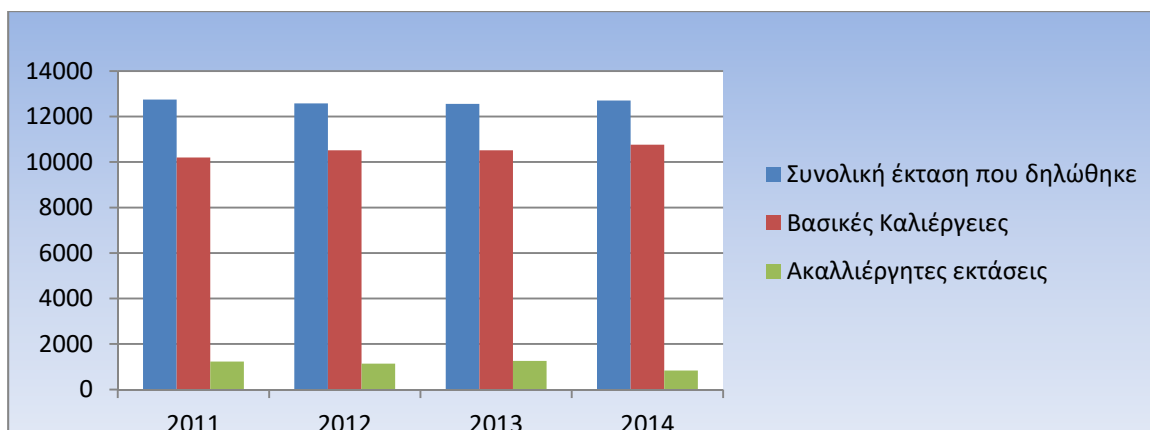
Οι δραστηριοποίηση στην περιοχή δύο μεγάλων μονάδων επεξεργασίας και κατάψυξης βιομηχανικού αρακά , μπιζελιού και φασολιού, οι οποίες εφαρμόζουν συμβόλαιο καλλιέργειας για κάθε παραγωγό με σταθερές τιμές, που συμφωνούνται από την προηγούμενη χρονιά, οδήγησε μεγάλο αριθμό παραγωγών να στραφεί στη καλλιέργεια κηπευτικών.

Στον παρακάτω πίνακα, ο οποίος προέρχεται από την επεξεργασία των στοιχείων καλλιέργειας που παραχωρήθηκαν από την Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και από την Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου απεικονίζονται, το σύνολο των εκτάσεων που καλλιεργήθηκαν ανά έτος, σε συνδυασμό με τη συνολική έκταση που καταλαμβάνουν οι βασικές καλλιέργειες και με το σύνολο των εκτάσεων που δηλώνονται είτε σε καθεστώς αγρανάπαυσης, είτε ως ακαλλιεργητες και βοσκοτόπια. Για τα έτη 2011 έως και 2014 τα στοιχεία που διαθέτουμε αφορούν κάθε πρώην Δήμο χωριστά

Πίνακας 6: Συνοπτική απεικόνιση καλλιεργητικής δραστηριότητας ανά πρώην Δήμο , Στοιχεία Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου, 2018 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

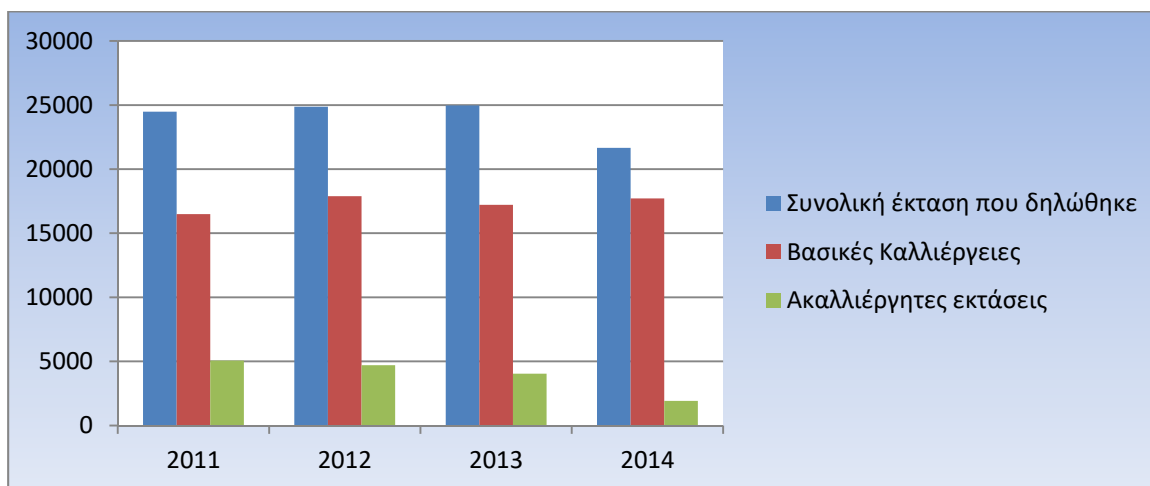
Δήμος Βύσσας	Σύνολο έκτασης που δηλώθηκε σε εκτ.	Σύνολο έκτασης που κατέλαβαν οι βασικές καλλιέργειες	Αγροανάπτυξη Ακαλλιέργητα Βοσκοτόπια
2011	12.743	10.197	1.227
2012	12.579	10.513	1.140
2013	12.554	10.517	1.260
2014	12.706	10.762	838
Δήμος Διδυμοτείχου	Σύνολο έκτασης που δηλώθηκε σε εκτ.	Σύνολο έκτασης που κατέλαβαν οι βασικές καλλιέργειες	Αγροανάπτυξη Ακαλλιέργητα Βοσκοτόπια
2011	24.479	16.496	5.059
2012	24.872	17.888	4.706
2013	24.966	17.220	4.044
2014	21.656	17.713	1.915
Δήμος Κυπρίνου	Σύνολο έκτασης που δηλώθηκε σε εκτ.	Σύνολο έκτασης που κατέλαβαν οι βασικές καλλιέργειες	Αγροανάπτυξη Ακαλλιέργητα Βοσκοτόπια
2011	10.622	8.249	1.395
2012	10.508	8.481	1.303
2013	10.574	8.349	1.575
2014	10.187	8.494	913
Δήμος Μεταξάδων	Σύνολο έκτασης που δηλώθηκε σε εκτ.	Σύνολο έκτασης που κατέλαβαν οι βασικές καλλιέργειες	Αγροανάπτυξη Ακαλλιέργητα Βοσκοτόπια
2011	13.704	10.200	2.660
2012	13.535	10.445	2.376
2013	13.672	10.430	2.562
2014	12.827	10.629	1.449
Δήμος Ορεστιάδας	Σύνολο έκτασης που δηλώθηκε σε εκτ.	Σύνολο έκτασης που κατέλαβαν οι βασικές καλλιέργειες	Αγροανάπτυξη Ακαλλιέργητα Βοσκοτόπια
2011	20.730	16.581	2.289
2012	20.703	17.221	2.115
2013	20.807	17.133	2.535
2014	20.502	17.353	1.701
Δήμος Τριγώνου	Σύνολο έκτασης που δηλώθηκε σε εκτ.	Σύνολο έκτασης που κατέλαβαν οι βασικές καλλιέργειες	Αγροανάπτυξη Ακαλλιέργητα Βοσκοτόπια
2011	24.465	15.615	5.735
2012	24.445	16.421	6.380
2013	24.300	16.186	6.672
2014	22.374	16.927	3.630

Αποδίδοντας τα παραπάνω στοιχεία σε ραβδογράμματα για κάθε παλαιό Δήμο χωριστά προκύπτουν τα εξής:

Διάγραμμα 48 : Απεικόνιση Καλλιεργητικής Δραστηριότητας Δήμου Βύσσας
 Πηγή: Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου, 2018 (Στοιχεία επεξεργασμένα από τον Συντάκτη της μελέτης)

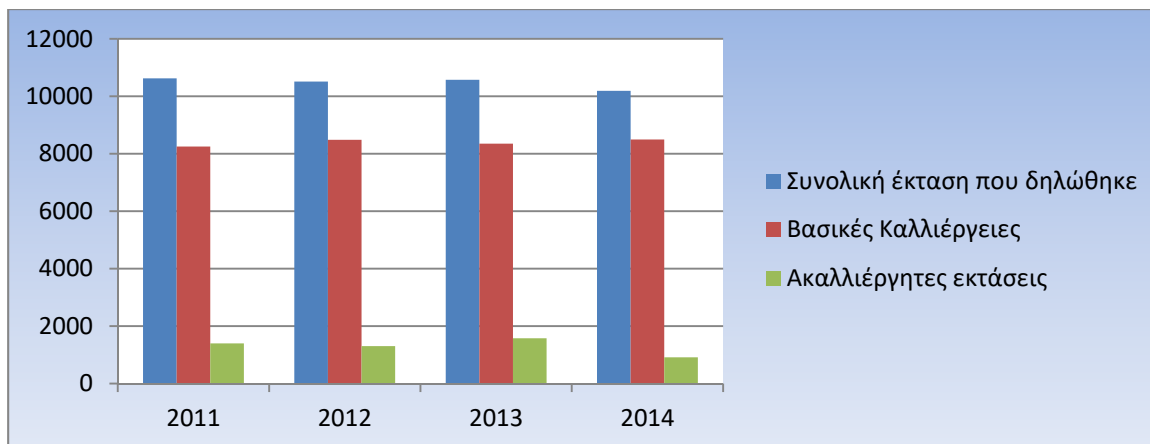
Για τον Δήμο Βύσσας διαπιστώνεται σταθερότητα όσον αφορά τις δηλωμένες εκτάσεις ενώ παρατηρούνται αυξητικές τάσεις στις τιμές των βασικών καλλιεργειών και ελαφρά πτωτικές τάσεις που αφορούν τις ακαλλιέργητες εκτάσεις.

Διάγραμμα 49: Απεικόνιση Καλλιεργητικής Δραστηριότητας Δήμου Διδυμοτείχου
 Πηγή: Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου, 2018 (Στοιχεία επεξεργασμένα από τον Συντάκτη της μελέτης)

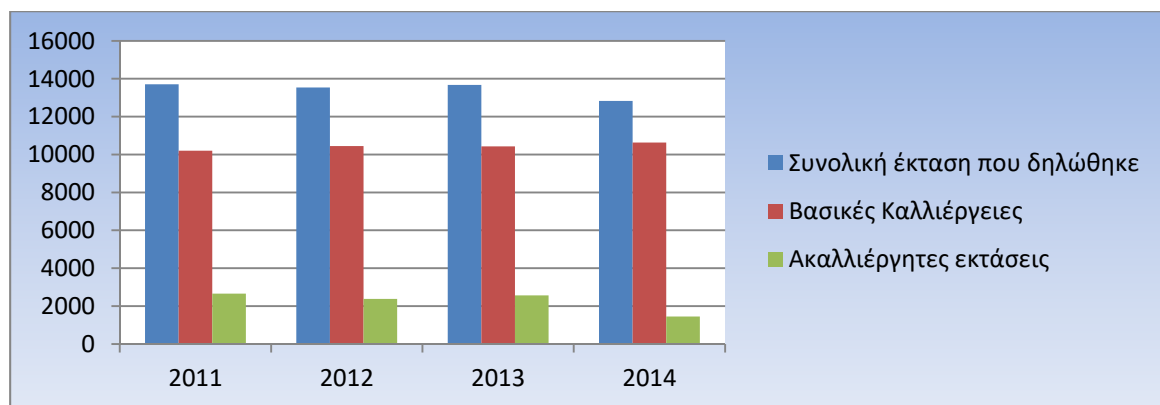
Στον Δήμο Διδυμοτείχου ενώ έως και το 2013 παρατηρήθηκε σταθερότητα και μικρή αυξητική τάση στις καλλιεργούμενες εκτάσεις, το 2014 παρουσιάζεται αρκετά μεγάλη

κάμψη στις δηλωμένες εκτάσεις και ανάλογη κάμψη στις ακαλλιέργητες εκτάσεις. Οι εκτάσεις που καλύπτονται από τις βασικές καλλιέργειες παραμένουν σταθερές.

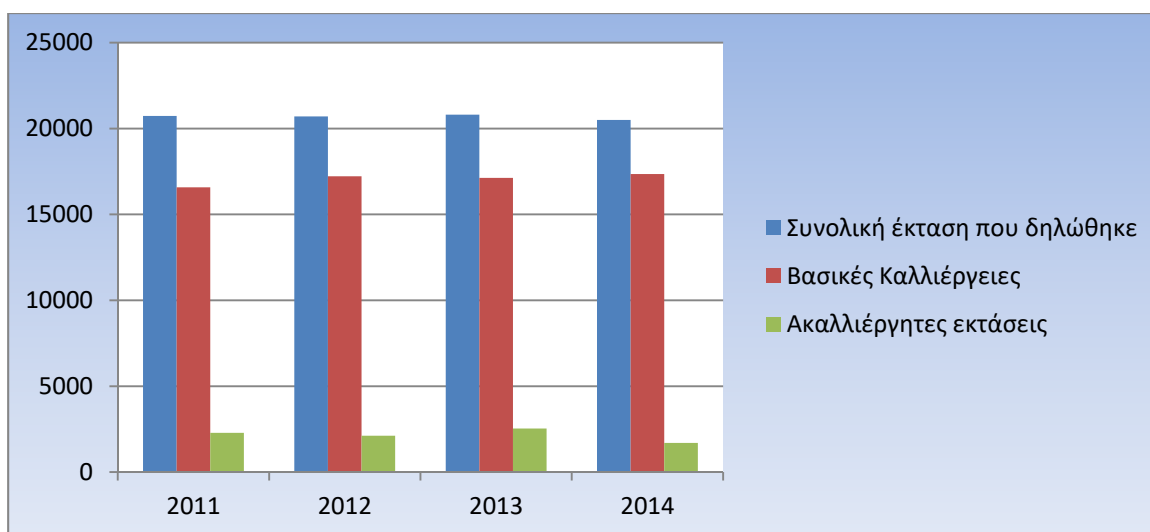
Διάγραμμα 50: Απεικόνιση Καλλιεργητικής Δραστηριότητας Δήμου Κυπρίνου
 Πηγή: Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου, 2018 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

Στον Δήμο Κυπρίνου παρατηρείται σταθερότητα για τις βασικές καλλιέργειες, αλλά πτωτική τάση των καλλιεργούμενων εδαφών και μείωση των ακαλλιέργητων.

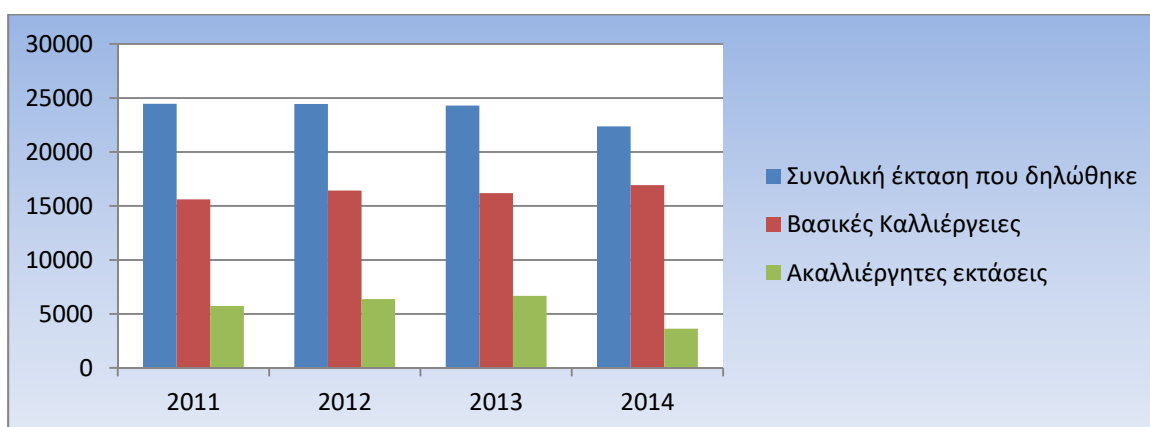
Διάγραμμα 51: Απεικόνιση Καλλιεργητικής Δραστηριότητας Δήμου Μεταξάδων
 Πηγή: Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου, 2018 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

Παρόμοια εικόνα με αυτή του Δήμου Διδυμοτείχου παρουσιάζει και ο Δήμος Μεταξάδων, με τις βασικές καλλιέργειες να παρουσιάζουν ελαφρά αυξητικές τάσεις αλλά να έχουμε μείωση της συνολικής έκτασης που δηλώθηκε και ανάλογη μείωση των ακαλλιέργητων εκτάσεων.

Διάγραμμα 52: Απεικόνιση Καλλιεργητικής Δραστηριότητας Δήμου Ορεστιάδας
 Πηγή: Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου, 2018 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

Στον Δήμο Ορεστιάδας παρουσιάζεται σταθερότητα σε όλους τους επιμέρους τομείς με ελαφρά αύξηση των εκτάσεων που καλύπτονται από τις βασικές καλλιέργειες με αντίστοιχη μείωση των ακαλλιέργητων εκτάσεων.

Διάγραμμα 53: Απεικόνιση Καλλιεργητικής Δραστηριότητας Δήμου Τριγώνου
 Πηγή: Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου, 2018 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

Η εικόνα που παρουσιάζει ο Δήμος Τριγώνου εμφανίζει πολλές ομοιότητες με τις αντίστοιχες εικόνες των Δήμων Μεταξιάδων και Διδυμοτείχου. Οι βασικές καλλιέργειες να ακολουθούν αυξητικές τάσεις ενώ τα συνολικά δηλωμένα εκτάρια γης μειώνονται, με ταυτόχρονη μείωση των ακαλλιέργητων εκτάσεων.

Σημειώνεται στο σημείο αυτό ότι τόσο ο Δήμος Τριγώνου, όσο και ο Δήμος Μεταξιάδων είναι οι ορεινότεροι Δήμοι. Επίσης ο Δήμος Διδυμοτείχου περιλαμβάνει αρκετά ορεινά χωριά, ενώ οι Δήμοι Ορεστιάδας, Βύσσας και Κυπρίνου είναι πεδινοί.

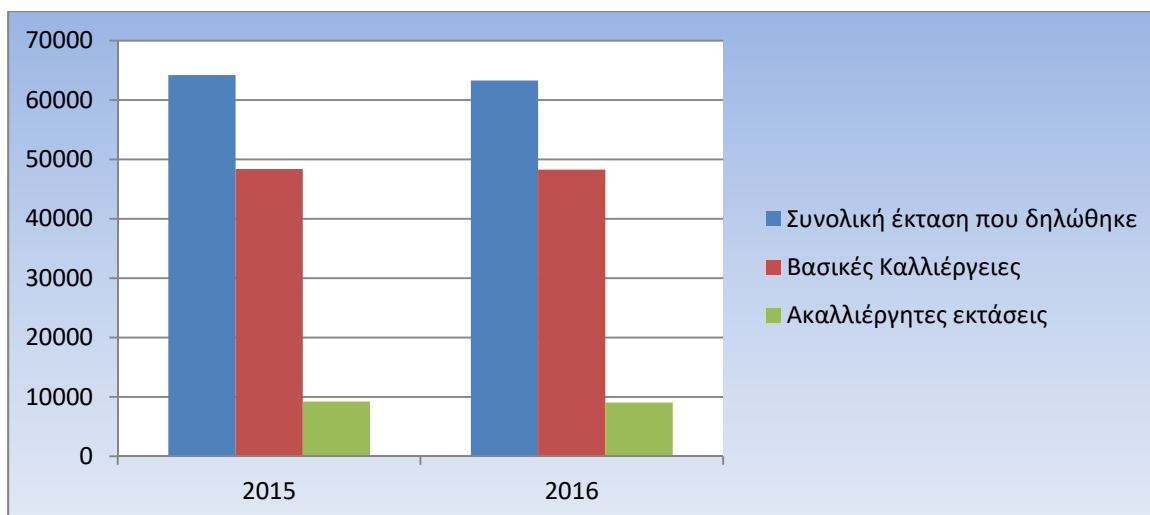
Αξίζει να επαναληφθεί ότι τα ορεινά χωριά κατοικούνται από ηλικιωμένα άτομα και όπως αναφέρουν οι αρμόδιες υπηρεσίες στα επόμενα χρόνια δυστυχώς αναμένεται να εγκαταλειφθούν.

Για τα έτη 2015 και 2016 τα στοιχεία που διαθέτουμε αφορούν τους ενοποιημένους, βάσει του σχεδίου ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ, Δήμους. Τον νέο Δήμο Ορεστιάδας που περιλαμβάνει τους πρώην Δήμους Ορεστιάδας, Βύσσας, Κυπρίνου και Τριγώνου και τον νέο Δήμο Διδυμοτείχου που περιλαμβάνει τους παλαιούς Δήμους Διδυμοτείχου και Μεταξιάδων. Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται συνοπτικά η καλλιεργητική δραστηριότητα των δύο Δήμων.

Πίνακας 7 : Συνοπτική απεικόνιση καλλιεργητικής δραστηριότητας για τους ενοποιημένους Δήμους Ορεστιάδας και Διδυμοτείχου, Στοιχεία Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου, 2018 (επεξεργασμένα από τον συντάκτη)

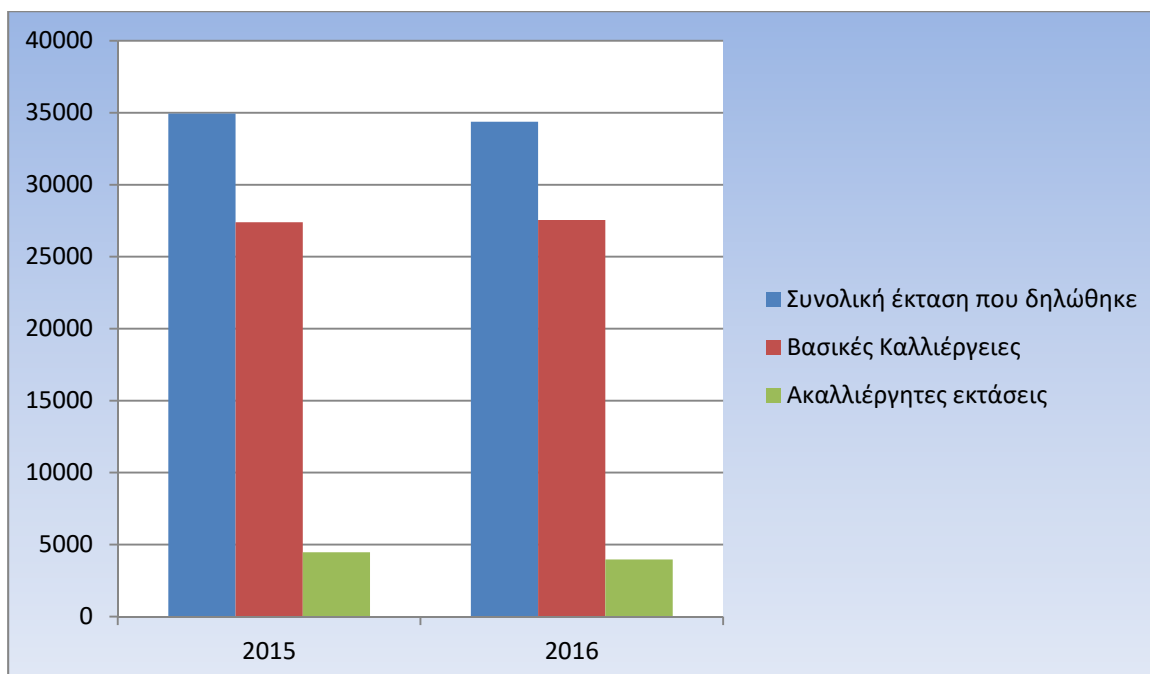
Δήμος Ορεστιάδας	Σύνολο έκτασης που δηλώθηκε σε εκτ.	Σύνολο έκτασης που κατέλαβαν οι βασικές καλλιέργειες	Αγροανάπτυξη Ακαλλιέργητα Βοσκοτόπια
2015	64.195	48.395	9.239
2016	63.283	48.275	9.077
Δήμος Διδυμοτείχου	Σύνολο έκτασης που δηλώθηκε σε εκτ.	Σύνολο έκτασης που κατέλαβαν οι βασικές καλλιέργειες	Αγροανάπτυξη Ακαλλιέργητα Βοσκοτόπια
2015	34.947	27.390	4.462
2016	34.373	27.550	3.969

Μεταφέροντας την εικόνα του πίνακα σε ραβδογράμμα χωριστά για κάθε Δήμο προκύπτει το εξής:

Διάγραμμα 54: Απεικόνιση Καλλιεργητικής Δραστηριότητας Δήμου Ορεστιάδας
 Πηγή: Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου, 2018 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

Στο παραπάνω διάγραμμα, η εικόνα εμφανίζει μια σχεδόν απόλυτη ισορροπία μεταξύ των συγκρινόμενων ετών.

Διάγραμμα 55: Απεικόνιση Καλλιεργητικής Δραστηριότητας Δήμου Διδυμοτείχου
 Πηγή: Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας και Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Διδυμοτείχου, 2018 (Στοιχεία επεξεργασμένα από τον Συντάκτη της μελέτης)

Αντίθετα με την εικόνα που παρουσίασε η καλλιεργητική δραστηριότητα του Δήμου Ορεστιάδας η εικόνα του Δήμου Διδυμοτείχου παρουσιάζει ελαφρά μείωση των δηλωμένων εκτάσεων, με ταυτόχρονη μείωση των ακαλλιέργητων εκτάσεων αλλά και μια ελαφρά αυξητική τάση των εκτάσεων που καλύπτονται από τις βασικές καλλιέργειες.

Η εικόνα που αρχίζει να διαφαίνεται είναι ότι υπάρχει εγκατάλειψη κυρίως των ορεινών εκτάσεων, οι οποίες λόγω της μη ύπαρξης αρδευτικού νερού σε κοντινή απόσταση είναι κατάλληλες μόνο για ξηρικές καλλιέργειες, οι οποίες δεν έχουν απαιτήσεις, αλλά ταυτόχρονα, δεν εισφέρουν παρά ελάχιστα στο εισόδημα των παραγωγών.

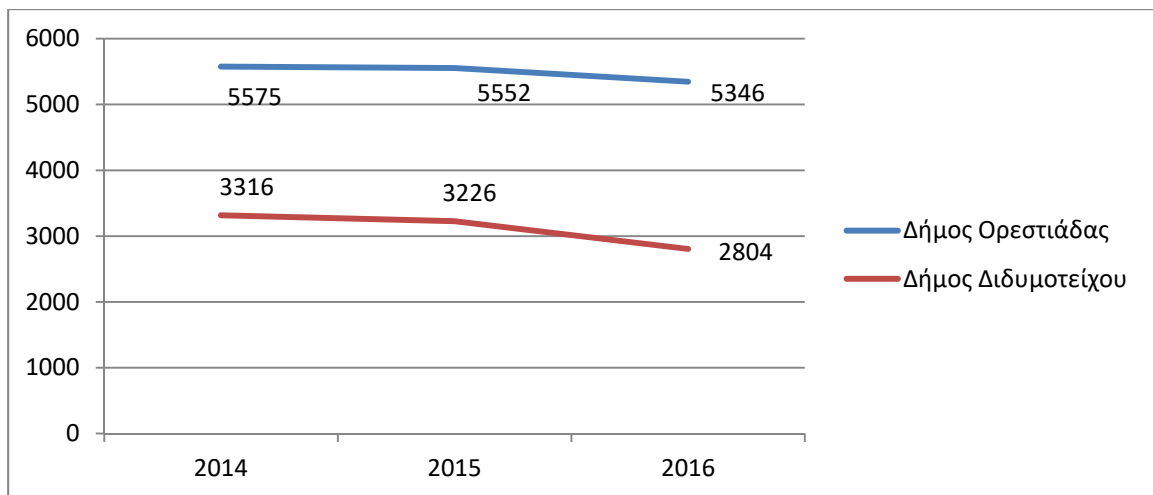
Κατά την αναζήτηση στοιχείων για τον συνολικό αριθμό των παραγωγών που δραστηριοποιούνται σε κάθε έναν από τους δύο Δήμους της περιοχής μελέτης, παραχωρήθηκαν στοιχεία από το Γραφείο Αγροτικής Ανάπτυξης της Διεύθυνσης γεωργίας της Περιφερειακής Ενότητας Έβρου που αφορούν τόσο τον αριθμό των παραγωγών όσο και τον αριθμό των νέων αγροτών που εντάχθηκαν το έτος 2014, καθώς και τον αριθμό εκείνων που έχουν εκδηλώσει ενδιαφέρον για ένταξη, βάσει της διαδικασίας που ξεκίνησε το 2017 και είναι σε εξέλιξη.

Στον πίνακα που ακολουθεί απεικονίζεται ο αριθμός των αγροτών για τα έτη 2014-2017, για τους ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΙΚΟΥΣ Δήμους Ορεστιάδας και Διδυμοτείχου.

Πίνακας 8 : Απασχολούμενοι στη γεωργία, Στοιχεία Γραφείου Αγροτικής Ανάπτυξης, Διεύθυνσης Γεωργίας, Περιφερειακής ενότητας Έβρου, 2018 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

Έτος	Δήμος Ορεστιάδας	Δήμος Διδυμοτείχου
2014	5575	3316
2015	5552	3226
2016	5346	2804
2017	3663	2091

Το διάγραμμα που ακολουθεί απεικονίζει την τάση μείωσης του αριθμού απασχολούμενων στη γεωργία.

Διάγραμμα 56: Απασχολούμενοι στη γεωργία.

Πηγή: Γραφείο Αγροτικής Ανάπτυξης, Διεύθυνση Γεωργίας, Περιφερειακής Ενότητας Έβρου, 2018 (επεξεργασία από τον συντάκτη της παρούσας μελέτης)

Είναι φανερή η τάση μείωσης του αριθμού των απασχολούμενων στη γεωργία. Από το διάγραμμα γίνεται φανερό ότι η μείωση στον Δήμο Διδυμοτείχου είναι πιο μεγάλη, ενώ στο Δήμο Ορεστιάδας είναι φανερή αλλά έχει μικρότερο βαθμό εφαρμογής.

Όπως αναφέρθηκε ήδη, από το ίδιο γραφείο μας δόθηκαν τα στοιχεία για τους νέους αγρότες. Για το έτος 2014 οι νέοι αγρότες που εντάχθηκαν στο πρόγραμμα ήταν 123 επί συνόλου 128 αιτήσεων. Για το έτος 2017 οι αιτήσεις ανήλθαν στις 129 και ο πιθανός αριθμός νέων που θα ενταχθούν, θα είναι από 120 έως 123 άτομα. Αξίζει να αναφερθεί ένα ποιοτικό στοιχείο που αφορά στο ποιοι υποβάλλουν αίτηση για ένταξη στο πρόγραμμα των νέων αγροτών. Τόσο το 2014 όσο και το 2017 η πλειοψηφία των υποψήφιων νέων αγροτών ανήκουν στο γυναικείο φύλο και είναι σύζυγοι ντόπιων στρατιωτικών. Οι απαιτούμενες εκτάσεις περνάνε στην υποψήφια από τον πατέρα ή από τον πεθερό της. Όταν ενταχθεί στο πρόγραμμα, το βάρος της γεωργικής εκμετάλλευσης συνεχίζει να έχει ο σύζυγος μαζί με τον πατέρα ή πεθερό, που σπανίως αποχωρεί ενώ τις περισσότερες φορές παραμένει ενεργός και συνεχίζει να προσφέρει εργασία στην γεωργική επιχείρηση.

Μία άλλη παράμετρος που σηματοδοτεί σημαντικές εξελίξεις και προδιαγράφει την πορεία της γεωργίας στην περιοχή, είναι το νέο φορολογικό σύστημα και οι διατάξεις που αφορούν την εργασία μετά τη συνταξιοδότηση. Σύμφωνα με το ισχύον φορολογικό σύστημα, δεν

προβλέπεται ποινή περικοπής της σύνταξης κατά 60% στην περίπτωση που κάποιος παραγωγός συνταξιοδοτείται αλλά συνεχίσει να καλλιεργεί, έως τις 31 Δεκεμβρίου 2024. Άρα ο παραγωγός παρά το μεγάλο της ηλικίας του, θα παραμένει ενεργός στη γεωργική επιχείρηση. Το μέτρο της περικοπής θα αρχίσει να εφαρμόζεται από την 01 Ιανουαρίου του 2025. Αυτό, θα οδηγήσει σε ραγδαία μείωση των καλλιεργούμενων εκτάσεων ειδικά αυτών που δεν αρδεύονται. Από τη στιγμή που δεν θα υπάρχει διαδοχή στην αρχηγία της επιχείρησης μέσα στην οικογένεια του παραγωγού, αφού οι φορολογικές επιβαρύνσεις για τα τέκνα του παραγωγού που εργάζονται στο δευτερογενή ή και τριτογενή τομέα παραγωγής και ενδεχομένως θελήσουν να ασχοληθούν με την γεωργική επιχείρηση του πατέρα τους, θα είναι δυσβάστακτες. Αναγκαστικά θα αναζητηθούν λύσεις εκτός οικογενείας. Αυτό θα οδηγήσει σε συγκέντρωση μεγάλων καλλιεργούμενων εκτάσεων σε λίγα πρόσωπα. Στο σημείο αυτό τονίζεται ότι ειδικά στα ορεινά χωριά της περιοχής έχει αρχίσει να εφαρμόζεται αυτή η πρακτική. Οι αρδευόμενες εκτάσεις των ορεινών περιοχών καλλιεργούνται κανονικά και οι ξηρικές δηλώνονται ως βοσκοτόπια, ή στην αγρανάπαυση ή ακαλλιέργητες που θεωρούνται επιλέξιμες εκτάσεις και προσμετρούν στην ενιαία ενίσχυση. Σε αρκετές περιπτώσεις όπου οι μορφολογία του εδάφους το επιτρέπει μπαίνουν ξερικά βαμβάκια τα οποία επίσης επιδοτούνται. Οι προβλέψεις των ειδικών και τα στοιχεία των υπηρεσιών δείχνουν ότι όταν παύσουν οι ενισχύσεις τότε θα υπάρξει ραγδαία εγκατάλειψη. Οπότε και το μέλλον της γεωργίας στη περιοχή του Βόρειου Έβρου δεν προβλέπεται να είναι ευοίωνο.

Κεφάλαιο 4

Αποτελέσματα

Η παρούσα μελέτη κλήθηκε να απαντήσει στο ερώτημα αν παρατηρείται τάση αύξησης της γεωργίας, λόγω της οικονομικής κρίσης στον Βόρειο Έβρο. Στα πλαίσια ανάπτυξης του θέματος και για τη σφαιρικότερη αντίληψη του, διατυπώθηκε η άποψη ότι το θέμα της μελέτης έχει δύο σκέλη. Το πρώτο σκέλος αφορούσε την διερεύνηση του ερωτήματος αν και κατά πόσο χρησιμοποιήθηκε η γεωργία από τμήμα του πληθυσμού του Βορείου Έβρου ως μέσο για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης. Δηλαδή, αν παρέμεινε ενεργό κομμάτι του πληθυσμού στην γεωργία και μπόρεσε να ανταπεξέλθει στη πίεση που δέχτηκε εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Το δεύτερο σκέλος θα διερευνούσε αν και άλλο κομμάτι του πληθυσμού, είτε παραδειγματιζόμενο από εκείνο το τμήμα του πληθυσμού που παρέμεινε στη γεωργία, είτε για άλλους λόγους, στράφηκε τελικά προς αυτή με αποτέλεσμα να υπάρξει ανάπτυξη της γεωργίας.

Η περιοχή μελέτης είναι μια από τις πλέον ευαίσθητες περιοχές της Χώρας αφού αποτελεί το Βόρειοανατολικότερο άκρο αυτής και γειτονεύει με την Τουρκία και τη Βουλγαρία. Η ιστορία της περιοχής έχει να επιδείξει πλούσια στοιχεία τόσο στο πρόσφατο όσο και στο απώτερο παρελθόν, καθώς διαχρονικά αποτέλεσε σταυροδρόμι πολιτισμών και θρησκειών. Στο πρόσφατο παρελθόν, μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, βίωσε τα αποτελέσματα της ανταλλαγής πληθυσμών η οποία έγινε με βάση το θρήσκευμα. Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού είναι απόγονοι αυτών των Μικρασιατών και Θρακών προσφύγων που έδωσαν πνοή στον νέο τόπο που ήρθαν, δημιούργησαν νέες πόλεις και χωριά και μεταλαμπάδευσαν τις γνώσεις και την εμπειρία που κατείχαν στις τέχνες στο εμπόριο και στη γεωργία βελτιώνοντας τις συνθήκες του τόπου και αξιοποιώντας τους πλούσιους φυσικούς πόρους που βρήκαν στη νέα πατρίδα.

Η αναζήτηση που θα οδηγούσε στην απάντηση των ερωτημάτων που έθεσε η παρούσα μελέτη ξεκίνησε με την συλλογή και μελέτη των συνθηκών που επικρατούν στην ευρύτερη περιοχή. Έτσι μελετήθηκε και αναλυτικά παρουσιάστηκε η εικόνα της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης, η οποία συνεισφέρει με ποσοστό 3,8% στο ΑΕΠ της Χώρας. Το κατά κεφαλήν εισόδημα ανέρχεται στα 11.164 Ευρώ ποσό που αντιστοιχεί στο 68,51% του μέσου όρου της Χώρας, γεγονός που την κατατάσσει στις φτωχότερες Περιφέρειες και συγκεκριμένα στην προτελευταία θέση πριν από την Περιφέρεια Ηπείρου. Το τρίτο τρίμηνο του έτους 2017 το ποσοστό ανεργίας έφτασε στο 18,5% ενώ την ίδια περίοδο ο μέσος όρος ανεργίας της Χώρας βρίσκεται στο 20,2%. Ο πρωτογενής τομέας παραγωγής για την Περιφέρεια κατά το έτος 2015 απασχολεί το 27,02% των απασχολούμενων και ανέρχεται στα 56.818 άτομα ακολουθώντας πτωτικές τάσεις . Ο αριθμός αγροτικών εκμεταλλεύσεων εμφανίζεται μειωμένος σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια ακολουθώντας σταθερά πτωτική τάση και ανέρχεται στις 51.993 επιχειρήσεις, ενώ τα βασικότερα προβλήματα που παρουσιάζει εστιάζονται στα παρακάτω σημεία :

α) Στο μικρό μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και στον πολυκερματισμό τους. Οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις που καταλαμβάνουν έκταση έως 50 στρέμματα αποτελούν τη πλειοψηφία με ποσοστό 65% , ποσοστό 30% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων καταλαμβάνει έως 200 στρέμματα, ενώ το ποσοστό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με πάνω από 200 στρέμματα κυμαίνεται στο 5%. Από το σύνολο των εκτάσεων μόνο ποσοστό 29% είναι αρδευόμενες.

β) Σημαντικό αρνητικό στοιχείο που πρέπει να προβληματίσει αποτελεί η ηλικιακή παράμετρος. Τα στοιχεία έδειξαν ότι το 60% των αρχηγών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων είναι άνω των 55 ετών.

γ) Το μορφωτικό επίπεδο των ασχολούμενων στη γεωργία παραμένει χαμηλό με αποτέλεσμα να παρουσιάζονται προβλήματα στην εκμάθηση και ενσωμάτωση νέων μεθόδων και τεχνολογιών.

δ) Μετά την κατάρρευση του συνεταιριστικού κινήματος ο κάθε παραγωγός προσπαθεί μόνος να κάνει ότι καλύτερο μπορεί για την επιχείρησή του. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να μην είναι σε θέση να κερδίσει νέες αγορές στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, ενώ δημιουργούνται παράλληλα έντονα φαινόμενα ανταγωνιστικότητας μεταξύ των μικρών παραγωγών.

ε) Η έλλειψη επενδύσεων αποτελεί ίσως το σημαντικότερο πρόβλημα, μαζί με την ηλικία των παραγωγών. Η έλλειψη ρευστού και η αδυναμία δανεισμού από τις τράπεζες, αποτελεί μείζον θέμα για τους παραγωγούς και επιπλέον δρα αποτρεπτικά σε όσους σκέφτονται να ασχοληθούν με τη γεωργία ως κύριο επάγγελμα.

Ακολούθως η μελέτη στράφηκε στην περιοχή του Νομού Έβρου αναζητώντας τα στοιχεία εκείνα που θα έδιναν τη δυνατότητα σχηματισμού γενικότερης εικόνας για την άμεσα συνδεδεμένη περιοχή με την περιοχή μελέτης. Ο πληθυσμός του Νομού, με βάση την τελευταία επίσημη απογραφή που πραγματοποιήθηκε το έτος 2011, ανήλθε στις 147.947 κατοίκους, γεγονός που τον κατατάσσει στην 22^η θέση μεταξύ των Νομών της χώρας και παρουσίαζε πυκνότητα πληθυσμού 34,88 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο γεγονός που τον κατατάσσει στην 54^η θέση. Η οικονομία του Νομού βασίζεται κυρίως στον τριτογενή τομέα παραγωγής με ποσοστό 73,9% ενώ ο πρωτογενής τομέας συμβάλλει με ποσοστό 8,5% στην οικονομία του. Αυτό το στοιχείο αφορά κυρίως τις πόλεις και ιδιαίτερα στο νότιο τμήμα του Νομού, αφού στα χωριά η κύρια απασχόληση των κατοίκων είναι πρωταρχικά η γεωργία και δευτερευόντως η κτηνοτροφία. Ο Νομός Έβρου συμμετέχει κατά 0,97% στη διαμόρφωση του ΑΕΠ της χώρας ενώ το κατά κεφαλήν εισόδημα για το έτος 2015 ανήλθε στα 12.072 Ευρώ. Από το σύνολο του πληθυσμού, το 2011, οι 57.337 κάτοικοι είναι οικονομικά ενεργοί, αριθμός που αντιστοιχεί σε ποσοστό 38,75% , ενώ οι υπόλοιποι 90.610 κάτοικοι είναι οικονομικά μη ενεργοί. Ο αριθμός αυτός αντιστοιχεί σε ποσοστό 61,25%. Από τους οικονομικά ενεργούς οι 13.450 είναι άνεργοι, ποσοστό που αντιστοιχεί στο 23,45% του ενεργού πληθυσμού του Νομού. Τα στοιχεία του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού για το έτος 2010, έδειξαν ότι ο αριθμός των ανέργων στον Νομό ήταν 13.383 άτομα. Κατατάσσοντας ηλικιακά τους ανέργους διαπιστώθηκε ότι ποσοστό 29,8% ήταν νεαρά άτομα με ηλικία έως 29 ετών. Οι άνεργοι ηλικίας από 30 έως 54 ετών ήταν 8.245 άτομα, αριθμός που αντιστοιχεί σε ποσοστό 61,6% και οι άνεργοι άνω των 55 ετών ήταν 1.153, δηλαδή ποσοστό 8,6%. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το στοιχείο ότι από το σύνολο των ανέργων οι 8.195 ήταν γυναίκες. Ο αριθμός αυτός αντιστοιχεί σε ποσοστό 61,23%. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ανέργων για το έτος 2010 είχε μορφωτικό επίπεδο Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ακολουθούμενο από εκείνο των ανέργων Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ακολουθούν οι κάτοχοι τίτλου Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και τελευταίοι σε ανεργία είναι άτομα που δεν έχουν δεχτεί εκπαίδευση. Για το 2014 τα στοιχεία του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού έδειξαν ότι οι άνεργοι στον Νομό αυξήθηκαν στους 14.799. Τα άνεργα άτομα με ηλικία έως 29 ετών ήταν 3.857, αριθμός που

αντιστοιχεί σε ποσοστό 26%. Οι άνεργοι ηλικίας από 30 έως 54 ετών ανήλθαν στους 8.955, δηλαδή ποσοστό 60,6% και οι άνεργοι με ηλικία μεγαλύτερη των 55 ετών έφτασαν σε αριθμό τους 1.967 ή ποσοστό 13,4%. Από το σύνολο των ανέργων οι 9.307 ανήκαν στο γυναικείο φύλο. Ο αριθμός αυτός αντιστοιχεί σε ποσοστό 62,97%. Και το έτος 2014 οι περισσότεροι άνεργοι ανήκουν και πάλι στην Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ακολουθούν οι άνεργοι της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, τρίτοι είναι οι πτυχιούχοι της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και τελευταίοι είναι οι άνεργοι δίχως εκπαίδευση.

Την κύρια περιοχή μελέτης αποτελεί ο Βόρειος Έβρος. Αυτός αποτελείται από τους διευρυμένους Δήμους Ορεστιάδας και Διδυμοτείχου. Ο Καλλικρατικός Δήμος Ορεστιάδας προήλθε από τη συνένωση τεσσάρων Δήμων. Των Δήμων Ορεστιάδας, Βύσσας, Κυπρίνου και Τριγώνου. Ο Καλλικρατικός Δήμος Διδυμοτείχου προήλθε από τη συνένωση δύο Δήμων, του Δήμου Διδυμοτείχου και του Δήμου Μεταξάδων.

Ο Καλλικρατικός Δήμος Ορεστιάδας κατά την απογραφή του έτους 2011 παρουσίασε πληθυσμό 37.695 κατοίκους, κατά την απογραφή του 2001 είχε 39.375 κατοίκους και στην απογραφή του 1991 είχε 41.014 κατοίκους. Τα παραπάνω στοιχεία έδειξαν μείωση του πληθυσμού κατά ποσοστό 4% κάθε δεκαετία. Η πυκνότητα πληθυσμού που παρουσιάζει σήμερα ο Δήμος είναι 39,45 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Οι διακυμάνσεις στην πυκνότητα του πληθυσμού είναι μεγάλες, με την πόλη της Ορεστιάδας να παρουσιάζει πυκνότητα πληθυσμού 191,03 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, ενώ το Τοπικό Διαμέρισμα Πετρωτών, που βρίσκεται στο βορειότερο άκρο του Δήμου παρουσιάζει πυκνότητα πληθυσμού 3,87 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Η εικόνα που παρουσιάζεται είναι ότι στα αμέσως επόμενα χρόνια τα μικρά παραμεθόρια Τοπικά Διαμερίσματα θα εγκαταλειφθούν πλήρως. Η κατανομή του πληθυσμού εμφανίζει μεγάλο αριθμό νέων ανδρών ηλικίας από 20 έως 29 ετών σε ποσοστό που ξεπερνά το 42%. Αυτό οφείλεται στη μεγάλη συγκέντρωση Στρατιωτικών Δυνάμεων στην περιοχή. Στον γυναικείο πληθυσμό το 40% είναι ηλικίας από 70 έως 79 ετών, ενώ το ποσοστό ανδρών ηλικίας από 20 έως 40 ετών είναι 30%. Μέσα σε αυτό το ποσοστό συνυπολογίζονται και οι νέοι άνδρες ηλικίας από 20 έως 29 ετών που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Η τάση που παρουσιάζεται είναι η ραγδαία γήρανση του πληθυσμού, ειδικότερα στα πιο απομακρυσμένα Τοπικά Διαμερίσματα, σε πολλά από τα οποία το σύνολο του πληθυσμού έχει ηλικία άνω των 60 ετών. Το μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων του Δήμου παρουσιάζει ποσοστό 25,50% χωρίς εκπαίδευση, ποσοστό πληθυσμού 30,70% ανήκει στην κατηγορία της Πρωτοβάθμιας

εκπαίδευσης , το 34,30% του πληθυσμού ανήκει στην κατηγορία Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και το 9,50% είναι κάτοχοι τίτλου Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Ο Καλλικρατικός Δήμος Διδυμοτείχου κατά την απογραφή του έτους 2011 είχε 19.493 μόνιμους κατοίκους. Στην απογραφή του έτους 2001 είχε 23.380 κατοίκους, ενώ κατά την απογραφή του 1991 στον Δήμο κατοικούσαν 25.382 άτομα. Τα παραπάνω στοιχεία δείχνουν μείωση του πληθυσμού κατά 7,8% μεταξύ των ετών 1991 – 2001 και μείωση της τάξης του 16,6% την τελευταία δεκαετία. Η πυκνότητα του πληθυσμού σήμερα είναι 34,5 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, με τις διακυμάνσεις να είναι εντονότερες λόγω των ορεινών Τοπικών Διαμερισμάτων που ανήκουν στον Δήμο. Η τάση που εμφανίζεται είναι ότι τα ορεινά και απομακρυσμένα Τοπικά Διαμερίσματα στα επόμενα χρόνια θα εγκαταλειφθούν.

Οι άνεργοι στον Δήμο Διδυμοτείχου για το έτος 2010 ήταν 1.533. Το μεγαλύτερο ποσοστό ανήκει σε γυναίκες και αντιστοιχεί στο 63%. Οι άνεργοι ηλικίας έως 29 ετών κατείχαν ποσοστό 34,25%, ποσοστό 56,75% κατείχαν οι άνεργοι ηλικίας από 30 έως 54 ετών και οι άνεργοι με ηλικία άνω των 55 ετών συγκέντρωναν ποσοστό 9%. Από τους ανέργους για το έτος 2010, ποσοστό 20,28% ανήκε στην κατηγορία δίχως εκπαίδευση, ποσοστό 40% συγκέντρωνε η κατηγορία που ανήκε στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση, το ποσοστό ατόμων της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ανήλθε στο 32,16% και οι άνεργοι που ανήκαν στην κατηγορία Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης κατείχαν ποσοστό 7,56%.

Αντίστοιχα τα στοιχεία του έτους 2010 για τον Δήμο Ορεστιάδας έδειξαν ότι το σύνολο των ανέργων ήταν 3.086 άτομα. Από αυτά οι 1.825 ήταν γυναίκες, νούμερο που αντιστοιχεί σε ποσοστό 59,14%. Ηλικιακά ποσοστό 30,16% ανήκει σε άτομα ηλικίας έως 29 ετών, ποσοστό 60,17% ανήκει σε άτομα ηλικίας από 30 έως 54 ετών , ενώ οι άνεργοι με ηλικία μεγαλύτερη των 55 ετών κατείχαν ποσοστό 9,67%. Η κατανομή του μορφωτικού επιπέδου των ανέργων έδειξε ότι το 5,76% ήταν άτομα δίχως εκπαίδευση, το 43,81% ήταν άτομα της κατηγορίας Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, το 39,34% ήταν άτομα της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και το 11,09% ήταν άτομα με τίτλο της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Το έτος 2014 παρουσιάζονται τάσεις αύξησης της ανεργίας και στους δύο Δήμους. Στο Δήμο Διδυμοτείχου οι άνεργοι έφτασαν τους 1.692 Το ποσοστό των ανέργων γυναικών έφτασε το 61,94% παρουσιάζοντας μείωση μιας (1) μονάδας σε σχέση με τα στοιχεία του 2010. Τα ποσοστά ανεργίας ανά ηλικιακή ομάδα έδειξαν ανεργία 28,78% στις ηλικίες έως 29 ετών, 56,26% ήταν το ποσοστό των ανέργων με ηλικία από 30 έως και 54 ετών και 14,96% ήταν το ποσοστό των ανέργων άνω των 55 ετών. Η εικόνα που σχηματίστηκε από την

κατανομή τους βάσει του μορφωτικού επιπέδου έδειξε ότι το 17,34% ήταν άτομα δίχως εκπαίδευση, το 32,21% ανήκαν στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση, το 38,53% ανήκαν στην Δευτεροβάθμια εκπαίδευση και το 11,92 % ήταν πτυχιούχοι της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Για τον Δήμο Ορεστιάδας, το έτος 2014, οι άνεργοι ανήλθαν στους 3.518. οι 2.113 ήταν γυναίκες, αριθμός που αντιστοιχεί σε ποσοστό 60,06%. Οι άνεργοι ηλικίας έως 29 ετών κατείχαν ποσοστό 25,12%, οι άνεργοι ηλικίας από 30 έως 54 ετών κατείχαν ποσοστό 60,54% και οι άνεργοι ηλικίας άνω των 55 ετών κατείχαν ποσοστό 14,34%. Οι άνεργοι χωρίς εκπαίδευση κατείχαν ποσοστό 6,36%, οι άνεργοι που ανήκαν στην κατηγορία της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης έφτασαν το 37,55%, εκείνοι της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης συγκέντρωσαν ποσοστό 42,77% και οι άνεργοι πτυχιούχοι κατείχαν ποσοστό 13,32%. Ειδικά για τον Δήμο Ορεστιάδας και για το έτος 2016 τα στοιχεία που συλλέχθηκαν έδειξαν μείωση του αριθμού ανέργων ειδικά για την ηλικιακή ομάδα από 20 έως 44 ετών, όμως η υποχώρηση είναι πλασματική και οφείλεται στην αύξηση της τάσης μετανάστευσης , εσωτερικής και εξωτερικής.

Στο τελικό στάδιο μελετήθηκε ο πρωτογενής τομέας της περιοχής ενδιαφέροντος. Ο πρωτογενής τομέας παραγωγής απασχολεί ποσοστό 26,4%. Το ποσοστό αυτό τον κατατάσσει δεύτερο πίσω από τον τριτογενή τομέα παραγωγής ο οποίος απασχολεί το 63,6% του ενεργού πληθυσμού. Ο δευτερογενής τομέας έρχεται τρίτος και απασχολεί το 10% του ενεργού πληθυσμού.

Τα βασικότερα προβλήματα που απασχολούν τον πρωτογενή τομέα παραγωγής, όπως διαπιστώθηκε, είναι τα παρακάτω:

α) Η μεγάλη απόσταση από τα μεγάλα κέντρα και τις αγορές. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η απόσταση της πόλης της Ορεστιάδας από την Αλεξανδρούπολη που είναι η πρωτεύουσα του Νομού είναι 110 χιλιόμετρα, ενώ η πόλη του Διδυμοτείχου απέχει από την Αλεξανδρούπολη 85 χιλιόμετρα. Αυτό το γεγονός σε συνδυασμό με την κακή ποιότητα του οδικού δικτύου της περιοχής καταδεικνύουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι παραγωγοί στη διάθεση των προϊόντων τους.

β) Η μεγάλη ηλικία του αρχηγού της γεωργικής εκμετάλλευσης , αλλά και γενικότερα των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα παραγωγής. Η γήρανση του πληθυσμού είναι ένα από τα αρνητικότερα ευρήματα που εντοπίστηκαν. Η δυσκολία στη διαδοχή των αρχηγών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων επηρεάζει ήδη τον πρωτογενή τομέα και αναμένεται να τον επηρεάσει εντονότερα και τα προσεχή έτη.

γ) Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των απασχολούμενων στη γεωργία. Επειδή το μεγαλύτερο ποσοστό των παραγωγών είναι σε μεγάλη ηλικία, είναι αναμενόμενο να έχουν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, αφού παλαιότερα τα χέρια στο χωράφι ήταν πολύτιμα για την αγροτική οικογένεια, ενώ η μόρφωση αποτελούσε δευτερεύον στοιχείο και περισσότερο αφορούσε τέκνα ανώτερης κοινωνικής τάξης. Το στοιχείο όμως του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου επηρεάζει τη γεωργία στο κομμάτι που αφορά την εξοικείωση του παραγωγού με νέες μεθόδους και τεχνικές καθώς και στην εφαρμογή νέων τεχνολογιών στα διάφορα στάδια παραγωγής.

δ) Οι διαρθρωτικές αλλαγές που δεν πραγματοποιήθηκαν τη χρονική περίοδο που έπρεπε. Τα πακέτα στήριξης των αγροτών, Εθνικά αλλά και Κοινοτικά χρησιμοποιήθηκαν ως επί το πλείστον για την απόκτηση καταναλωτικών αγαθών. Δεν χρησιμοποιήθηκαν για την αναδιάρθρωση καλλιεργειών, για την κατασκευή εγχειοβελτιωτικών έργων, για την αγορά νέου σύγχρονου εξοπλισμού που να καλύπτει τις σύγχρονες ανάγκες.

ε) Οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες που επικρατούν για μεγάλο χρονικό διάστημα του έτους και δημιουργούν προβλήματα στις καλλιέργειες καθώς επίσης στις μετακινήσεις, αλλά και στις καλλιεργητικές εργασίες που πρέπει να τελεστούν.

στ) Η έλλειψη οικονομικών πόρων. Οι παραγωγοί της περιοχής, για πολλά χρόνια ήταν αναγκασμένοι να παραδίδουν το προϊόν τους και να αναμένουν την πληρωμή τους μήνες μετά, αφού δυστυχώς έτσι λειτουργούσε, αλλά και συνεχίζει να λειτουργεί η αγορά. Για να καλύψουν τα καλλιεργητικά έξοδα της προηγούμενης χρονιάς άλλα και για να προετοιμαστούν για την νέα παραγωγή ήταν αναγκασμένοι να καταφεύγουν σε δανεισμό από την Αγροτική Τράπεζα. Η παρούσα οικονομική κρίση επέτεινε το πρόβλημα των αγροτών της περιοχής αφού οι πιστώσεις μειώθηκαν σε σημαντικό βαθμό.

Οι βασικές καλλιέργειες που εφαρμόζονται στην περιοχή μελέτης και καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο τμήμα της καλλιεργήσιμης γης είναι το Σκληρό Σιτάρι, τα Λοιπά Σιτηρά, ο Ηλίανθος, το Βαμβάκι, το Καλαμπόκι, τα Τεύτλα και τα Κηπευτικά. Τα τελευταία χρόνια έχουν εγκαταλειφθεί παραδοσιακές καλλιέργειες όπως τα καπνά και οι πατάτες, ενώ τείνουν σταδιακά να εγκαταλειφθούν καλλιέργειες όπως τα τεύτλα και το καλαμπόκι, ενώ αυξάνονται τα ποσοστά δενδρωδών καλλιεργειών, αμπελώνων και κηπευτικών.

Η ανάλυση των δεδομένων καλλιέργειας, που για τα έτη από το 2010 έως και το 2014 αφορούσαν τους παλαιούς Δήμους που τότε συνέθεταν την περιοχή μελέτης, κατέδειξε σαφή

τάση εγκατάλειψης των μη αρδευόμενων εκτάσεων στις ορεινές περιοχές. Τα στοιχεία για τα έτη 2015 και 2016 που αφορούν τους δύο Καλλικρατικούς, πλέον, Δήμους που συνθέτουν την περιοχή μελέτης επιβεβαιώνουν την θέση που διατυπώθηκε προηγουμένως.

Η ανάλυση των δεδομένων απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα παραγωγής έδειξε τη σαφή τάση μείωσης των παραγωγών και τη συγκέντρωση μεγάλων εκτάσεων σε μικρό αριθμό παραγωγών οι οποίοι όμως είναι ηλικίας κοντά στα 50 έτη.

Η παράθεση των στοιχείων του προγράμματος νέων αγροτών έδειξε ότι δεν υπάρχει ζωηρό ενδιαφέρον από τα νεαρά άτομα της περιοχής με ηλικία έως 40 ετών να ακολουθήσουν επαγγελματικά το γεωργικό επάγγελμα.

Το νέο φορολογικό σύστημα και οι διατάξεις που αφορούν την δυνατότητα συνέχισης της δραστηριότητας για τον συνταξιοδοτούμενο παραγωγό έως τα τέλη του 2024, δίνουν μια παράταση στις ραγδαίες εξελίξεις που αναμένονται από 01 Ιανουαρίου 2025.

Όπως αναφέρθηκε ήδη το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού που ασχολείται με τη γεωργία είναι 26,4%. Το ποσοστό αυτό δίνει θετική απάντηση στο πρώτο από τα ερωτήματα που έθεσε η παρούσα μελέτη. Όντως, όπως έδειξαν οι αναλύσεις των καλλιεργητικών δραστηριοτήτων ανά έτος οι παραγωγοί κατάφεραν να ανταπεξέλθουν στη πίεση που δέχτηκαν από την οικονομική κρίση, εφαρμόζοντας νέες μεθόδους, αλλάζοντας τα είδη που καλλιεργούν, εισάγοντας νέες πιο δυναμικές και πιο αποδοτικές καλλιέργειες και προσαρμόζοντας τα δεδομένα τους στις νέες απαιτήσεις.

Στο δεύτερο ερώτημα που έθεσε η παρούσα μελέτη, δηλαδή αν διαπιστώθηκαν τάσεις ανάπτυξης της γεωργίας, είναι δύσκολο να δοθεί θετική απάντηση. Η γήρανση του πληθυσμού που σταδιακά οδηγεί σε εγκατάλειψη των μικρών ορεινών και παραμεθόριων Τοπικών διαμερισμάτων, τα αυξημένα ποσοστά ανεργίας στις παραγωγικές ηλικίες, οι τάσεις μετανάστευσης εσωτερικής και εξωτερικής, των νέων ανθρώπων και η επίδειξη μικρού σχετικά ενδιαφέροντος των νέων ανθρώπων να ενταχθούν σε προγράμματα που έχουν στόχο την ανάπτυξη της γεωργίας, δεν αφήνει περιθώρια αισιοδοξίας για το μέλλον.

Κεφάλαιο 5^ο

Συζήτηση

Η οικονομική κρίση που ονομάστηκε “Μεγάλη Ύφεση” και σύμφωνα με τον Vukovic, (2011), ονομάστηκε έτσι λόγω των ισχυρών και μακροχρόνιων επιπτώσεων της, που είχαν αντίκτυπο την κοινωνική και πολιτική αστάθεια σε πολλά μέρη του κόσμου δεν άφησε ανεπηρέαστη τη Χώρα μας. Σύμφωνα με τους Ozturk και Sozdemir, (2014) οι επιπτώσεις της κρίσης ήταν καταστροφικές σε ορισμένες χώρες. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγεται και η Ελλάδα. Για πολλά χρόνια οι στρεβλώσεις που χαρακτήριζαν την Ελληνική οικονομία δεν άφησαν περιθώρια για τον εκσυγχρονισμό της. Όπως τονίζουν οι Wagner και Machnowski, (2010) η Χώρα κατέφευγε για πολλά χρόνια σε δανεισμό καταφέροντας να συνάπτει χαμηλότοκα δάνεια χάρη στη λογιστική υποστήριξη της Goldman Sachs, βασιζόμενη στην υπόθεση ότι η Ευρωζώνη δεν θα αφήσει ένα από τα μέλη της να καταρρεύσει αλλά θα διασωθεί από τα υπόλοιπα μέλη. Όπως αναφέρουν οι Bitzenis και Makedos, (2014) οι ενδείξεις ότι υπάρχει πρόβλημα με την οικονομία άρχισαν να φαίνονται το 2002 το πρόβλημα ξεπεράστηκε προσωρινά και εμφανίστηκε ξανά και πιο έντονο το 2004. Το βασικό πρόβλημα εντοπιζόταν στην εφαρμοζόμενη λογιστική μέθοδο που επηρέαζε σημαντικά τους αριθμούς του ελλείμματος. Από το 2006, σύμφωνα με τους Hardouvelis και Γκκιονis, (2016) τα δημοσιονομικά ελλείμματα συνέχισαν να μεγαλώνουν αλλά η παράλληλη αύξηση του ΑΕΠ, είχε σαν αποτέλεσμα ο λόγος χρέους ΑΕΠ να παραμένει κινούμενος γύρω από το 100%. Η κρίση ξέσπασε το 2009 με αναθεώρηση των δεικτών του ελλείμματος προς τα πάνω. Αυτό οδήγησε σε ραγδαία αύξηση των επιτοκίων. Η Χώρα έχασε την ικανότητα πρόσβασης στις διεθνείς αγορές με αποτέλεσμα να ενταχθεί σε πρόγραμμα οικονομικής αναπροσαρμογής στο οποίο συμμετείχαν η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

Οι επιπτώσεις υπήρξαν τρομακτικές. Σύμφωνα με την Koutsogeorgopoulou et al, (2014) το πραγματικό διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών μειώθηκε γύρω στο 30% μεταξύ των ετών

2009 και 2012. Η ανεργία το 2013 ξεπέρασε το 27,5% ενώ μόλις τον Οκτώβριο του 2017 έπεσε στο 20,7% με τον μέσο όρο στην Ευρωζώνη να είναι στο 8,7%. Η ανεργία στη νεολαία άγγιξε το 50% με τον μέσο όρο στην Ευρώπη να είναι στο 18,7%. Κατά τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, (2017) ο πληθυσμός που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, για το έτος 2016 ανήλθε στο 35,6% του συνόλου, ποσοστό ελαφρά μειωμένο σε σχέση με το 2015. Μια ακόμη επίπτωση, η σημαντικότερη ίσως, όπως σημειώνουν οι Labrianidis και Pratsinakis, (2016), είναι η μετανάστευση των νέων προς αναζήτηση εργασίας που θα τους εξασφάλιζε ικανοποιητικό εισόδημα. Οι Triantafyllidou και Gropas, (2014) επισημάνουν ότι η μετανάστευση των νέων στο εξωτερικό έχει εντατικοποιηθεί σημαντικά λόγω έλλειψης ευκαιριών απασχόλησης στο εσωτερικό. Όπως όμως υποστηρίζει ο Alteraris, (2017), οι επιπτώσεις της κρίσης δεν έχουν το ίδιο χωρικό αποτύπωμα καθώς οι λιγότερο αστικοποιημένες και ανεπτυγμένες Περιφέρειες της Χώρας με όχημα τον τουρισμό και τη γεωργία αντέδρασαν καλύτερα στα χρόνια της κρίσης.

Η γεωργία, όπως αναφέρει ο Παπαγεωργίου, (2015), άρχισε να εκσυγχρονίζεται τη δεκαετία του 60. Οι ενισχύσεις που δέχτηκε ο πρωτογενής τομέας μέχρι και τη δεκαετία του '80 της έδωσαν νέα ώθηση και συγκράτησαν τον πληθυσμό της υπαίθρου, ο οποίος είχε παρουσιάσει έντονα φαινόμενα εσωτερικής μετανάστευσης κατά τη δεκαετία του '70. Δυστυχώς όμως οι ενισχύσεις αυτές όπως τονίζει η Anthoroulou et al, (2017) χρησιμοποιήθηκαν για καταναλωτικούς σκοπούς και όχι για επενδύσεις και διαρθρωτικές αλλαγές. Σύμφωνα με τον Kyrkilis et al, (2012), οι διεθνείς συνθήκες επέβαλλαν μείωση της συμμετοχής γεωργίας στη διαμόρφωση του εγχώριου ΑΕΠ όχι όμως και της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα. Όμως παρά την εφαρμογή σειράς μέτρων οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις λόγω των εγγενών προβλημάτων, όπως αναφέρει η Anthoroulou et al, (2017), παρέμειναν ευάλωτες στο διεθνή ανταγωνισμό. Η λιτότητα που επιβλήθηκε κατά τη δεκαετία του '90 για την ένταξη της Χώρας στην Ο.Ν.Ε. επιδείνωσε την κατάσταση με αποτέλεσμα όπως τονίζει ο Papageorgiou, (2015) πολλοί αγρότες εγκατέλειψαν την γεωργία. Οι μεταρρυθμίσεις που ακολούθησαν στα πλαίσια των αναθεωρήσεων της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής κατά τα έτη 1992 έως 1999 μάλλον δημιούργησαν ακόμη περισσότερα προβλήματα όπως αναφέρουν οι Kasimis και Stathakis, (2003). Ούτε η εφαρμογή της Agenda 2000 έδωσε τις αναμενόμενες λύσεις. Κατά τους Demousis, (2003) και Petropoulos, (2007) η περικοπή των ιδιωτικών επενδύσεων, η παράλογη διαχείριση των κονδυλίων της ΕΕ και η αναποτελεσματική διάρθρωση φαίνεται να έχουν διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην πτώση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής γεωργίας. Και η νέα αναθεώρηση της

ΚΑΠ το 2003, με την οποία διασφαλίστηκε η σταθερότητα των επιδοτήσεων έως το 2013 δεν άλλαξε ριζικά την Ελληνική πραγματικότητα. Έχουν δίκιο να υποστηρίζουν οι Dascalorouliou, και Petrou, (2002), ότι πέρα από όλες τις προβλέψεις, τελικά η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έθεσε σε κίνηση την ανάπτυξη της γεωργίας της, αλλά μάλλον φαίνεται ότι ενίσχυσε τις ετερογένειες και τις ανισότητες σε πολλά επίπεδα. Η συντριπτική πλειοψηφία των αγροτών ακολουθούν ένα μοντέλο γεωργικής επιβίωσης που εξαρτάται από διάφορους συνδυασμούς γης, εργασίας και κεφαλαίου. Όποτε τα διαρθρωτικά προβλήματα της γεωργίας παραμένουν και συνοψίζονται στα παρακάτω σημεία:

α) Ανισομερής κατανομή μεταξύ φυτικής και ζωικής κατανομής

β) Εξάρτηση της παραγωγής από τις επιδοτήσεις

γ) Μικρό μέγεθος γεωργικών εκμεταλλεύσεων

δ) Μεγάλη ηλικία αρχηγού της γεωργικής εκμετάλλευσης

ε) Χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα παραγωγής.

Τα προβλήματα της γεωργίας παρέμειναν και οι πιέσεις που δέχτηκε αυτή στα χρόνια της κρίσης οδήγησαν σε μείωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων κατά 14,3% στο διάστημα 2003-2010 και υποχώρηση της συμμετοχής στη διαμόρφωση του ΑΕΠ κατά την ίδια περίοδο. Επειδή όμως η κρίση επηρέασε και τους άλλους δύο τομείς, δευτερογενή και τριτογενή, το 2013 όπως αναφέρουν οι Κασίμης και Ζωγραφάκης, (2014) παρατηρήθηκε αύξηση στην ακαθάριστη αξία παραγωγής του πρωτογενούς τομέα κατά 2,95%, ενώ στους άλλους τομείς παρατηρήθηκε μείωση της τάξης του 6,46%. Αυτές οι αυξητικές τάσεις έδωσαν την αφορμή να μελετηθεί η προοπτική ενασχόλησης με τη γεωργία ως μέσο για την έξοδο από την κρίση.

Οι Benson και O'reilly, (2009) αναφέρουν ότι οι λόγοι της φυγής από την πόλη και η επιστροφή στην ύπαιθρο έχουν να κάνουν κυρίως με τη μεσαία τάξη και αφορούν την αλλαγή του τρόπου ζωής. Οι Gkartzios, Remoundou και Garrod, (2017), με τη σειρά τους επιβεβαιώνουν την παραπάνω άποψη αναφέροντας ότι μπορεί αρχικά τα φαινόμενα επιστροφής στην ύπαιθρο να ήταν συνδεδεμένα με την αλλαγή του τρόπου ζωής, αλλά στην πορεία συνδέθηκαν και με τις ευκαιρίες απασχόλησης, κυρίως στον τριτογενή τομέα. Λόγω όμως των πιέσεων από την οικονομική κρίση υπήρξε και η προσδοκία ενασχόλησης με τη γεωργία ως μέσο βιοπορισμού. Ο Gkartzios, (2013), δίνει μια άλλη διάσταση προσθέτοντας

στους λόγους φυγής προς την επαρχία και τις «ρίζες», την επιρροή από την οικογένεια που έχει μείνει στο χωριό καθώς και την ύπαρξη ακίνητης περιουσίας εκεί.

Το ερώτημα που προέκυψε είναι αν τελικά η επιστροφή στην ύπαιθρο και η ενασχόληση με τη γεωργία δίνει προοπτική εξόδου από τη κρίση. Για την Anthorouliou et al, (2017), για όσους ζούνε στην επαρχία η κρίση αποτελεί ήδη κάτι γνώριμο για αυτούς αφού πεδίο το οποίο ζούνε από τη δεκαετία του '90 με την εφαρμογή του Παραγωγιστικού μοντέλου. Όσον αφορά αυτούς που επιλέγουν την επιστροφή στην ύπαιθρο, οι Κασίμης και Ζωγραφάκης στο βιβλίο των Ζαμπαρλούκου και Κούση, (2014), αναφέρουν ότι από αυτούς που επιστρέφουν στην ύπαιθρο ο αγροτικός τομέας ενδιαφέρει μόνο το 1/3, συνεχίζουν αναφέροντας ότι οι κύριοι τομείς ενδιαφέροντος είναι ο τουρισμός, ο πολιτισμός και οι επικοινωνίες και καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι δεν παρατηρείται προφανής συσχέτιση μεταξύ επιστροφής στη γεωργία και οικονομικής κρίσης, αλλά καταγράφεται μια τάση ανάσχεσης της μείωσης της γεωργίας, ενώ παράλληλα υπάρχει ένδειξη αύξησης του ποσοστού του πληθυσμού που επιλέγει να εγκατασταθεί στην ύπαιθρο. Η τάση αυτή ονομάζεται «Νέα Αγροτικότητα».

Τι δείχνουν όμως τα ευρήματα για την περιοχή μελέτης και ποια είναι τα δεδομένα για την ευρύτερη περιοχή; Για την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης παρατηρείται μέχρι και το έτος 2008 σταθερή αύξηση της συμμετοχής στη διαμόρφωση του ΑΕΠ της Χώρας, στη συνέχεια παρατηρείται σταδιακή καμπή μέχρι και το έτος 2015 με τάσεις εξισορρόπησης τα δύο τελευταία χρόνια. Ο πληθυσμός της Περιφέρειας βλέπει το εισόδημα του να μειώνεται σταθερά και να διαμορφώνεται στις 11.164 Ευρώ το 2015 αρκετά μειωμένο σε σχέση με τον μέσο όρο της Χώρας. Τα ποσοστά ανεργίας παρόλο που διαμορφώνονται σε υψηλό επίπεδο παραμένουν χαμηλότερα του μέσου όρου της Χώρας γεγονός που επιβεβαιώνει την άποψη του Artelaris, (2017) ο οποίος υποστηρίζει ότι οι λιγότερο αστικοποιημένες Περιφέρειες τα κατάφεραν καλύτερα κατά τη διαχείριση της κρίσης. Έτσι όπως υποστηρίζει η Halfacree, (2006), η γεωργία ανακαλύπτεται εκ νέου. Ο πρωτογενής τομέας πληττόμενος από τη κρίση μειώθηκε, όπως επίσης και οι γεωργικές επιχειρήσεις, αλλά ο λόγος απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα προς το σύνολο απασχολούμενων παρέμεινε θετικός, γεγονός που σημαίνει ότι ο πρωτογενής τομέας ανταποκρίθηκε καλύτερα στην πίεση που δέχτηκε κατά τα χρόνια της κρίσης, θέση που είναι σύμφωνη με την άποψη των Κασίμη και Ζωγραφάκη ,(2014). Αλλά ο θετικός αυτός λόγος που άγγιξε το 29% το έτος 2013 για να πέσει στο 27% το έτος 2015 δεν αποτελεί απόδειξη στροφής απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα αφού όπως διαπιστώθηκε, παρατηρήθηκε μείωση

τόσο στον αριθμό των απασχολούμενων όσο και στον αριθμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Η εξήγηση είναι ότι έγινε καλύτερη διαχείριση των δεδομένων της κρίσης από τους απασχολούμενους στον πρωτογενή τομέα, αφού όπως αναφέρει η Anthoroulou et al, (2013) η σημερινή κρίση για τους ανθρώπους της γης είναι «κρίση μέσα στη κρίση». Με άλλα λόγια είναι συνηθισμένοι οι άνθρωποι αυτοί στο να δέχονται χτυπήματα και έχουν αναπτύξει μεθόδους και τρόπους να ανταπεξέρχονται με τις λιγότερες δυνατές απώλειες. Άρα είναι αληθές αυτό που υποστηρίζουν οι Καρανικόλας και Μαρτίνογ, (2011) λέγοντας ότι η γεωργία ακολουθεί τη δική της πορεία, παράλληλη και επηρεαζόμενη από τη γενικότερη οικονομική κρίση αλλά και με σχετική αυτονομία.

Για τον ευρύτερο Νομό Έβρου τα ευρήματα δείχνουν ότι η οικονομία του βασίζεται κυρίως στον τριτογενή τομέα παραγωγής, ενώ ο πρωτογενής τομέας έρχεται τρίτος πίσω από τον δευτερογενή. Το κατά κεφαλήν εισόδημα διαμορφώνεται ψηλότερα από εκείνο που ισχύει ως μέσος όρος για την Περιφέρεια αλλά υπολείπεται κατά πολύ από τον γενικό μέσο όρο της Χώρας. Από τα ευρήματα διαπιστώθηκε ότι το 2011 ο αριθμός του οικονομικά ενεργού πληθυσμού κατείχε ποσοστό 38,75% του συνολικού πληθυσμού. Από τους οικονομικά ενεργούς το 23,45% είναι άνεργοι. Το γυναικείο φύλο πλήττεται σε ποσοστό σχεδόν διπλάσιο από το ανδρικό φύλο. Οι ηλικίες που πλήττονται περισσότερο την περίοδο εκείνη, είναι ηλικίας μεταξύ 30 και 54 ετών και ανήκουν στις κατηγορίες Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Μέχρι το τέλος του έτους 2014 οι άνεργοι αυξήθηκαν κατά 1329 άτομα, ενώ αυξήθηκε και το ποσοστό των ανέργων γυναικών φτάνοντας το 63%. Οι άνεργοι ανήκουν και πάλι κυρίως στην κατηγορία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Παράλληλα όμως παρατηρήθηκε αύξηση του ποσοστού ανεργίας κατόχων τίτλου της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης κατά 3,6 ποσοστιαίες μονάδες.

Ο Βόρειος Έβρος αποτελεί τη κύρια περιοχή μελέτης. Είναι το Βορειοανατολικότερο κομμάτι της Χώρας και αποτελεί το Βόρειο σύνορο με την Τουρκία και τη Βουλγαρία. Αποτελείται από δύο Καλλικρατικούς Δήμους, τον Δήμο Διδυμοτείχου και τον Δήμο Ορεστιάδας. Οι δύο αυτοί Δήμοι περιλαμβάνουν 78 Τοπικά Διαμερίσματα, πολλά από τα οποία είναι μικρά, ορεινά και παραμεθόρια. Τα ευρήματα έδειξαν ότι δυστυχώς στα προσεχή χρόνια αυτές οι μικρές κοινότητες θα εγκαταλειφθούν, ενώ υπάρχουν ήδη πολλές με ελάχιστους κατοίκους. Σε πολλές από αυτές ο μέσος όρος ηλικίας είναι άνω των 60 ετών. Τα ευρήματα αναφέρουν για απότομη μείωση του πληθυσμού της τάξης του 40% στα αμέσως επόμενα έτη. Οι συνέπειες αυτού του γεγονότος θα είναι τρομακτικές με προεκτάσεις που δύσκολα μπορούν να προσδιοριστούν και επίσης ξεφεύγουν από την θεματολογία της

παρούσας μελέτης. Δεν πρέπει όμως και να αγνοηθούν και θα πρέπει να τύχουν ανάλογης προβολής για να αντιμετωπιστούν έγκαιρα.

Η περιοχή παρουσιάζει μεγάλη συγκέντρωση Στρατιωτικών Δυνάμεων με αποτέλεσμα να εμφανίζεται μεγαλύτερο ανδρικό από τον γυναικείο πληθυσμό. Στην υπόλοιπη Ελλάδα συμβαίνει το αντίθετο. Το γυναικείο φύλο υπερισχύει του ανδρικού. Το γυναικείο φύλο, στην περιοχή μελέτης όμως σε ποσοστό 40% είναι ηλικίας από 70 έως 79 ετών. Η τάση που παρουσιάζεται είναι ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού είναι από 50 έως 80 ετών ενώ τα μικρότερα ποσοστά εμφανίζονται σε ηλικίες από 0 έως 19 ετών και από 85 ετών και πάνω. Είναι εμφανής η ραγδαία γήρανση του πληθυσμού, γεγονός που αποτελεί σημαντικό θέμα. Ο πληθυσμός του Δήμου Ορεστιάδας παρουσιάζει σταθερή μείωση της τάξης του 4% κάθε δεκαετία, ενώ ο Δήμος Διδυμοτείχου παρουσίασε την τελευταία δεκαετία μείωση πληθυσμού της τάξης του 16,6%. Στα επόμενα χρόνια αναμένεται ραγδαία μείωση του πληθυσμού της περιοχής. Η ανεργία πλήττει κυρίως τις γυναίκες, περισσότερο στο Δήμο Διδυμοτείχο και λιγότερο σε αυτόν της Ορεστιάδας, τις ηλικιακές ομάδες από 30 έως 54 ετών και αυτούς που ανήκουν στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια κατηγορία εκπαίδευσης και έχει αυξητικές τάσεις όσο διαρκεί η κρίση, ενώ αυξήθηκαν και τα ποσοστά ανεργίας των πτυχιούχων της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Παράλληλα παρατηρείται τάση μετανάστευσης τόσο προς το εσωτερικό της Χώρας, όσο και προς το Εξωτερικό.

Ο πρωτογενής τομέας παραγωγής συνεχίζει να απασχολεί το 26,4% του ενεργού πληθυσμού ποσοστό αρκετά μεγάλο. Οι βασικές καλλιέργειες παραμένουν οι ίδιες για αρκετά χρόνια και εναλλάσσονται στην προσπάθεια των παραγωγών για την επίτευξη καλύτερων οικονομικών αποτελεσμάτων. Καλλιέργειες όπως οι πατάτες και τα καπνά, που κάποτε αποτελούσαν τις βασικές καλλιέργειες για την περιοχή, σπανίζουν πλέον, ενώ και τα τεύτλα, εφόσον συνεχιστούν τα προβλήματα στην Ελληνική Βιομηχανία Ζάχαρης και δεν εφαρμοστούν άμεσα λύσεις, σύντομα θα αποτελούν παρελθόν. Τα προβλήματα της γεωργίας στην περιοχή συνοψίζονται στα παρακάτω σημεία:

- α) Μεγάλη απόσταση από τα μεγάλα αστικά κέντρα
- β) Μεγάλη ηλικία του αρχηγού της γεωργικής εκμετάλλευσης
- γ) Χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των απασχολούμενων με τη γεωργία
- δ) Δυσμενείς καιρικές συνθήκες

ε) Διαρθρωτικές αλλαγές που τελικά δεν έγιναν ποτέ.

Κατά τη διάρκεια της αναζήτησης στοιχείων το βασικότερο πρόβλημα είχε να κάνει με τη διασφάλιση της προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Οι αρμόδιοι φορείς και οι υπεύθυνοι υπάλληλοι προβληματίζονταν γιατί τα στοιχεία που χρειαζόμασταν για τη σύνταξη της μελέτης περιείχαν ονόματα , διευθύνσεις και άλλα προσωπικά στοιχεία των παραγωγών τα οποία όχι μόνο δεν είχαν δικαίωμα να μας παραχωρήσουν αλλά έπρεπε και να τα διαφυλάξουν. Η λύση στο πρόβλημα δόθηκε με πολύωρες και κοπιαστικές μεταφορές αρχείων από τα οποία πρώτα είχαν απαλειφτεί τα προσωπικά στοιχεία των παραγωγών. Τόσο οι Δημόσιοι Λειτουργοί όσο και οι Ιδιώτες Γεωπόνοι, Δημοτικοί Υπάλληλοι και Παραγωγοί πρόσφεραν με χαρά τη βοήθεια τους και μάλιστα όπως αναφέρθηκε χαρακτηριστικά από τον Διευθυντή της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Ορεστιάδας κύριο Ράσγκελη Αθανάσιο «πρώτη φορά κάνουμε εξαγωγή προς Κύπρο».

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα ευρήματα έδειξαν ότι ο πρωτογενής τομέας παραγωγής στην περιοχή μπόρεσε να ανταπεξέλθει ικανοποιητικά στις πιέσεις που δέχτηκε από την οικονομική κρίση περιορίζοντας κατά το δυνατόν τις απώλειες . Τα σημαντικότερα θέματα που αναδείχτηκαν ήταν :

α) Η ραγδαία γήρανση του πληθυσμού του τόπου, που οδηγεί στην εγκατάλειψη της υπαίθρου

β) Η μη διαφανόμενη ύπαρξη τάσης ενασχόλησης των νέων ανθρώπων της περιοχής με τον πρωτογενή τομέα παραγωγής.

γ) Η τάση εγκατάλειψης γεωργικών εκτάσεων που στο μέλλον θα ενταθεί

δ) Η τάση συγκέντρωσης μεγάλων εκτάσεων στα χέρια λίγων παραγωγών , με σχετικά μεγάλη ηλικία, γεγονός που όμως δεν μπορεί να χαρακτηριστεί τάση ανάπτυξης του πρωτογενούς τομέα.

Στα πλαίσια εισηγήσεων, προτείνεται η περαιτέρω έρευνα του θέματος σε τομείς που σαφώς έχουν διαφύγει από αυτή τη μελέτη, η προβολή και ανάδειξη του θέματος της γήρανσης του ακριτικού πληθυσμού και η λήψη άμεσων μέτρων για την ανάσχεση του φαινομένου με στήριξη της οικογένειας και παροχή κινήτρων για την εγκατάσταση νέων ζευγαριών στα ακριτικά χωριά. Επίσης προτείνεται η διοργάνωση επιμορφωτικών επισκέψεων εξειδικευμένου προσωπικού στα σχολεία και η οργάνωση επισκέψεων σχολείων σε

επιχειρήσεις της περιοχής αλλά και σε Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης της ευρύτερης περιοχής για να δούνε τα παιδιά από κοντά τα θετικά στοιχεία που τους προσφέρει η επαφή με το περιβάλλον και τη γη, να μάθουν τεχνικές και μεθόδους καλλιέργειας και να βιώσουν τι σημαίνει ζωή στη φύση. Τέλος προτείνεται η αναζήτηση λύσεων που θα έχουν ως αποτέλεσμα την ανάσχεση του φαινομένου μετανάστευσης του νεότερου ηλικιακά πληθυσμού και η παροχή κίνητρων για την τόνωση της επιχειρηματικότητας στις μικρότερες ηλικίες.

Παράρτημα Α

Ερωτηματολόγιο

Σχολή Θετικών και Εφαρμοσμένων Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Διαχείρισης και Προστασίας Περιβάλλοντος

Ονομάζομαι Ευστράτιος Γονιδέλλης και παρακολουθώ το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Διαχείριση και Προστασία Περιβάλλοντος» του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου. Βρίσκομαι στο στάδιο εκπόνησης της Διπλωματικής μου εργασίας με θέμα «Τάσεις ανάπτυξης της Γεωργίας λόγω της οικονομικής κρίσης . Περιοχή μελέτης ο Βόρειος Έβρος». Η επιβλέπουσα καθηγήτρια μου, είναι η κυρία Ασπασία Ευθυμιάδου. Σκοπός μας είναι η αναζήτηση και συλλογή πρωτογενούς υλικού και αφορά στην καταγραφή και κατανόηση των συνθηκών που επικρατούν στον πρωτογενή τομέα παραγωγής στον Βόρειο Έβρο. Απευθυνόμαστε λοιπόν σε μόνιμους κατοίκους των Δημοτικών Ενοτήτων Ορεστιάδας και Διδυμοτείχου οι οποίοι ασχολούνται ή έχουν ασχοληθεί με τη γεωργία στο παρελθόν. Μας ενδιαφέρουν όμως και οι απόψεις κατοίκων που δεν έχουν τη γεωργία ως απασχόληση . Για το σκοπό αυτό παρακαλούμε θερμά να συμπληρώσετε το ερωτηματολόγιο που ακολουθεί. Σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων για το χρόνο σας και σας διαβεβαιώνουμε ότι τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν είναι εμπιστευτικά και δεν πρόκειται σε καμία περίπτωση να δημοσιευτούν.

Με εκτίμηση

Ευστράτιος Γονιδέλλης

Για οποιεσδήποτε διευκρινήσεις ή απορίες, η ηλεκτρονική μου διεύθυνση είναι sw8duz@gmail.com και το τηλέφωνό μου είναι 6948461581.

Μέρος I: Δημογραφικά

Ερώτηση I.1 Φύλο:

(Απαντήστε βάζοντας ένα X στο αντίστοιχο κουτάκι)

Άνδρας	☐
Γυναίκα	☐

Ερώτηση I.2 Σε ποια ηλικιακή κατηγορία ανήκετε:

(Απαντήστε βάζοντας ένα X στο αντίστοιχο κουτάκι)

18-25	☐
26-35	☐
36-45	☐
46-55	☐
56-65	☐
66 και άνω	☐

Ερώτηση I.3 Ποια είναι η οικογενειακή σας κατάσταση:

(Απαντήστε βάζοντας ένα X στο αντίστοιχο κουτάκι)

Ανύπαντρος-η	☐
Παντρεμένος-η	☐
Διαζευγμένος-η	☐
Χήρος-α	☐

Ερώτηση I.4 Σε ποια από τις παρακάτω κατηγορίες επαγγελμάτων ανήκει το δικό σας:

(Απαντήστε βάζοντας ένα X στο αντίστοιχο κουτάκι)

Δημόσιος Υπάλληλος	☐
Ιδιωτικός Υπάλληλος	☐
Ελεύθερος Επαγγελματίας	☐
Αγρότης	☐
Συνταξιούχος	☐

Οικιακά	
Φοιτητής/-τρια	
Άνεργος	

Ερώτηση I.5 Το μορφωτικό σας επίπεδο σε ποια από τις παρακάτω κατηγορίες ανήκει;

(Απαντήστε βάζοντας ένα **X** στο αντίστοιχο κουτάκι)

Δημοτικό	
Γυμνάσιο	
Λύκειο	
ΙΕΚ – Ανώτερη Σχολή	
ΤΕΙ-Πανεπιστήμιο	
Μεταπτυχιακό	
Διδακτορικό	

Ερώτηση I.6 Ποιος είναι ο βαθμός ενασχόλησης σας με τη γεωργία;

(Απαντήστε βάζοντας ένα **X** στο αντίστοιχο κουτάκι)

Καθόλου	
Ελάχιστη	
Όχι κατά κύριο επάγγελμα αγρότης	
Κατά κύριο επάγγελμα αγρότης	

Εφόσον στην παραπάνω ερώτηση απαντήσατε «καθόλου» ή «ελάχιστα» μπορείτε να παραλείψετε το Μέρος II του ερωτηματολογίου και να μεταφερθείτε στο Μέρος III.

Μέρος II: Στοιχεία Καλλιέργειας

Ερώτηση II.1 Ποια είναι η έκταση τω καλλιεργειών σας;

(Απαντήστε βάζοντας ένα X στο αντίστοιχο κουτάκι)

0-5 στρέμματα	
5-20 στρέμματα	
20-60 στρέμματα	
60-100 στρέμματα	
100-150 στρέμματα	
150-200 στρέμματα	
>200 στρέμματα	

Ερώτηση II.2 Ποιο είναι το ιδιοκτησιακό καθεστώς των εκτάσεων που καλλιεργείτε;

(Απαντήστε βάζοντας ένα X στο αντίστοιχο κουτάκι)

Ιδιότητα	
Νοικιασμένα	
Ιδιότητα και νοικιασμένα	

Ερώτηση II.3 Ποια είναι τα είδη που καλλιεργείτε;

(Απαντήστε βάζοντας ένα X στο αντίστοιχο κουτάκι, αν καλλιεργείτε περισσότερα είδη βάλτε X στα είδη που καλλιεργείτε)

Σιτηρά	
Βαμβάκι	
Καλαμπόκι	
Ζαχαρότευτλα	
Ηλίανθο	
Κηπευτικά	
Δενδρώδεις καλλιέργειες	
Άλλη καλλιέργεια	

Εφόσον απαντήσατε «Άλλη καλλιέργεια» αναφέρετε στη σειρά που ακολουθεί ποια ή ποιες καλλιέργειες εννοείτε.

Ερώτηση Π.4 Ποια είναι τα προβλήματα και οι δυσχέρειες που αντιμετωπίζετε;

(Απαντήστε βάζοντας ένα **X** στο αντίστοιχο κουτάκι, αν ισχύει περισσότερο από ένα σημειώστε αντίστοιχα)

Χαμηλές τιμές παραγωγού	
Καλλιεργητικά έξοδα	
Δυσκολία στη διάθεση του προϊόντος	
Καιρικές συνθήκες	
Άλλα προβλήματα	

Εφόσον απαντήσατε «Άλλα προβλήματα» αναφέρετε συνοπτικά τι είδους δυσκολίες αντιμετωπίζετε.

Ερώτηση Π.5 Ποιες ενέργειες πρέπει να γίνουν και από ποιον για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι αγρότες.

Ερώτηση Π.6 Υπάρχει κάποιος που θα λάβει τη θέση σας ως αρχηγού της γεωργικής εκμετάλλευσης όταν αποφασίσετε να αποχωρήσετε ;

(Απαντήστε βάζοντας ένα **X** στο αντίστοιχο κουτάκι, μόνο αν είστε αρχηγός γεωργικής εκμετάλλευσης)

Ναι	
Όχι	

Αν απαντήσατε «Ναι» αναφέρετε το βαθμό συγγένειας _____

Αν απαντήσατε «Όχι» αναφέρετε ποιο θα είναι το μέλλον της γεωργικής εκμετάλλευσης.

Μέρος III. Οικονομία και Γεωργία

Ερώτηση III.1 Πόσο σας έχει επηρεάσει η οικονομική κρίση;

(Απαντήστε βάζοντας ένα X στο αντίστοιχο κουτάκι)

Καθόλου	
Ελάχιστα	
Αρκετά	
Πολύ	
Πάρα πολύ	

Ερώτηση III.2 Σε τι ποσοστό επηρέασε η οικονομική κρίση τον αγροτικό πληθυσμό του τόπου;

(Απαντήστε βάζοντας ένα X στο αντίστοιχο κουτάκι)

Καθόλου	
Ελάχιστα	
Αρκετά	
Πολύ	
Πάρα πολύ	

Ερώτηση III.3 Σε τι ποσοστό συμβάλλει η γεωργία στην οικονομία του τόπου;

(Απαντήστε βάζοντας ένα X στο αντίστοιχο κουτάκι)

Καθόλου	
Ελάχιστα	
Αρκετά	
Πολύ	
Πάρα πολύ	

Ερώτηση III.4 Κατά την άποψη σας τι τάσεις παρουσιάζει η γεωργία στα χρόνια της κρίσης στην περιοχή σας;

(Απαντήστε βάζοντας ένα X στο αντίστοιχο κουτάκι)

Αυξήθηκε	
Μειώθηκε	
Παρέμεινε σταθερή	

Ερώτηση III.5 Θα προτρέπατε κάποιον νέο που θέλει να ασχοληθεί με τη γεωργία να το πράξει;

(Απαντήστε βάζοντας ένα **X** στο αντίστοιχο κουτάκι)

Ναι	
Όχι	

Ερώτηση III.6 Τι θα σας οδηγούσε στο να προτρέψετε κάποιον να ασχοληθεί με τη γεωργία.

Ερώτηση III.7 Τι θα σας οδηγούσε στο να αποτρέψετε κάποιον να ασχοληθεί με τη γεωργία.

Ερώτηση III.8 Ποιο κατά την άποψη σας είναι το μέλλον της γεωργίας στη περιοχή σας;

Ερώτηση III.9 Ποια θα είναι η συμβολή της γεωργίας στην οικονομία του τόπου μετά την κρίση;

Βιβλιογραφία

- 1.Allen, F., Gale, D., (2007). Understanding Financial Crises. Oxford University Press.
- 2.Artelaris, P., Kandyliis, G., (2014). Mapping Poverty at Regional Level in Greece. *Region et Developpement*, Volume 39, pages 131-147.
- 3.Artelaris, P., (2017). Geographies of crisis in Greece: A social well-being approach. *Geoforum*, Volume 84, pages 59-69.
- 4.Anthopoulou, T., Kaberis, N., Petrou, M., (2013). Exploring aspects and dynamics of rural society in times of crisis: First findings. *Rural Economy, Rural Areas, Regional and Local, Proceedings of 11th ERSAs-GR Conerance 2013, Patrai.*
- 5.Anthopoulou, T., Kaberis, N., Petrou, M., (2017). Aspects and experiences of crisis in rural Greece. Narratives of rural resilience. *Journal of Rural Studies*, Volume 52, pages 1-11.
- 6.Antzoulatos, A., (2011). Greece in 2010: A tragedy without (?) catharsis. *International Advances in Economic Research*, Volume 17, pages 241-257.
- 7.Benson, M., O'Reilly, (2009). Migration and the Search for a Better Way of Life: A Critical Exploration of Lifestyle Migration. *The Sociological Review*. Volume 57, pages 608-625.
- 8.Bitzenis, A., Makedos, I., (2014). The absorption of a shadow economy in the Greek GDP. *Procedia Economics and Finance*, Volume 9, pages 32-41.
- 9.Blanchard, O. J., Das, M., Faruqee, H., (2010). The initial impact of the crisis on emerging market countries. *Brookings papers on economic activity*, Volume 43, pages 263-323.
- 10.Blandford, D., Hill, B., (2006). Adjustment Policy for Agriculture in Developed Countries, in Blandford, D., Hill, B., (Eds.). *Policy Reform and Adjustment in the Agricultural Sectors of Developed Countries*, pages 255-270, CABI, Oxfordshire, UK.
- 11.Bock, B., (2013). Foreword. Available on: In: *Proceedings of XXVth Congress of the European Society for Rural Sociology: Rural Resilience and Vulnerability: the Rural as Locus of Solidarity and Conflict in Times of Crisis* <http://www.>

florenceesrs2013.com/wpcontent/uploads/2013/08/ESRS2013_e-Proceedings_final.pdf
[προσπελάστηκε την 31/10/2017].

12.Boarini, R., Johanson, A., Mira d'Ercole, M., (2006). Alternative measures of Well-being. Social, Employment and Migration Working Papers, Volume 33. Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, France. Brennan.

13.Breuss, F., Egger, P., Pfaffermayr, M., (2001). The Impact of Agenda 2000's structural policy reform on FDI in the EU. Journal of Policy Modeling. Volume 23, pages 807-820.

14.Brunnermer, M., (2009). Deciphering the Liquidity and Credit Crunch 2007-2008. Journal of Economic Perspectives. Volume 23, pages 77-100.

15.Clarke, S., Claire, D., (2010). The Eurozone Crisis, CIVITAS, Institute for Study of Civil Society.<http://www.civitas.org.uk/content/files/TheEurozoneCrisisOct2010.pdf>
[προσπελάστηκε την 01/02/2018].

16.Coleman, W., Grant, W., Josling, T., (2004).v The Globalization of ideas, Agriculture in the New Global Economy, pages 88-110, Edward Elgar Cheltenham , UK.

17.D'anjou, M., (2010). Will Greece's difficulties trigger another financial crisis? Economic Viewpoint. Dejardins economic studies.
https://www.desjardins.com/en/a_propos/etudes_economiques/actualites/point_vue_economique/pv100202.pdf [προσπελάστηκε την 19/11/2017].

18.Dascalopoulou, I., Petrou, A., (2002). Utilizing a Farm Typology to identify potential adopters of alternative farming activities in Greek agriculture. Journal of Rural Studies, Volume 18, pages 95-103.

19.Demousis, M., (2003). Transformations of the GAP and the need for reorganizing agricultural policy in Greece, In: Kassimis, C., Stathakis G., (Eds), The reform of the CAP and rural development in Southern Europe. Ashgate Pub Ltd, Aldershot, page 191.

20.Dumenil, G., Levy, D., (2005). The Neoliberal (Coutner-)Revolution in Filho, A.S., Johnston, D., (Eds). Neoliberalism A critical Reader, Pluto Press. London.

21.Eichengreen, B., Mathieson, J. D., Jansen, C. A., Kodres, E. L., Chadha, B., Sharma, S., (1998). Hedge Funds and Financial Market Dynamics, IMF Occasional Papers, No 166, International Monetary Fund.

- 22.Eurostat, (2017). Employment Rate. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/data/database>
[προσπελάστηκε την 04/12/2017]
- 23.Flavin, T., Sheenanm L., (2015). The role of U.S. subprime mortgage-backed assets in propagating the crisis: Contagion or interdependence? *The North American Journal of Economics and Finance*. Volume 34, Pages 167-186.
- 24.Forster, M., Jesuit, D., Smeeding, T., (2003). Regional poverty and income inequality in Central and Eastern Europe. *Wider discussion papers*, Volume 65. World Institute for Development Economics.
- 25.Gibson H., Hall, S., Tavlas, G., (2012). The Greek Financial Crisis: Growing imbalances and sovereign spreads. *Journal of International Money and Finance*, Volume 31, pages 498-516.
- 26.Gkartzios, M., (2013). ‘Leaving Athens’: Narratives of counterurbanisation in times of crisis . *Journal of Rural Studies*, Volume 32 , pages 158-167.
- 27.Gkartzios, M., Remoundou, K., Garrod, G., (2017). Emerging geographies of mobility: The role of regional towns in Greece's ‘counterurbanisation story’. *Journal of Rural Studies*, Volume 55, pages 22-32.
- 28.Gordon, D., Townsend, P., (2000), Introduction: the measurement of poverty in Europe. In: Gordon D. and Townsend P. (eds), *Breadline Europe: The Measurement of Poverty*, The Policy Press, pages 1-22.
- 29.Halfacree, K., (2006). From dropping out to leading on? British countercultural back to-the-land in a changing rurality. *Progress in Human Geography*, Volume30, pages 309-336.
- 30.Halfacree, K., (2008). To revitalise counterurbanisation research? Recognising an international and fuller picture. *Population, Space and Place*, Volume 14, pages 479–495.
- 31.Hardouvelis, G., Gionis, I., (2016). A Decade Long Economic Crisis: Cyprus versus Greece. *Cyprus Economic Policy Review*, Volume 10, pages 3-40.
- 32.Hill, R., Mayat, T., (2010). *The Economics Anti-textbook. A critical reader’s guide to micro economics*. Fernwood Publishing, Halifax, Winnipeg, Zed Books, London, New York.

- 33.Kaberis, N., (2013). Agricultural Crisis, Job Insecurity and Social Uncertainty for Young Farmers. Investigation in the Prefecture of Aetolia-acarnania 1997-2001. Academy of Athens (Research Centre for Greek Society), Athens.
- 34.Kasimis, C., Stathakis, G., (2003). Reform of the GAP and Rural Development in Southern Europe. *European Review of Agricultural Economics*, Volume 31, pages 107-109.
- 35.Kasimis, C., Kassimi, C., (2004). Greece: A History Of Migration. *Migration Information Source*. <https://www.migrationpolicy.org/article/greece-history-migration>. [προσπελάστηκε την 19/11/2017].
- 36.Kasimis, C., (2005). Migrants in the Rural Economies of Greece and Southern Europe. <https://www.migrationpolicy.org/article/migrants-rural-economies-greece-and-southern-europe>. [προσπελάστηκε την 22/10/2017].
- 37.Katsaitis, O., Doulos, D., (2009). The impact of EU structural funds. *Kyklos*, Volume 62, pages 563-579.
- 38.Kouretas, P. G., (2012). The Greek Debt Crisis: Origins and Implications. <https://blogs.sapo.pt/cloud/file/21d38da7521f27cbd70ea0ecf7a4093a/balcaodacantina/2015/Kouretas.pdf> [προσπελάστηκε την 01/02/2018].
- 39.Koutsogeorgopoulou, V., Matsaganis, M., Leventi, C., Schneider, J.-D., (2014). Fairly Sharing the Social Impact of the Crisis in Greece. *OECD Economics Department Working Papers* No 1106.
- 40.Koutsoukis, N.-S., Roukounas, S., (2011). The Greek Crisis That Should Have Been Avoided, *Scientific Bulletin-Economic Sciences*, University of Pitesti , Volume 10, page 21-27.
- 41.Kyriklis, D., Semanis, S., (2012). Agriculture and Regional Development in Greece. 52nd Congress of the European Regional Science Association: "Regions in Motion - Breaking the Path", 21-25 August 2012. ERSA Congress, Bratislava, Slovakia.
42. Kyrikilis, D., Semanis, S., Styliaras, C., (2014). The Role of Agriculture in Economic Growth in Greece In Karassavoglou, A., Polychronidou, P., *Economic Crisis in Europe and the Balkans Problems and Prospects*, pages 227-240. Springer Link.

43. Kyriklis, D., Semanis, S., (2015). Greek Agriculture's Failure. The Other Face of a Failed Industrialization. From Accession to EU to the Debt Crisis . *Procedia Economics and Finance*, Volume 33, pages 64-77.
44. Lambrianidis, L., (2013). Investing in Leaving. The Greek case of International Migration of Professionals. *Journal Mobilities*, Volume 9, pages 314-335.
45. Lambrianidis, L., Sykas, T., (2015). Why high school students aspire to emigrate: evidence from Greece. *Journal of International Migration and Integration*, Volume 18, pages 107-130.
46. Lambrianidis, L., Pratsinakis, M., (2016). Greece's new Emigration at times of Crisis. *Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe*. GreeSE Paper No.99.
47. Lyberaki, A., Tinios, P., (2014). The informal welfare state and the family: invisible actors in the Greek Drama. *Political Studies Review*, Volume 12, pages 193-208.
48. Manson M. C., Harrison, T. R., (2015). Business angel investment activity in the financial crisis: UK evidence and policy implications. *Environ Plann.C. Gov Policy*, Volume 33, pages 43-60.
49. Matsaganis, M., Leventi, C., (2014). The Distributional Impact of Austerity and the Recession in Southern Europe, [South European Society and Politics](#) , Volume 19, pages 339-412.
50. Menegaki, A., Tsagarakis, K., (2015). More indebted than we know? Informing fiscal policy with an index of sustainable welfare for Greece. *Ecological Indicators* , Volume 57, pages 159-163.
51. Mohseni-Cheraghloo, A., (2016). The Aftermath of Financial Crises: A Look on Human and Social Wellbeing. *World Development*, Volume 87, pages 88-106.
52. Murphy, S., (2002). *Managing the Invisible Hand. Markets, Farmers and International Trade*. Institute for Agriculture and Trade Policy. Minneapolis MN, USA.
53. Mylonas, P., (2015). Unlocking the Potential of Greek agro-food industry. https://www.nbg.gr/greek/the-group/press-office/e-spot/reports/Documents/Sectoral%20Report_Agriculture%202015.pdf [προσπελάστηκε την 28/01/2018].

- 54.Nelson, R. M., Belkin, P., Mix, D. E., (2011). Greece's Debt Crisis: Overview Policy Responses Implication, Congressional Research Service Report for Congress.
- 55.OECD, (2016). OECD Economic Surveys, Greece
<https://www.oecd.org/eco/surveys/GRC%202016%20Overview%20EN.pdf> [προσπελάστηκε την 02/11/2017].
- 56.OECD, (2017). Greece's Gross Domestic Product. <https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm> [προσπελάστηκε την 05/11/2017].
- 57.OECD, (2017). Employment Rate. <https://data.oecd.org/emp/employment-rate.htm#indicator-chart> [προσπελάστηκε την 08/11/2017].
- 58.OECD, (2017). Poverty rate. <https://data.oecd.org/inequality/poverty-rate.htm> [προσπελάστηκε την 04/12/2017].
- 59.OECD, 2017. Harmonised unemployment rate. <https://data.oecd.org/unemp/harmonised-unemployment-rate-hur.htm#indicator-chart> [προσπελάστηκε την 24/01/2018]
- 60.OECD, 2017. Unemployment rate. <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm#indicator-chart> [προσπελάστηκε την 24/01/2018]
- 61.OECD, 2017. Long term unemployment rate. <https://data.oecd.org/unemp/long-term-unemployment-rate.htm#indicator-chart> [προσπελάστηκε την 24/01/2018].
- 62.OECD, 2017. Youth unemployment rate. <https://data.oecd.org/unemp/youth-unemployment-rate.htm#indicator-chart> [προσπελάστηκε την 24/01/2018].
- 63.Ozturk, S., Sozdedmir, A., (2015). Effects of Global Financial Crisis on Greece Economy. Procedia Economics and Finance, Volume 23, pages 568-575.
- 64.Papageorgiou, A., (2015). Agricultural equipment in Greece: Farm machinery management in the era of economic crisis. Agriculture and Agricultural Science Procedia, Volume 7, pages 198-202.
- 65.Petropoulos, D., 2007. European Union's enlargement and the agricultural sector in Greece. Review of Economic Sciences, Volume 11, pages 123-140.

66. Polopoulos, L., (1989). Greek agriculture in a period of adjustment. *Agriculture and Human Values*. Volume 6, pages 82-90.
67. Psycharis, Y., Kallioras, D., Artelaris, P., Tsiapa, M., Pantazis, P., (2011). A study for the impact of economic crisis on the economy of the Greek regions, Report Commissioned by the Greek Ministry of Development.
68. Reinhart, C. M., Rogoff, S. K., (2010). Growth in a time of dept. *American Economic Review Papers and Proceedings*, Volume 100, pages 573-578.
69. Prasch, R., (2008). *How Markets work. Supply, Demand and the Real World*. Edward Elgar Cheltenham, UK and Northampton MA, USA.
70. Protopoulos, A. G., (2010). The Greek Economic Crisis and Euro. The Scholars Association of the Alexander S. Onassis Public Benefit Foundation Conference, Athens 21 June, *BIS Review*, Volume 87.
71. Roubini, N., (2013). Greece is Just the Tip of the Iceberg. Nouriel Roubini Warns, *Telegraph*. <https://www.telegraph.co.uk/finance/financialcrisis/7860358/Roubini-says-Greece-needs-orderly-debt-restructuring-to-avoid-inevitable-default.html> [προσπελάστηκε την 20/01/2018].
72. Schwab, K., Martin, X. S., (2012). *The Global Competitiveness Report 2012-2013*, World Economic Forum , http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf [προσπελάστηκε την 27/02/2018].
73. Scott, K., (2014). *Global Financial Crisis..* Kaiser University. Florida U.S.A.
74. Sklias, P., Galatsidas, G., (2010). *The Political Economy of the Greek Crisis: Roots , Causes and Perspectives for Sustainable Development , Middle Eastern Finance and Economics*, pages 167-177.
75. Sklias, P., (2011). *The Political Economy of the Greek Crisis in the Framework of the European Monetary Union*. The Konstantinos Karamanlis Institute of Democracy Yearbook 2011, pages 67-76.
76. Strange, M., (2008). *Family Farming, A New Economic Vision*, University Of Nebraska Press.

77. Tangermann, S., VonCramon-Taubadel, S., (2013). Agricultural Policy in the European Union – An Overview-. Department fur Agrarökonomie und Rurale Entwicklung.
78. Triantafyllidou, A., Gropas R., (2014). Voting With their Feet: Highly Skilled Emigrant for Southern Europe, *American Behavioral Scientist*, pages 1-20.
79. Tepe, M., (2009). Public administration employment in 17 OECD nations from 1995 to 2005. REC-WP 12/2009, Working Papers on the Reconciliation of Work and Welfare Europe.
80. Vukovic, V., (2011). Political economy of the US financial crisis 2007-2009. *Financial Theory and Practice*, Volume 35, pages 91-128.
81. Wagner, N., Machnowski, M., (2010). The Greek Financial Crisis: Fall out in the US. Konrad – Adenauer – Stiftung e.V. http://www.kas.de/wf/doc/kas_19012-1522-2-30.pdf?100310112429 . [προσπελάστηκε την 14-12-2017].
82. Woods, M., (2005). *Rural Geography*. Sage, London.
83. WWF Ελλάς, (2012). Η Ελλάδα τότε και τώρα διαχρονική χαρτογράφηση των καλύψεων γης 1987-2007. Γεωγραφικό Διαμέρισμα Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης http://www.wwf.gr/forests/pdfs/atlas/ATLAs_WWF_BOOK_12.2012_WEB%20%5BMAPs_01_ANAT_MAKEDONIA%20BTHRAKI%5D.pdf [προσπελάστηκε την 07/02/2018].
84. Zioganas, C., (1998). The Organization of Primary Agricultural Production in Greece: Evolution and New Challenges for ReOrientation, in Lekakis, J., [Freer Trade, Sustainability, and the Primary Production Sector in the Southern EU: Unraveling the Evidence from Greece](#), pages 19-32. Springer – Science & Business Media, B.V.
85. Δήμος Διδυμοτείχου, (2017). <https://www.didymoteicho.gr/el/> [προσπελάστηκε την 29/12/2017].
86. Δήμος Ορεστιάδας, (2017). <http://www.orestiada.gr/> [προσπελάστηκε την 29/12/2017].
87. Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Εξωτερικών, Η πορεία της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/i-poreia-tis-elladas-stin-europaiki-enosi.html>. [προσπελάστηκε την 25/01/2018].

88.Ελληνική Δημοκρατία, Ελληνική Στατιστική Αρχή, (2017). Κίνδυνος φτώχειας. <http://www.statistics.gr/documents/20181/0be9db06-57ca-4735-94a7-5ace22670a9c>

[προσπελάστηκε την 31/11/2017].

89.Ελληνική Δημοκρατία , Ελληνική Στατιστική Αρχή, Περιφερειακοί Λογαριασμοί , (2016). <http://www.statistics.gr/documents/20181/9017bed3-0ab7-45da-ba8f-3ea0136120ae> [προσπελάστηκε την 04/02/2018].

90.Ελληνική Δημοκρατία, Ελληνική Στατιστική Αρχή, Περιφερειακοί Λογαριασμοί : Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία για το έτος 2014 και αναθεωρημένα στοιχεία για το έτος 2013. (2017). http://air.euro2day.gr/media/files/1470747-ELSTAT_perifereies_2014.pdf [προσπελάστηκε την 04/02/2018].

91.Ελληνική Δημοκρατία , Ελληνική Στατιστική Αρχή, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού: Γ' τρίμηνο 2017 (2017). <http://www.statistics.gr/documents/20181/a80e5c2e-3415-4043-a140-dca3be42e643> [προσπελάστηκε την 08/02/2018].

92.Ελληνική Δημοκρατία , Ελληνική Στατιστική Αρχή, Γεωργία, Κτηνοτροφία, Αλιεία. <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SPG31/>- [προσπελάστηκε την 05/02/2018].

93.Ελληνική Δημοκρατία, Ελληνική Στατιστική Αρχή, Εργατικό Δυναμικό. <https://www.statistics.gr/statistics/-/publication/SJO01/>- [προσπελάστηκε την 05/02/2018].

94.Ελληνική Δημοκρατία , Ελληνική Στατιστική Αρχή, Έρευνα Διάρθρωσης Γεωργικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων, έτους 2016, (2018). http://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_ln=downloadResources&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=310920&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el [προσπελάστηκε την 08/03/2018].

95.Ελληνική Δημοκρατία , Ελληνική Στατιστική Αρχή, ΕΛΛΑΣ με αριθμούς , (2017). http://www.statistics.gr/documents/20181/1515741/GreeceInFigures_2017Q2_GR.pdf/c48fd272-754a-486d-a463-99c6ab2cb681 [προσπελάστηκε την 10/03/2018].

- 96.Ελληνική Δημοκρατία, Ελληνική Στατιστική Αρχή, ΕΛΛΑΣ με αριθμούς, (2015). https://www.statistics.gr/documents/20181/300673/GreeceInFigures_2015Q3_GR.pdf/e0897735-44e7-4d40-aff5-79f14317f7e2 [προσπελάστηκε την 04/02/2018].
97. ΕΛΣΤΑΤ,(2014). Απογραφή Πληθυσμού-Κατοικιών 2011, Δημογραφικά Στοιχεία Ανά Περιφέρεια .
https://www.statistics.gr/documents/20181/1210503/A1602_SAM01_DT_DC_00_2011_03_F_GR.pdf/e1ac0b1c-8372-4886-acb8-d00a5a68aabe [προσπελάστηκε την 23/11/2017].
98. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2010). ΕΥΡΩΠΗ 2020, Στρατηγική για Έξυπνη, Διατηρήσιμη και Χωρίς Αποκλεισμούς Ανάπτυξη, Βρυξέλες.
- 99.Κασίμης, Χ., Ζωγραφάκης, Σ., (2014). Κρίση και Επιστροφή στη Γεωργία, στο βιβλίο Κοινωνικές όψεις της κρίσης στην Ελλάδα, Ζαμπάρλουκου, Σ., Κούση, Μ., Πεδίο.
- 100.Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης, (2017). <http://www.pamth.gov.gr/> [προσπελάστηκε την 20/12/2017].
- 101.Περιφερειακή Ενότητα Έβρου, (2018). <http://www.peevrou.eu/> [προσπελάστηκε την 05/01/2018].
- 102.Περιφερειακή Ενότητα Έβρου, Γνωριμία με τον Νομό Έβρου, (2018). <http://www.peevrou.eu/index.php/menu-nomevrou/menu-gnorimianomevrou> [προσπελάστηκε την 08/02/2018].
- 103.Περιφερειακή Ενότητα Έβρου, Γνωριμία με την Ιστορία του Νομό Έβρου, (2018). <https://issuu.com/pliroforiki.evrou/docs/schoolguide> [προσπελάστηκε την 20/02/2018].
- 104.Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως Αρ. 698, (2014). https://www.statistics.gr/documents/20181/1210503/FEK_monimos_rev.pdf/125204a0-726f-46fe-a141-302d9e7a38dc [προσπελάστηκε την 01/11/2017].
- 105.Καρανικόλας, Π., Μαρτίνος Ν., (2011). Η Ελληνική γεωργία μπροστά στην κρίση: προβλήματα και προοπτικές. Νέος Λόγιος Ερμής, Τεύχος 2.
106. Τοπικό Σχέδιο Κοινωνικής Δράσης, Δήμου Ορεστιάδας, (2018).